
Muhafazakâr Aklın
Eleştirisi

EMRAH ÇELİK

Muhafazakâr Aklın Eleştirisi

Emrah Çelik

Copyright © 2018 by Emrah Çelik

All rights reserved

For information about permission to reproduce selections from this book, write to
emrahce@gmail.com

Önsöz

İSLAM DÜŞÜNCESİ

HENÜZ AÇILMAMIŞ PAKETLER

FELSEFE YAPMA

FELSEFEYE KIZGINLIK

KAPI KOMPLEKSİ

İSLAM AFYON MUDUR?

PEYGAMBER YETERSİZ Mİ KALİYOR?

SÜNNETSİZ MÜSLÜMANLIK

DEVLETEN ÖNCE NİYET FARZ MI?

DİNE KARŞI DİN

DİNSİZ MÜSLÜMANLIK

HÜSÜN VE KUBUH

İSLAM GERÇEKTEN EVRENSEL Mİ?

‘GERÇEK İSLAM’ TARTIŞMASI

İSLAM DÜŞÜNCESİ ÇOĞULCU MU?

KUR’AN’A MIZRAK SAPLAMAK

KENDİNİ ARAYAN DEMOKRASİ

MÜSLÜMANLARIN BOZULAN MUHAKEMESİ

İSLAM BİR METİN DİNİDİR

KUTSALLARDAN ARINALIM

SOSYAL BİLİMLER BİZİ BEKLİYOR

DİNİN DÜNYAYA DÖNÜŞÜ

SEKÜLERLEŞME

MUHAFAZAKÂRLAR

MUHAFAZAKÂR

PARANTEZ KAPANDI

PARAMPARÇA

AHLAKSIZ DİNDARLIK

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

BATININ BİR DE AHLAKINI DENEYELİM

HANGİ BAĞIN GÜLÜSÜN

KAVRAMLARI KORUMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

MUHAFAZAKÂR AKLIN ELEŞTİRİSİ

BİR KENTLİLEŞME KRİZİ OLARAK KURBAN

İTİKATTA DİNDAR AMELDE KAPİTALİST

REHABİLİTASYON ARACI OLARAK TARİH

ANADOLU MÜSLÜMANLIĞI BU MUYDU?

HAYAL KIRIKLIĞI

DİNDARLARIN ÇIPLAKLIĞI

BOŞA ÇIKMAK

BİR PERÎ-SÛRET GÖRÜNÜŞÜ

DEVLET VE MUHALEFET

MANYAKLIK VE ÖZGÜRLÜK

OTORİTER VE GÜVENSİZ

PATOLOJİK İLİŞKİ

HALKINI İKİYÜZLÜ YAPAN DEVLET

TAKİYYE AHLAKI

OSMANLICA HUKUKA GİRİŞ

DİYANET'İN TUTARSIZLIKLARI

BİR 'RESMÎ ARAÇ' OLARAK DİYANET

ERKEKLİK VE DEVLET

DİNDARLAR NE İSTİYOR

SEKÜLERLER NE İSTİYOR

VE MUHAFAZAKÂRLAR MEYDANDAN ÇEKİLİR

BİR AŞKIN ANATOMİSİ

PROTESTOLARIN KÜRESEL HARMONİSİ

YENİ SİYASİ ESTETİK

GEZİ'DE KARŞILAŞAN DİNDARLIKLAR

AĞLAYAN KADIN

AVRUPA VE İSLAM

MUTLU MÜSLÜMANLAR

ÖLDÜRMEYECEKSİN!

AVRUPALI GENÇLER NEDEN İŞİD'E KATILIYOR?

AVRUPALI GENÇLER NEDEN İŞİD'E KATILIYOR? (2)

AVRUPA'NIN İSLAM İLE İMTİHANI

ÇİRKİN ÖRDEKLER

AVRUPA İSLAM'I

ÇOĞULCULUK

HEPİMİZ KAYGILIYIZ

İKİ KÖYÜN HİKAYESİ

İKİ ARADA BİR DEREDE

KAYGISIZ TOPLUM

BAYRAM KIRILMA GÜNÜDÜR

AY HEP BİR POLEMİKLER

BABİL YA DA UZLAŞMA

RETORİK

FAZLA İNANÇLIYIZ

DEĞERLİ YANLIŞLIK

SINAV ÇOKTAN BAŞLADI

DERKEN DALMIŞIM

HER YAZI BİR FADO ARTIK

BAĞIMSIZ İRADE

MİLLİ KALIPÇILIK

İBLİS'İN ŞEYTANLAŞMASI

ÇOĞULCULUĞU HAZMEDEBİLMEK

BİR TOPLUM OLAMAMIŞIZ

BENİ KATEGORİZE ETME

Ö N S Ö Z

Özelde Türkiye toplumu ve genelde müslüman dünya, modernleşme ve Batı ile olan karşılaşmasını başından beri çok çeşitli nedenlerle sağlıklı bir şekilde yürüttü. Bu sorunlu karşılaşmanın pratik sonuçları siyaset, sosyoloji, felsefe ve ahlak alanlarının hepsinde rahatlıkla gözlemlenebiliyor.

En radikalinden en reformistine kadar geniş bir yelpazedeki İslami hareketlerin varlığı, başta felsefe olmak üzere sosyal bilimlerle olan mesafeli ilişkiler, Avrupa'daki müslümanların tecrübe ettiği sorunlar, bir muhafazakar parti olarak AKP'nin söylem ve pratikleri, ülkede çoğulculuğun bir türlü hazmedilememesi, Türkiye toplumunun en keskin kutuplaşmalarından biri olan laik-dindar çatışması ve daha birçok konu, söz konusu 'sorunlu karşılaşma'dan bağımsız değerlendirilemez.

Bunun yanı sıra müslüman toplumlar, kentlileşmenin, sanayileşmenin ve sanayi sonrası toplumsal yapının getirdikleri karşısında geleneğin ve dinin nasıl konumlandırılıp yorumlanması gerektiği konusunda büyük bir düşünsel boşlukla karşı karşıyalar.

Bu boşluğun oluşturduğu kriz, müslümanlar arasında daha çok muhafazakar-dindarları etkiliyor; çünkü onlar dinî değer ve ilkelerin, üstelik hükümlerin muhafaza edilip hayata geçirilmesi konularında ayrıca gündemlere ve ideallere sahipler; 'kriz'e karşı öyle ya da böyle tepkileri, cevapları ve pratikleri var. Üstelik şimdiye dek krizlerin bazen nedenleri, bazen de sonuçları olageldiler...

Kitap işte bu gerçeklerden hareketle, muhafazakar-dindar müslümanları özel bir mercek altına almakla birlikte, genel olarak Türkiye toplumunun ve devletin bazı sorunlarını ele alıyor. Ele alırken de, hazırlanmış paket cevaplar sunmaktan ziyade, öncelikle doğru soruları sormayı ve ana sorunları ortaya çıkararak birlikte tartışmayı önemsiyor.

2013-2015 tarihleri arasındaki Türkiye ve dünya gündemine bir bakış, yorum ve tanıklık da içeren bu yazıları, Gezi Parkı protestolarının hemen sonrasında başlayıp, 2015 Haziran'ındaki genel seçimlere kadar devam eden bir zaman diliminde yazdım. Kitapta bu süre zarfındaki siyasi ve sosyal olaylarla ilgili doğrudan ve dolaylı yorumları görebileceğiniz gibi, aynı zamanda ve daha çok, öne çıkan belli bazı olaylardan yola çıkarak genel felsefi, toplumsal ve siyasi sorunlara işaret edip tartışan yazılarla karşılaşacaksınız.

Kitap beş bölümden oluşuyor. Birinci bölüm, genel olarak günümüz İslam düşüncesinde gördüğüm bazı aksaklıklara dönük tespitlerimi içeriyor; ikinci bölüm, Türkiye'nin muhafazakar-dindarlarına yönelik temel eleştirilerimi; üçüncü bölüm, devlet ile halk arasındaki sorunlu ilişkileri ve halkın muhalefet noktalarından birkaçını; dördüncü bölüm, Avrupa ile İslam ve müslümanlar arası ilişkide 2000'li yıllarda daha belirgin bir şekilde ortaya çıkan sorunların ipuçlarını; beşinci bölüm ise Türkiye toplumunun çoğulculuk konusundaki açmazlarını içeriyor.

Neşe Düzel'in nazik ve ısrarlı teklifleri olmasaydı, bu yazıların ortaya çıkması belki de mümkün olmayacaktı. Eleştirileri ve değerli fikirleriyle en büyük katkısı, yazıların editörü sevgili Esra Kendir yaptı; ne kadar teşekkür etsem azdır. Kitaplaştırma sürecinde kıymetli vakit ve fikirlerini

esirgemeyen dostlarıma, bilhassa Prof. İştar Gözaydın ve Başak Beykoz’a da içtenlikle müteşekkirim...

Dr. Emrah elik

Mayıs 2018, Berlin

İSLAM DÜŞÜNCESİ

HENÜZ AÇILMAMIŞ PAKETLER

Türkiye toplumunun dindar Müslümanları, özellikle de aydın kesimi, içine yüzyılları alan çok uzun bir süreden beri İslam'ın bazı hüküm ve prensipleriyle ilgili düşünürken pratik sorunlardan yola çıkmadılar; çünkü çözümlmeleri gereken ve kendilerinden cevap bekleyen 'pratik' sorunların ortaya çıkması bile mümkün olmadı.

Devlet Tanzimat'tan itibaren oldukça seküler bir hal alma yoluna girdi, dolayısıyla hukuk sistemi yapılandırılırken İslam'ın ne dediği ve ne gibi prensipler vazettiği sorusu gittikçe önemini yitirmeye yüz tuttu. Nihayet 1924 Anayasası'nda Meclis'in görevleri arasında olduğu belirtilen "Ahkâm-ı şer'iyyenin tenfizi", yani dinî hükümlerin yerine getirilmesi hükmü de 10 Nisan 1928'de yapılan değişiklikle Anayasa'dan çıkarılınca İslam'ı referans alan hükümler hukuk sahasında geçerliliğini tamamen kaybetti.

İslam'ın sadece bir inanç alanından ibaret olmadığına, hayatın her alanıyla ilgili prensiplere sahip olduğuna inanan dindarlar için konu resmî olarak kapanmış görünse de zihinlerde kapanmadı ve kitaplarda ilgili bölümler yerlerini almaya devam etti. Özel alanı ilgilendiren bölümler mümkün olduğunca hayata geçirilmeye çalışılmış olmakla birlikte, devlet yönetimi ve hukuk sistemiyle ilgili konular teorik birer çalışma alanı olmaktan öteye geçemedi.

Bu durumun şöyle bir sonucu oldu: Bütün içeriği ile devlet yönetimi derken, toplumdan bahsedilirken ve hukuk metodolojisi tartışılırken kullanılan kavramların ve

içeriklerinin geçen yüzyıllar içerisinde nasıl bir değişime uğradığı göz ardı edildi veya gözden kaçırıldı.

Örneğin toplumun yaşama ve yerleşme biçimi artık Osmanlı'daki mahalle sisteminden çok daha farklıydı; giyim-kuşamda din üzerinden bir ayrışma artık söz konusu değildi ve internet gibi teknolojik gelişmelerle birlikte artık delil, şahitlik, mekan, zaman, mahremiyet, birey, özgürlük, millet ve ümmet gibi birçok kavramın yeniden ele alınıp tartışılması gerekiyordu.

Belirli bir bütün içinde anlamlı duran ekonomik konular, siyasi prensipler ve toplumsal öğretiler, artık neredeyse her yönüyle değişmeye ve sanayi toplumu yapısına dönüşmeye yüz tutmuş olan Türkiye bağlamında yeniden ele alınmayı bekliyordu. Devlet kavramı, toplum anlayışı ve devlete düşen görevler konusu da bunlardan bazıları oldu.

2000'li yıllar ile birlikte Türkiye tarihinde sıra dışı bir gelişme oldu; din ve dindarların ülkedeki durumları 'normalleşmeye' başladı. En son örneği 28 Şubat sürecinde görülen baskıcı ve dışlayıcı ortam değişmeye başladı.

Mevcut normalleşme süreciyle birlikte çok önemli başka gelişmeler de ortaya çıktı: Türkiye'de çok güçlü bir şekilde iktidara gelen, ülkenin en hayati konularında dahi söz sahibi olan dindar kimlikli bir hükümet ile birlikte, aynı zamanda ülkenin elit sınıfında artık dindarlar da yer almaya başladı. O zamana kadar neredeyse hep edilgen ve 'savunma' halinde bulunan dindarlar artık eğitim sistemini belirleyip değiştirebilecek bir iktidara sahip oldular. Öncesinde hukuk sisteminin mağduru olurken artık neredeyse her istedikleri yasayı çıkarabilecek bir güce sahip hale geldiler.

Cumhurbaşkanının seçilme şekli, başkanlık sistemi, yerel yönetimin güçlendirilmesi gibi yönetim şekilleri hakkında bile köklü değişimlere imza atabilecek bir güce sahip oldular...

Bütün bu yeni gelişmelerle birlikte bazı konular dindarlar için artık teorik değil, pratik sorunlar alanına girmiş bulunuyor ve bu sorunların yüzyıllar öncesindeki toplumsal gerçekliklere göre düzenlenmiş prensip ve hükümler ışığında çözülmesi mümkün görünmüyor.

Bu durumda, savunma ve muhalefet pozisyonundan muktedir ve kanun koyucu durumuna geçmiş olmanın getirdiği sorumluluğun devreye girmesi gerekiyor. Dünyanın ve ülkenin yeni koşulları göz önünde bulundurularak, toplumun her kesiminin huzur içinde yaşayabileceği bir ülke haline gelme konusunda İslam'ın ve dindarların nasıl bir önerisi olabileceği üzerine mevcut 'pratikler' üzerinden kafa yorulması zorunlu hale geliyor.

Aksi takdirde verili düzeni olduğu gibi kabul ederek ona 'İslamilik' kılıfını giydirip benimsemekten başka bir şey yapılmayacaktır, ki bu, hemen her kesimin devletten şikayet edegeldiği baskıcılık, dayatmacılık, temel hak ve özgürlüklerin ihlali, iktidardakilerden farklı düşünenlerin kendilerini ifade alanlarının daraltılması gibi sorunların el değiştirilerek devam ettirilmesinden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

FELSEFE YAPMA

Biz felsefeyle tam olarak bir türlü anlaşımadık. Biz, yani Türkiye Müslümanları.

Kendimizce derme-çatma bir eğitim sistemimiz oldu, türlü tutarsızlıklarla bir şekilde ilerledi, ama köklü bir eğitim anlayışımız olmadı. Eğitim sistemine bir çocuk olarak girip bir genç olarak okullardan mezun olan öğrencilere nelerin, neden, nasıl ve niçin kazandırılacağına dair tutarlı ve yerel bir felsefeden mahrum kaldık.

O yüzden ki, aynı eğitim programında en az on bir, hatta üniversiteyle birlikte en az on beş yıl birlikte vakit geçirdikleri halde, birbiriyle hiç ilgisi olmayan bilgi, ahlak, insan ve çevre anlayışına sahip insanlardan oluşan bir toplum olduk.

En basit seviyede, örneğin trafik gibi objektif kuralları olan bir ortamda bile kırıncı çatışmalara sıklıkla şahit olabiliyoruz.

Yine aynı sebepten olsa gerek, ilköğretim ve liseyi okul birinciliğiyle bitirmiş bir öğrenci dahi, devletin kendi hazırladığı üniversite sınavını kazanamıyor. Dershanelere, yani üniversiteye hazırlık kurslarına yüklü miktarda para ve zaman harcamadan üniversiteye adımını kolay kolay atamıyor.

Ve bu konulardaki tuhaflık üzerine gerektiği şekilde eğilinmiyor, gerçekçi ve sağlam çözüm yolları araştırılmıyor.

Toplumumuzda ahlakın öneminden söz edegeldik hep. Kendi ahlakımızın güzelliklerine övgüler dizdik, “Batı’nın ilmini alalım ama ahlakını almayalım” diyerek onlarınkine bazı örnekler üzerinden olumsuz anlamlar yükledik. Ortalıkta hayali bir ahlak edebiyatı dolaştı ama ahlaktan anladığımız, namus, iffet, yalan söylememek, hırsızlık yapmamak, dürüst olmak gibi temel konuların ötesine geçemedi; ki onların da “nedenleri” eksikti.

Niçin iffetli olmalıyız, niçin yalan söylememeli, niçin başkasının malına ve namusuna göz dikmemeliyiz, niçin dünyaya bizden biraz daha erken gelmiş olanlara karşı saygılı olmalıyız? Bu gibi soruların cevaplarını akla hitap ederek de verebilen, hayatın her alanını kapsayan ve toplumsal dokumuzu tamamen inşa edebilen bir ahlak felsefemiz şekillenmedi henüz.

Ahlak anlayışımız değil, ahlak felsefemiz! Çünkü felsefe, kendi içinde tutarlı bir dünya görüşü ve yaşam tarzını da beraberinde getirir. Hangi davranışı niçin yapmamız veya yapmamamız gerektiğine dair birbiriyle uyumlu cevaplar geliştirir. O olmadığı zaman ise toplumla çelişmek bir yana, kendisiyle de sık sık çelişen bireyler haline geliriz.

“Niçin” sorularına “çünkü” ile başlayan ve akla hitap eden cevaplar vermek yerine, doğrudan bir otoriteye başvurmayı tercih ediyoruz genellikle. Çünkü öylesi daha zahmetsiz oluyor, işi daha kestirmeden hallediyor. Dinî metinlerin otoritesi, devletin ve kanunların otoritesi, liderlerin otoritesi, büyüklerin otoritesi...

“Peki, niçin?” sorusunu sormak, boylesi bir iklimde bazı sorunları göze almayı gerektiriyor. Sorular, havayı bozmak, haddini aşmak, temiz zihinleri bulandırmak olarak algılanıyor. Yerine ve konusuna göre bir başkaldırının başlangıcı, bir sapkınlığın ilk alameti olarak görülüyor.

Olayların nedenlerinin ve niinlerinin rahatlıkla sorulamadığı bir yerde zgr düşünce ortamından, ağıını yakalayan bilimsel gelişmelerden, tutarlı bir bireysel ve toplumsal yaşamdan söz edilebilir mi? Sanmıyorum.

Genel olarak böyle olmakla birlikte soruların, özellikle de “niçin” sorusunun sorulmasının en “tehlikeli” görüldüğü alan din alanıdır bizde. Tanrı’yla, O’nun eylemleri, emirleri ve yasaklarıyla ilgili alanlarda bu soruyu sormak cesaret gerektirir. Felsefe bize uzaktır o yüzden. Biraz korkutucudur. Endişelerimiz vardır...

FELSEFEYE KIZGINLIK

Müslümanlar arasında felsefenin genellikle korkutucu bir imajı var. Felsefe ile ilgili kitaplar genelde tehlikeli görülür, o tür kitapları okuyarak ‘riskli’ bir alanda dolaşanlar bir şekilde ikaz edilir.

Felsefe için düşüncede sınır yoktur ve evrenin meydana gelişinden Tanrı’nın var olup olmadığına kadar sayısız konuları ele alır.

Dinlerin, özelde İslam’ın bazı sınırları vardır, Allah’ın zatı hakkında fazla düşünmemek gibi. Bir de mü’minlerinden istediği bazı kabuller vardır ve “iman”, yani güvenip teslim olmak orada devreye girer. Onlardan akıllarının ve duyularının ulaşamayacağı bazı bilgileri kutsal kitaptan ve peygamberden alıp o kaynağa güvenmeleri beklenir.

Sorun burada başlar; o “bazı bilgiler” hangileridir ve insanlar sorgulamalarını nereye kadar götürebileceklerdir?

Kur’an’da Allah bizzat kendi varlığını ‘ispat’ için rasyonel deliller sunup muhataplarını ‘ikna’ya çalıştığı halde Müslümanların çoğu, bir zamandan itibaren bu konuları gereksiz, hatta zararlı gördüler. Üstelik bu tür konuları ele alan felsefeden de mümkün olduğunca uzak durmayı yeğlediler.

En meşhur kırılma noktası, İslam filozofları Farabi ve İbn Sina'ya karşı Gazali'nin eleştirileri olarak görülür ve iki taraf da sorumluluğu Gazali'ye yüklerler; işin aslı pek de öyle değildir.

Müslümanlar felsefeyle ilk karşılaştıkları zaman önde olan felsefi akım, Yeni-Platonculuk idi. Bu okul, kendisinden önce gelen bütün spiritüalist-idealist felsefe okullarını birleştirmeye, Platon'la Aristo'yu uzlaştırmaya çalışan bir okuldur.

Ayrıca Yeni-Platonculuk'un dinî konulara ilgisi oldukça fazlaydı. Hz. İsa'dan biraz sonraki dönemde Akdeniz ve özellikle Roma'daki dinsel ilgiye Yunan akılcılığıyla cevaplar vermeye çalışmıştı.

Bu iki özelliği taşıyan Yeni-Platonculuk'la karşılaşmanın Müslümanlar üzerinde önemli etkileri oldu: Bazı Müslüman filozoflar, felsefenin, verileri herkes tarafından kabul edilen bir 'bilim' olduğu yanılgısına düştüler.

Aynı zamanda, felsefenin tek ve gerçek olan dinin özünü temsil ettiğini düşündüler. Çünkü bir "bilim" olan felsefe, kendilerini de ilgilendiren çok hayati konularda, İslam'ın öğretilerine de benzeyen sözler söylüyordu.

Bu durumda meşhur İslam filozofları, felsefe ile İslam vahyini uzlaştırma ve aralarında bulunduğuna inandıkları 'birliği' ortaya çıkarma çabasına girdiler.

Böyle bir çaba doğal olarak İslami açıdan bazı yanlış sonuçlar getirecekti. Gazali'nin meşhur çalışması ve amacı,

İslam düşüncesine karışan bu yanlışlara işaret etmekte.

Eleştirilerini felsefenin kavramları ve metoduyla yapabilmek için iki yılını felsefe eğitimine adayan Gazali, Tehâfütü'l-Felâsife'de genel olarak felsefe disiplininin ziyade, Müslüman filozofların fikirlerinden yirmisini eleştirdi.

İslam düşüncesinde yaşanan durgunluk döneminde bu eleştiriler, zihin konforlarını bozmak istemeyenlerce bir felsefe düşmanlığı olarak görüldü. Felsefe disiplini ile felsefe okulları birbirine karıştırıldı.

Bazı filozofların yanlış görülen düşüncelerini emek verip eleştirmek yerine onları toptan dışlamak gibi kolay bir yol seçildi. Bu arada olan, felsefenin imajına oldu: Soğuk, tehlikeli, ukala!

İşte bu yanlış algının etkileri günümüzde ve ülkemizde hala sürüyor. “Her ihtimale karşı” ve “bazı kapıları açmamak” gerekçeleriyle sürdürülen bu aşırı muhafazakâr tutumun, en başta ülkedeki ‘özgür ve tutarlı’ düşünceye büyük darbeler vurduğunun artık fark edilmesi gerekiyor.

KAPI KOMPLEKSİ

İngilizcede “baraj kapılarını açmak” diye bir deyim var. Bu aynı zamanda İngiliz hukukundaki bir konseptin adı: “Floodgates”.

Bir fiil ya da karar hayata geçerse, bu durum bazı şeylerin önünün açılmasına, ya da çok sayıda insanın daha önce yasak olan başka bazı fiilleri yapmaya başlamasına sebep olabilecektir. Hukukçular hüküm verirlerken böylesi arzu edilmeyen sonuçlara fırsat vermemek için daha dikkatli olup kararlarını ona göre verirler.

İslam hukukunda bu kavramın karşılığı “Sedd-i zerâî”. Malik b. Enes’in oluşturup geliştirdiği, daha sonra diğer ekoller tarafından da benimsenen bu hukuk doktrini de diğeriyle aynı anlamda: Yanlış, suça ve harama giden yolları kapatmak.

Otoriteler bu prensibe dayanarak, normalde izin verilen bazı fiilleri, gördükleri lüzuma binaen yasaklarlar.

Evrensel bir hukuk prensibini ifade eden bu kavram, bizde hemen herkes tarafından, hem de abartılarak kullanılır. Çünkü bir telaş içindeyiz; bir şeylerin önünün açılması ve bazı şeylerin kaybedilmesi kaygısındayız.

Özgür düşüncenin ve bireysel akıl yürütmenin garantisi olan içtihat, aslında başından beri teşvik edilerek açılmışken, bilim insanlarımızın çoğu, toplumun düzenini bozar ve

kafaları karıştırır bahanesiyle “İçtihat kapısı kapalıdır” diyerek düşüncenin önünü yüzyıllarca tıkarlar. Sonra da “Neden geride kaldık?” gibi kısır bir tartışmanın içinde boğulurlar.

Üniversitelerimizin üstünde bulunan kurumdaki bazı bilim insanlarımız, “okuyunca kafaları karışır” bahanesiyle İlahiyat öğrencilerinin Felsefe dersi almalarını istemezler. O kapının açılmasıyla birlikte farklı düşünce dünyalarıyla karşılaştıkları zaman, kendi inanç ve düşünce dünyalarını kaybedeceklerinden korkarlar.

Bazı sekülerlerimiz, başörtüsüne kamu kurumlarında izin verilmesi gibi çok temel bir hakkın iade edilmesine karşı çıkarlar. Böyle bir kapının açılması durumunda Cumhuriyet’in temellerinin kısa bir süre içinde sarsılacağından endişelenirler. Bu endişe perdesinin arkasında, yüzbinlerce insanın büyük haksızlıklara maruz kalarak hayatları boyunca travmalar yaşamalarına göz yumarlar.

Siyasi iktidarlarımız, bir taraftan demokrasiyi daha ileri seviyelere götürmeye çalışacaklarını söylerken, diğer taraftan söylem ve icraatlarına yönelik her türden eleştiriye varlıklarına kasteden büyük bir tehdit olarak görürler. Eleştiri ve protesto kapısını açtıkları takdirde bunun arkasının kesilmeyeceği korkusuyla önünü baştan kapatmaya çalışırlar.

Muhalliflerimiz, siyasi kimliğini zaten “muhafazakâr-demokrat” olarak açıklamış olan bir iktidar partisinin yaptığı, muhafazakâr dünya görüşüne uygun bazı icraatlarını usulünce eleştirmektense yeri yerinden oynatırlar. O türden

söylem ve icraatların önü bir kere açılırsa arkasından bir şeriat devletinin geleceğinden endişe ederler çünkü.

Egemenlerimiz ve kendilerini ülkenin tek sahibi olarak gören bazı vatandaşlarımız, Kürt vatandaşlarının, anadilde eğitim gibi en temel insani haklarını dahi teslim etmek karşısında büyük bir ürkeklik içindedirler. O kapının açılması durumunda ülkenin bölünüp dağılacığından korkarlar...

Endişelerimiz öyle bir paranoya halini almıştır ki en temel insani haklara bile saygı duymamak pahasına kapıları sıkı sıkıya kapatırız, hem de yegane 'sahipler' bizmişiz gibi!

Bu paranoyalar ve 'kapı kompleksleri' tarafların hepsine, dolayısıyla bütün ülkeye zarar veriyor. Bunun farkına varsak ve o kompleksten kurtulabilsek, en azından daha sağlıklı bir zihinsel ortamda konuları konuşup tartışabileceğiz.

İSLAM AFYON MUDUR?

Karl Marx'ın "Din halkların afyonudur" sözüne büyük oranda katılıyorum; ama biraz farklı bir haliyle: Din, halkların afyonu olmaya çok uygun bir araçtır.

Dinler insanların acılarını hafifletir, daha sabırlı olmalarını sağlar, içinde bulundukları durumların, görülemeyen ve bilinemeyen bazı hikmetleri barındırabileceğini hatırlatır.

En büyük zulümlere maruz kaldığınızda dahi inancınızın verdiği güçle ayakta kalır, hatta çok huzurlu zamanlar geçirebilirsiniz. Fakir, mazlum ve mağdur olmanıza rağmen aynı zamanda dinin sunduğu öğretiler sayesinde mutlu da olabilirsiniz.

Özelde İslam için düşünecek olursak, ahiret hayatına ve oradaki hesabın varlığına olan inanç, müminleri karamsarlıktan uzaklaştırır. Orada "boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan hakkını alacağı" inancı, yaşanan mahrumiyetler karşısında bunalımlara girmekten kurtarır.

Bununla birlikte, Marx'ın ifadesindeki anlam, dinin bu gibi faydalarını barındırıyor olsa da, kastettiği şey daha çok bu "mutluluk" halinin kaynağıyla ve getirdiği olumsuz sosyal ve siyasi sonuçlarla ilgili.

Marx'a göre din, sömürü ve baskıların ürettiği acıyı hafifleten bir yanılsama hali veya kuruntudur; yönetici sınıfın hakimiyetini meşrulaştıran bir mitler dizisidir. İnsan

ürünüdür ve “toplumsal kontrolü” sağlayan bir mekanizma olarak iş görür.

Peki, bu bahsettiği durum İslam için geçerli midir?

Kaynağının insan mı Tanrı mı olduğu tartışmasını şimdilik bir yana bırakırsak, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi, İslam’ın da ilk dönemlerine bakıldığında ve söz konusu inanç konularının o dönemdeki fonksiyonları incelendiğinde bu tezlerin pek doğru olmadığı sonucunun çıkacağını düşünüyorum.

İslam’ın teşekkülü, Risalet’in gerçekleştiği yirmi üç yıllık süreçte tamamlandı ve bu sürecin Mekke’deki ilk on üç yılı tamamen bir mağduriyet, direniş ve mücadele içinde geçti. İslam, Marx’ın iddiasının tersine, yönetici sınıfın hakimiyetine ve zulümlerine, toplumdaki eşitsizliğe ve her türden adaletsizliğe karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkmış bir din.

İslam tarihi ve Hz. Muhammed’in hayatını anlatan Siyer kitaplarına göre, Müslümanlar bu ilk “Mekke dönemi”nde büyük sorunlarla karşılaştılar; işkenceler, cinayetler, üç yıl kesintisiz süren ekonomik ve sosyal boykotlar, tecrit, ve nihayetinde önce Habeşistan’a (Etiyopya), sonra da Medine’ye yapmak zorunda kalınan göçler (hicret).

Bu zor dönemde din, Müslümanlar için toplumsal yapıyı devam ettiren ve haksızlıklara karşı teslimiyeti teşvik eden bir fonksiyona sahip değildi. Aksine, ‘sabır ve umut içinde yılmadan direnmenin’, özgürlük ve adalet için mücadele etmenin en büyük yardımcısı, motivasyon kaynağı idi.

İroniktir; “meşru” ölçülere uygun olmayan bazı yöneticilerin iktidarda olduğu zamanlarda, örneğin Emeviler döneminde aynı İslam dini, ilk dönemdeki tam tersi bir yönde istihdam ve istismar edildi.

Bazı Emevi halifeleri, yaptıkları bütün kötü, haksız ve adaletsiz yönetim şekillerine gelen itirazlara karşı dini ya da kendi dinî yorumlarını bir ‘kalkan’ ve ‘afyon’ olarak kullandılar.

“Kader” öğretisi ilk defa bu dönemde haksızlık ve yanlışlara karşı bir teslimiyet ve rıza aracı haline getirildi ve böylece bazı yöneticiler zulümlerini “kader” üzerinden meşrulaştırmaya çalıştılar. “Nasılsanız öyle yönetilirsiniz” hadisinin zaman zaman, iktidarlara yönelik bazı itiraz ve eleştirilerin önünü kesmek için kullanılabildiği gibi...

Bu noktada şu sorunun yanıtını bulabilmek büyük bir önem taşıyor: Marx’ı haklı kıla gelen kadere teslimiyet öğretisini, adaletsizliğe direnme geleneği ile şekillenmiş İslami öğretilerde değil de, adil olmayan düzenlerini ayakta tutmaya çalışan yöneticilerin dayatması olarak anlamak ve kurgulamak mümkün olabilir mi?

PEYGAMBER YETERSİZ Mİ KALİYOR?

İslam inancına göre Hz. Muhammed, bütün Müslümanlar için “üsve-i hasene”, yani en güzel örnek. Müslümanlar inançtan ibadete, siyasetten sosyal hayata, aile içi ilişkilerden eğitim anlayışına kadar hemen her konuda “Sünnet”i ideal bir model olarak kabul ederler. Oradaki prensiplere, hatta kimi zamanda da formlara uygun hareket ettikleri oranda kendilerini mütedeyyin, hatta “müttakî” (takvalı) olarak görürler.

Çok uzun süredir Müslümanların yaşadıkları ülkelerin hemen her açıdan sorunlu hallerine bakınca, ortada en azından düşünsel açıdan ciddi bir sorun olduğu anlaşılıyor. Bu ülkelerde kültürel farklılıkları da aşan bir çözülmüşlük ve kargaşa yaşanıyor. Bırakalım dünyanın başka medeniyet ve ülkelerini, diğer Müslüman halklara dahi örnek teşkil edebilecek etkili bir ülkeye ve devlet yönetimine rastlamak çok zor.

Hz. Muhammed, hala bütün bu Müslüman toplumlarda yaşam hikayesi en fazla okunan, en çok saygı duyulan, ve bir rol model olarak en başta akla gelen isim olduğuna göre, sorgulanması gereken iki şey geliyor akla: Ya İslam’ın temel kaynakları, bilhassa Hz. Muhammed’in sunduğu model ve prensipler günümüz sorunlarına çözüm üretebilecek kadar evrensel değiller, ya da günümüz Müslümanları o kaynakları doğru bir şekilde anlayıp yorumlama donanımına ve metodolojisine sahip değiller.

Ben ikinci seçeneğin doğru olduğuna inananlardanım; zira, Allah'tan vahiy aldığına inanılsın ya da inanılmasın fark etmez, Hz. Muhammed'in kendi döneminde uyguladığı siyasi stratejiler, yetiştirdiği toplum, ideal olarak sunduğu ahlak sistemi ve toplumsal adalet, siyer ve hadis kitaplarında yerlerini yaklaşık on beş yüzyıldır almış bulunuyor, üstelik ciddi derecede de okunuyor. Peki, anlayıp yorumlamadaki sorun nerede? Bunun üzerine eğilmek gerekiyor...

Bu konudaki ilk ve en büyük sorumluluk, ilgili kitaplara ve yazarlara düşüyor. Hemen hepsi duygusal bir dille yazılan, Hz. Muhammed'in ahlaki, sosyal ve siyasi prensipleri ile felsefesini tespit edip sunmaktan ziyade "mucize"lerini ön plana çıkarmayı yeğleyen, okuyucuları fikir sahibi yapmak yerine onları duygusal olarak etkilemeyi amaçlayan kitapların, günlük hayat ve kararlar üzerinde pek etkisi olmuyor.

Zor şartlar altında geçen çocukluktan ticaret hayatına, evlilikten siyasete, toplumsal önderlikten ordu komutanlığına kadar hayatın çok çeşitli kademelerinde üstlendiği roller olmasına rağmen, bütün bu rollerin okunmasından sonra akılda kalanlar, günümüz Müslümanlarına ışık tutabilecek bir ilkeler bütünü değil.

Örneğin Mekke ve Medine dönemlerinde benimsediği tavırlar yeterince işlenmez. Mekke'de sert bir şekilde reddedilmesinden sonra yaptığı Taif ziyaretinin nedenleri üzerine analizler yapılmaz. Daha özgürce bir hayat yaşamaları için Habeşistan'a (Etiyopya) gönderdiği bir grup Müslüman'ın, gittikleri o Hristiyan ülkede nasıl bir siyasi ve sosyal tavır geliştirdiklerinden hemen hiç bahsedilmez.

Türkiye'nin üç katı büyüklüğündeki bir ülkeyi yöneten Hz. Muhammed'in, onca Arap kabilesini nasıl bir devlet çatısı altında toplamayı başardığı, o geniş topraklarda ve zamanın şartlarında eğitim sistemini, idari örgütlenmeyi nasıl hayata geçirdiği hakkında çoğu kitapta, analiz bir yana, bilgi dahi verilmez.

Kısacası, ilgili kitaplarda sunulan portre, "Allah'ın bir kulu ve elçisi" olan ve gayet rasyonel ölçüler içinde son derece 'dünyevi' kararlar alıp işler yapan bir insandan ziyade, olağanüstü özellikleri olan, sevgi ve saygıda kesinlikle kusur gösterilmemesi gereken bir peygamberdir. Hal böyle olunca, "Hz. Muhammed günümüzde yaşasaydı ne yapar, ne önerirdi?" sorusunun cevabı, Müslümanlar arasında olağanüstü çeşitli ve o derece de belirsiz oluyor; sonuçta ise Peygamber, görüldüğü üzere, günümüz Müslümanlarına yeterince yol gösteremiyor...

SÜNNETSİZ MÜSLÜMANLIK

İslam adına çatışmacı tavır sergileyenler, İslam'ın adını kullanarak şiddete başvuranlar, İslam'ı kendi sosyo-psikolojik bunalımlarına ve hırslarına alet edenler, en başta İslam'ı ve Peygamberini doğru tanımıyorlar. Kendilerini “Sünni” ya da “Ehl-i Sünnet” olarak tanımlayan ve başka İslami yorumları sapkınlık olarak gören bu insanlar, iddialarının aksine, önemli oranda Sünnet'siz yaşıyorlar; bazıları din adına masum insanları öldürüyor, bazıları her yerde dışlayıcı ve kutuplaştırıcı bir tutum benimsiyorlar, ve toplumsal krizlere neden oluyorlar...

İslam peygamberi Hz. Muhammed'in, söyledikleri ve eylediklerinin toplamı olan “Sünnet”in ideal bir yaşam tarzı olduğu, dinin ikinci temel kaynağı olduğu, ve herkesin takip etmesi gereken bir kılavuz olduğu konusunda müslümanlar arasında genel bir kabul var. Gelgelelim, Sünnet'in ne olduğu, nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiği konusunda büyük boşluklar, belirsizlikler ve anlaşmazlıklar var. Bu belirsizlik ve ‘işlenmemişlikler’ ihtilafların, ve “gerçek İslam”ın ne olduğu tartışmalarının uzadıkça uzamasına neden oluyor...

Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitapların çok önemli bir kısmı bilimsel ve düşüncel bir dilden uzak; özellikle Türkçe literatürün çoğu konuya duygusal bir tavır ve üslupla yaklaşıyor. Bu tür okumaların sonucunda okuyucunun aklında kalan ise, sadece, Hz. Muhammed'in ne kadar olağanüstü bir şahsiyet olduğu, doğaüstü mucizelere sahip olduğu, sıra dışı güzellikte bir ahlaka sahip olduğu kanaati

oluyor. Sonuçta yazarlar hedeflerine görece ulaşmış oluyorlar: Peygamber sevgisini kazandırmak.

Ama söz konusu Peygamber sevgisi, Peygamber gibi düşünüp onun gibi yaşama ve öyle güzel bir ahlaka sahip olma sonucunu doğurmuyor çoğunlukla. Bunun en büyük nedeni, Peygamber'in yalnızca bir duygu nesnesi olarak görülüp anlatılıyor olması.

Kur'an ısrarlı bir şekilde "Allah'ın kulu ve elçisi" olarak sunduğu, "arkadaşınız" ve "içinizden biri" dediği, hatta bazı hatalarından dolayı uyarıp muhtemel bazı hatalarından dolayı da alenen ikaz ettiği halde, yani bizim gibi bir insan olduğu gerçeğini vurgulamasına rağmen, müslümanlar ısrarlı bir şekilde konuyu 'duygusal alana' çekip onu insanüstü bir varlık olarak görüp sunma çabasına giriyorlar.

Hız. Muhammed'in acıları, sevgileri, hüznleri gibi duygusal anlarından etkilenip onunla duygusal bir bağ kurmakta tabii ki bu açıdan bir sakınca yok. Ama dikkati sadece o alanda tutmak, pratik olarak müslüman hayatına ve ahlakına olumlu bir katkıda bulunmuyor, gündelik hayatta karşılaşılan durumlarla ilgili Sünnet'e uygun eylemlerin sergilenmesini sağlamıyor.

Bu 'aşırı duygusallıktan' dolayıdır ki, müslümanca bir yaşam felsefesi ve İslami bir ahlak felsefesi, bunca yüzyıl geçmesine rağmen hala tam olarak teşekkül etmiş değil. Böyle bir bakış açısının zaten İslami bir siyaset felsefesi üretmesi de mümkün değil.

"Mekke dönemi"nde müslümanlar "müşrikler" tarafından çok ağır zulme uğradılar; alay ve tahkir edildiler,

işkencelere, sosyal ve ekonomik boykota maruz kaldılar, öldürüldüler, yurtlarından sürüldüler. Bütün bunlara rağmen Hz. Muhammed neden herhangi bir şiddet eylemine girişmedi; teşebbüs edenleri neden engellemeye çalıştı? Neden bir “müşrik” olan amcası Ebu Talib’e karşı katı tavır almadığı gibi, yaşarken himayesine girdi, öldüğü zaman da ardından dualar etti?

Kendisini son peygamber olarak ilan ettiği halde, diğer din ve müntesiplerini neden hukuki ve toplumsal açıdan ‘din olarak tanıdı’? Medine’de kurulan devletin anayasasında tanımı yapılan “ümme” kavramının içerisinde, müslümanların yanı sıra neden yahudiler ve müşrikler de vardı?

Bunlar ve diğer yüzlerce sorunun doğru cevapları bulunmadığı, yirmi üç yıllık Risalet’e bütüncül bir bakışla bakılmadığı takdirde Sünnet’e uygun bir ahlak ve siyaset felsefesinin oluşturulması mümkün değil.

Bu nedenle, en başından başlayarak Sünnet’in tespiti ve yorumlanması metodolojisi üzerine eğilmek gerekiyor; ama bunu yaparken de en başta felsefe olmak üzere, tarih, antropoloji, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerle gerçek anlamda ‘tanışmak’ ve ‘konuşmak’ gerekiyor...

DEVLETEN ÖNCE NİYET FARZ MI?

İslam'ın Hanefi öğretisine göre, abdest almadan önce niyet etmek farz değil. Namaz kılmak ve hacda tavaf etmek gibi ibadetlerin olmazsa olmaz şartı olan abdest için niyetin, yani o anda yapılan temizliğin ne amaçla yapıldığının düşünülüp dile getirilmesi zorunlu kabul edilmez.

Aynı durum, çok daha büyük öneme sahip olan ve aynı zamanda hükmî-dinî bir temizlenme olarak değerlendirilen “gusûl abdesti” için de geçerli. Gusûl abdesti olmadan camiye girmek ve Kur'an okumak dahi Sünni mezheplerce, örneğin Türkiye'nin Sünni Müslümanlarının çoğunluğunun mezhebi olan Hanefiliğe göre “caiz” değildir.

Böylesine önemli bir temizlik öncesinde de niyet etmek, o temizliğin ne amaçla yapıldığını gizliden veya açıkça dile getirmek şart değildir. Önemli olan temizliktir; temizlenmesi gereken yerler gereken şekilde temizlendikten sonra maksat hasıl olmuş olur.

Bununla birlikte, niyet konusundaki prensipler namaz ve oruç gibi ibadetler için daha farklıdır. Namazdakine benzer hareketler yapsanız da, bir gün sabahtan akşama kadar aç kalsanız da, eğer niyetinizi açık veya gizlice dile getirmediyseniz, yapılan eylemler geçerli birer ibadet olarak görülmez.

Niyet konusundaki bu prensip farklılığının nedeni, deyim yerindeyse, ‘araç’ ve ‘amaç’ ritüeller arasındaki ayrışmayla

ilgilidir. Namaz ve oruç gibi ibadetlerin şekilleri dinin ana kaynaklarında belirtilmiş ve İslam'ın tarifi içinde yer almıştır. Onlar 'gaye ibadet' iken, onlara hazırlık niteliğindeki abdest gibi eylemler, 'vesile' ya da 'araç ibadet'tir.

Peki, devlet kurmak, İslami öğretide bir vesile midir, yoksa gaye mi? Müslümanlar, adına "İslam devleti" dedikleri bir devlet kurmak zorunda mıdır? Bunun için, "İslam devleti" ismini de anarak bir niyette bulunmak yükümlülüğü altında mıdır?

Daha da önemlisi, bütün Müslümanların cevabını bulup sonra da olanca netliğiyle dile getirmeleri gereken soru şudur: İslam'ın siyaset anlayışında asıl olan ve yöneticilerden beklenen yeter-şart niyet midir, yoksa sonuç mu? Yani adında ya da anayasasında 'İslam'ın zikredildiği bir devletin yaptığı uygulamalar artık birer teferruat mıdır, yoksa bir devleti 'İslami' yapan şey, İslam'ın siyasetle ilgili temel prensiplerini hayata geçirmiş olması mıdır?

Bana göre, siyaset ve devlet birer araç kurumlardır; onlar vesilesiyle elde edilmesi gereken daha yüksek gayeler vardır ve o gayelerin kimin eliyle ve hangi isim altında gerçekleştirildiği tali bir konudur.

Abdest ve gusülde olduğu gibi, niyet etmemek, bir eylemi her zaman "gayri İslami" yapmaz. Asıl olan, siyasi eylemlerin isim ve kalıplarının değil, niteliklerinin bütün olarak İslami değer ve ölçülere uygun olması, hatta başka bir ifadeyle, 'zıt olmaması'dır.

Bu nedenle, örneğin "imam nikahı" denen evlilik akdinin İslamilik ile zorunlu bir ilişkisi yoktur. İslam'ın nikah akdiyle

ilgili temel prensipleri vardır ve o prensipleri yerine getiren herhangi bir belediye nikahı da gayet İslami sıfatını hak eder; üstelik yerine göre “imam nikahı”ndan daha da İslamidir.

Hasılı, adalet ve özgürlüğü sağlayıp ‘fitneyi’ ve zulmü engellemeyen devletler gizli ya da açık şekilde İslam devleti kurmaya ‘niyet etseler de’ makbul değildir. Adalet ve özgürlüğü sağlayıp garanti altına almak gibi fonksiyonları yerine getiren devletler ise, gizli ya da açık şekilde niyet etmeseler de İslami ve makbuldürler.

DİNE KARŞI DİN

Meşhur İranlı düşünür Ali Şeriati, (1933-1977) en kısa ve özlü kitaplarından biri olan Dine Karşı Din isimli eserinde, din sosyolojisi açısından geçmişe ve günümüze ışık tutacak önemli bir tartışma yapar.

Şeriati'ye göre, tarihte dinin olmadığı bir toplum görülmemiştir ve eski insanlar hep “dinî” insanlardır; Tanrı'yı ve metafizik alemi kabul etmeme anlamındaki “dinsizlik” o dönemlerde yoktur.

Bu durumda, şimdiye dek karşı karşıya gelen, her zaman ‘din ile din’ olmuştur; yoksa ‘din ile dinsizlik’ değil!

Yazar, bu tezini güçlendirmek için “küfr” ve ondan türeyen “kâfir” kavramlarına çok önemli bir açıklık getirerek, bu terimin dinsizlik ve ateizm anlamında kullanımının ortaçağdan sonra başladığını söyler. İslam’da ve antik uygarlık döneminde küfr’den bahsedildiğinde kastedilen, dinsizlik değil, “başka bir din”dir; her din, diğer bir dini küfr ile itham edebilmektedir.

İnanç konusundaki diğer hayati kavram olan “şirk” de tanrısızlık demek değildir; bilakis “müşrik”lerin çok sayıda tanrısı vardır. Hatta duyguları açısından müşrik de dindardır, fakat dinî veya İslami ölçüler açısından yanlış yola sapmıştır. Putperestlik de, sayısız “maddi ve gayr-ı maddi” biçimi olan şirkin sadece özel bir türüdür.

Ali Şeriatî, din ile din çatışması derken, temelde iki tür dinî anlayış ve pratikten bahseder: “Tevhid dini” ve “şirk dini”.

Tevhid, her nesnenin, her insanın, her rengin, her türün, her tözün, her şeyin tek “bir yaratıcı”sının olduğuna inanmaktır. Tabii bu inancın bazı maddi tezahürleri de olacaktır: “Tevhid inancı aynı zamanda insanlığın birliği düşüncesini getirir. Soy lar, ırklar arasındaki, bireyler ve haklar arasındaki birlik inancına iletir, değer yargılarının da birleştirilmesi hedefine yol açar.”

“Şirk dini”, tevhid inancının karşısındaki en saldırgan ve dirençli gücü oluşturur. Hz. Musa’ya en şiddetli direnci ve saldırganlığı gösterenlerden Samiri, Bel’am ve Karun, Hz. İsa’nın karşısındaki Ferisiler, Hz. Muhammed’in düşmanı olan Mekke müşrikleri, ve Hz. Ali’yle savaşıyan Benî Ümeyye de hep Tanrı’ya inanan insanlardı; fakat farklı din anlayışları vardı.

Yazar, tevhid dininin ana özelliklerini şöyle sıralar: Allah’a inanç ve kulluk, devrimcilik ve hamlecilik. Buna karşılık şirk dininin özelliği ise, bütün dini inançların saptırılması sayesinde, statükoyu meşru göstermek ve ona gerekçe hazırlamaktır. Böylece şirk dini kullanarak şunu yapmak ister: Halk toplumsal durumun zorunlu yani “kader” olduğuna inanarak baş eğmelidir.

Dine karşı olanların, dini doğuran sebepler olarak gösterdiği etkenler, aslında şirk dinini doğuran sebeplerdir: Bunlar; bilgisizlik, ayrımcılık, mülkiyet ilişkileri, sınıflı toplum olgusu ve bir sınıfın üstünlüğü olarak belirtilebilir.

Şeriatî, Batı'da aydınların ve "özgürlük savaşıçıları"nın Kilise ile olan mücadelelerini de "tevhid dini" ile "şirk dini" arasında bir çatışma olarak değerlendiren ve aydınların din hakkındaki bazı olumsuz yargılarından bahseder: "Din, uygarlıkla, ilerlemeyle, halkın yararlarıyla, özgürlükle bağdaşmaz, yahut hiç değilse bu gibi hedeflerle ilgisizdir." Bu yargıyı, hatta "Dinin halkların afyonu olduğu" iddiasını da haklı görür, ancak, burada kastedilen dinin 'şirk dini' olduğunu savunur. Ona göre aydınlar, "Doğru bir yargılama, ama yanlış bir genelleme" yapmaktadırlar; çünkü 'tevhid dini' bu ithamları hak etmemektedir...

DİNSİZ MÜSLÜMANLIK

Ali Şeriatî'nin bir önceki yazıda özetini sunduğum “tevhid dini” ve “şirk dini” kavramlaştırması ve onlar üzerinden siyasi, ahlaki ve toplumsal tavır alışları değerlendirmesi, hiç şüphesiz içeriden, yani ‘İslami noktainazardan’ yapılan bir tartışma.

İsmail Raci el-Faruki, Tevhid isimli kitabında, bir din ve dünya görüşü olarak tevhid akidesinin, ekonomiden toplumsal düzene, estetikten dünya barışına kadar, müslümanların düşünce dünyalarına ve gündelik hayatlarına yansımalarını inceler.

Şeriatî de, Allah'ın varlığına ve birliğine inanan bir aydın olarak, tevhide inanmanın pratik sonuçlarıyla şirk içinde olmanın pratik sonuçlarını değerlendiriyor ve ona göre bir ‘iyi’ ve ‘kötü’ nitelendirmesine girişiyor.

İkisinde de ortak olan çıkış noktası, tevhidin, “tevhid dini”nin, dolayısıyla “İslami” olanın iyiyi; buna mukabil “gayr-i İslami” olanın da kötüyü temsil ediyor olduğu tezi.

Burada gözden kaçırılmaması gereken husus ise, “İslam” kavramının ve “İslami” sıfatının, özel olarak İslam dinini de kapsamakla birlikte, genel olarak iyi olan her şeyi içeren bir kavram olarak kullanılıyor olması.

“İslam” ile “iman” kavramları arasındaki farkı tartıştığı bir yazısında Said Nursi, “İslam” kavramını dinin prensiplerine

uygun eylem ile, “iman” kavramını da dinin inanç esasları ile ilişkilendirir.

Bu durumda ona göre, dinin adalet, hukuka riayet, merhamet gibi prensiplerini benimseyip uygulayanlar, iman etmemiş olsalar dahi “gayrimü’min müslim” (dinsiz müslüman) olarak adlandırılabilirler.

Bununla birlikte, dinin inanç esaslarına iman etmiş olduğu halde prensiplerini benimsemeyen ve onların tezahürü olan hükümleri hayata geçirmeyenler “gayrimüslim mü’min” (müslüman olmayan mü’min) olarak nitelendirilebilmektedir.

Said Nursi, bu fikrine ek olarak, insanların ve eylemlerinin vasıflarını “müslüman sıfatı” ve “kâfir sıfatı” olmak üzere ikiye ayırır. Söz konusu tasnife göre sabırlı olmak, çalışmak, araştırma yapmak gibi “kainat kanunları”na uygun hareket etmek müslüman sıfatıdır, çünkü o kanunları da Allah yaratmıştır; şu halde onlara uygun hareket etmemek kâfir sıfatı olmaktadır.

Bir müslümanın her bir sıfatının “müslüman sıfatı” olmayabileceğini söyleyen Nursi, bir kafirin her bir sıfatının da “kâfir sıfatı” olmasının ve bütün sıfatlarının “küfründen neşet etmesinin” şart olmadığını savunur, ve Ali Şeriatî ile aynı yerde buluşurlar.

Şeriatî’nin, Batı’daki aydınları ve “özgürlük savaşçıları”nı “tevhid dini” tarafında, Kiliseyi ve Ortaçağ dinini de “şirk dini” tarafında konumlandırması gibi, Nursi de, Batı’nın müslümanlara karşı son yüzyıllardaki siyasi ve askerî galibiyetlerini, Avrupalılardaki “müslüman sıfatları”nın varlığıyla açıklar...

Hasılı, IŞİD veya başka bir örgüt, AKP veya herhangi bir siyasi parti, ya da İran ve Suudi Arabistan, kendilerini “müslüman”, “dindar” ya da “İslamcı” olarak tanımlasalar dahi, bu durum onların yaptıkları her eylemi zorunlu olarak ‘İslami’ kavramının içine almamızı gerektirmez.

Hıristiyan, Yahudi, Ateist, komünist veya başka bir din ve dünya görüşüne sahip olanların da düşünce ve eylemleri ‘dolayısıyla’ ve ‘mutlaka’ kötü, art niyetli kabul edilemez.

Kimse kimsenin imanını tabii ki sorgulayıp yargılayamaz, ancak yapılan eylemlerin nitelikleri üzerine tartışılabilir. Eylemlerde “İslamilik” ölçüsü, o eylemi yapanın inancı değil, yapılan eylemin niteliği ve İslami prensiplere uygun olup olmadığıdır.

HÜSÜN VE KUBUH

Bir şey, aslında iyi olduğu için mi din onu emretmektedir, yoksa o şey, din emrettiği için mi artık 'iyi' olmuştur?

Bir şey, aslında kötü olduğu için mi din tarafından yasaklanmaktadır, yoksa o şey, din yasakladığı için mi artık 'kötü' olarak vasıflandırılmaktadır?

İyilik ve kötülük zati midir, yoksa izafi mi? İnsanların mükellefiyetine dair bilgiler aklî midir, yoksa ilahi mi?

Bu soruları içeren konu, Sokrates'ten başlayarak Antikçağ Yunan filozoflarını, İran'daki Zervaniler ve Maniheiztleri, Brahmanları, Hristiyan ilahiyatçılarını ve son yüzyıllardaki Avrupa filozoflarını meşgul ettiği gibi, eskiden beri müslüman düşünürlerin de üzerinde durduğu konuların en önemlilerinden biridir.

'Eskiden beri' demek aslında tam olarak doğruyu ifade etmiyor; eskiden, yani Eş'ariyye, Maturidiyye, Şia, Mutezile mezheplerinin alimleri ve ilk müslüman filozoflar tarafından tartışılan bu konular daha sonrakilerce çoğunlukla tekrar ya da şerh edilmekle yetinilmiş.

Ama artık yeniden tartışılmasının zamanının geldiği artık çok açık.

Muhafazakâr-dindar kimlikleri ile bilinen ve hemen her alanda 'güç sahibi' olan kişi ve kurumlarda görülen büyük

ahlaki sorunlar ve genel olarak müslüman ülkelerin sergiledikleri ahlaki zaaflar, Türkiye müslümanlarının önemli bir kesimini yukarıdaki sorularla karşı karşıya getirdi.

İyiliğin, ahlakın mutlaka dinden kaynaklanması gerekmediği, dinlerden bağımsız olarak da iyi bir ahlak anlayışının olabileceğine dair düşüncelere sevk etti.

Muhafazakârlarca tanımlandığı anlamıyla “dindarlık” ile ahlakın, esasında birbirlerini zorunlu olarak gerektirmediği fikri yaygınlaştı.

Avrupa ülkeleri, Japonya, Kanada gibi “gayrimüslim” ülkelerin sadece teknolojide değil, ahlakın çeşitli alanlarında da bizim toplumlarımızın çok önünde olduğunun daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması büyük bir şaşkınlığa neden oldu. Zira şimdiye dek Batı’nın “teknolojisini alıp ahlaksızlıklarını almama” konusunda titizlenilirken, 2010’lu yıllarda Batı ahlakı, teknolojisi kadar cazip gelmeye başladı.

Ve doğal olarak, iyi ile kötünün tanımları, kaynakları, sonra da “İslami” olanın ne olduğu, İslam’ın hükümlerinin mutlak ve tek doğrular olup olmadığı soruları zihinleri meşgul eder oldu...

İslami literatürde bu konu “Hüsün ve Kubuh” (güzellik ve çirkinlik, ya da iyilik ve kötülük) başlığı altında çeşitli açılardan tartışılır. Benim işaret etmek istediğim kısım ise, ahlaki ve hukuki ‘hükümleri’ bilme aracı olarak vahyin ve aklın yerleri ile ilgili.

İnanç ve ibadetlerle ilgili olanların tam olarak değilse de, dinin ahlaki ve hukuki hükümleri ihtiva eden bölümlerinin daha çok aklın alanına girdiğini ve aklî olduğunu düşünüyorum. Ki ancak o şekilde insanın ‘sorumluluğu’ fikrini savunabiliriz ve ancak o şekilde din, iyi bir yaşam kurma konusunda daha ‘dinamik’ hale gelebilir.

İyi’nin ve güzel’in ancak vahiy yoluyla bilinebileceğini iddia etmek, vahyin üzerinden geçen her zaman içinde aklın sınırlarını daha da fazla daraltıyor. Bununla birlikte, müslüman zihninin durgunluğuna ve kendi zamanının yeni değerlerini doğru okuyamamasına neden oluyor.

Tabii bu düşünce, kendi içine ve zihin dünyasına kapalı müslüman toplumlarda daha yaygın. İyi ve güzelin ancak vahiy yoluyla öğrenilebileceği düşüncesini sahiplenen müslümanlar, ‘ötekilerin’ ahlaksızlık ve kötülük içinde yaşadıklarını ya ima ediyorlar, ya da açıkça iddia ediyorlar.

Bunun aksini gösteren örneklerle karşılaştıkları zaman ise şaşkınlıklarını yok sayma yoluyla bastırmaya çalışıyorlar. 2015 yılında Almanya ve Danimarka’nın Suriyeli mültecileri kabul etmeleriyle ilgili olumlu haberler üzerine bazı “muhafazakâr medya” organlarının telaş içinde bunun aksini iddia etme çabasına girmeleri de aslında tam bu yüzden...

“Gerçek İslam”ı kendisinin anlayıp temsil ettiği iddiasıyla farklı düşünen diğer müslümanları tekfir edebilen grupların oldukça yaygın olduğu İslam dünyasında böyle bir konuyu açıkça masaya yatırmanın zorlukları var haliyle. Yine de tartışmaya devam etmek şart...

İSLAM GERÇEKTEN EVRENSEL Mİ?

Müslüman dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli düşünsel problem, İslam'ın evrenselliğinin mümkün olup olmadığı sorusudur. Tabii buna bağlı olarak da İslam'ın mesajının esneklik derecesi, değişmeye açık yanlarının oranı, farklı yorumlara karşı tavrının ne olduğu soruları gelir art arda.

Hiz. Muhammed ile birlikte sonuncusu tamamlandığına inanılan Risalet ve vahiy, kıyamete dek insanlığa yetebilecek bir dinamizme sahip midir? Sahip ise bu dinamizmin dayanakları ve teorik temelleri nelerdir?

Hemen hemen bütün müslüman düşünürlerin ve İslami hareketlerin altını ısrarla çizdiği “Kur'an'a ve Sünnete dönmek” prensibi, dinin aslını koruyup devam ettirmenin yanı sıra, aynı zamanda bir gericilik, tutuculuk ve bir açıdan da ütopya olma durumunu ima etmez mi?

İslam sadece inanç ve ibadet alanlarında öğretiler vaz eden bir din değil. Adab-ı muaşeretten giyim-kuşama, miras hukukundan ceza hukukuna, ekonomiden siyasete kadar çok geniş yelpazede emirleri, yasakları ve tavsiyeleri içeren bir dinin, her zamana ve her coğrafyaya hitap edebilmesi mümkün müdür?

Miras hukukunda kadına erkeğin yarısı kadar pay veren, hırsızlığın cezası olarak el kesmeyi emreden, çokeşliliğe izin veren, kölelik ve cariyelik müessesesini kökten kaldırmamış

olan bir din, günümüz toplumlarına gerçekten hitap edebilir mi? Örneğin İslam hukuku, müslümanlar tarafından Avrupa'ya ideal bir model olarak sunulabilir mi?

“Klasik dönem” müslüman düşünürlerinin tartıştığı ve çözümler aradığı bu sorular, bilhassa Cemaleddin Efgani ve Muhammed Abduh başta olmak üzere bütün “modern dönem” düşünürlerinin de gündeminde önemli bir yer işgal etti, hala da etmeye devam ediyor.

Çünkü bir taraftan son yüzyıllarda Batı'nın siyaset, ekonomi ve düşünce alanlarındaki üstünlükleri karşısında şiddetli sarsıntılar yaşanıyor, İslam'ın da “aslında” bütün o alanlarda, teorik ve idealist de olsa önemli sözlerinin olduğu ispatlanmaya çalışılıyor.

Diğer taraftan da, müslüman dünyanın içinden bazı kişiler ve hareketler, ısrarla değişme karşısında direnmeye devam ediyor, İslam'ın yeni yorumlara ve yeni formlara kapalı olduğunu, eski haliyle kendisine yeteceğini doğrudan ya da dolaylı şekilde iddia ediyorlar.

El-Kaide ve IŞİD, söylemleri ve eylemleriyle bu konuda en öne çıkan örnekler olarak dikkat çekse de, onlar gibi radikal ve şiddet yanlısı olmamakla birlikte, İslam'ı belli bir siyaset ve toplum anlayışıyla, çeşitli alanlardaki belli bazı formlarla sınırlandırma hali müslüman toplumların hepsinde az ya da çok mevcut.

Batı'nın ‘meydan okumasına’ karşı cevaplar üretmeye çalışılırken, öte yandan ve aynı zamanda ‘içeride’ yaşanan fikir ayrılıkları, evrensellik tartışmasını tekrar hayati bir noktaya taşıyor.

Bütün insanlığa hitap etme iddiasıyla gelen bir dinin bazı müntesipleri, farklı dinler bir yana, nasıl oluyor da kendi ülkelerindeki farklı İslami yorumları dahi hazmedemez hale geliyor ve gittikçe daha da kapalı, tutucu ve dışlayıcı bir hale girebiliyorlar?

Asıl soru başka bir ifadeyle şudur: 'İlahi' ve 'kutsal' olanın sabit olması ile, dünyevi ve beşeri olanın değişimi, esnekliği ve çoğulculuğu zorunlu olarak gerektirmesi arasındaki gerilim nasıl aşılabilecektir?

‘GERÇEK İSLAM’ TARTIŞMASI

Ocak 2015’te gerçekleşen Paris katliamından beri, “Gerçek İslam bu değil” söylem ve çabasına yönelik yaygın bir eleştiri var. Temel itiraz noktasına katılıyorum; bu olaylarda ana problem, İslam’ın özünün ne olduğu ve Kur’an ayetlerinin tam olarak neler söylediğinden daha çok, müslümanların toplumsal ve siyasal ‘gerçekleri’. Gerçek İslam söylemi, bu gerçekliklerle yüzleşmeyi engelleyen veya öteleyen bir işlev görüyor.

“Gerçek İslam” söylemine itiraz edenler, dinleri ne olursa olsun bu insanlar yine de terör yoluyla sorunlarına çözüm bulmayı tercih edeceklerdi demeye getiriyorlar, ki bu da kesinlikle ihmal edilmemesi gereken bir nokta. Dünyanın Marksizm gibi en eşitlikçi ideolojileriyle yola çıkanlardan diktatörlükler, Budizm gibi en barışçı dinlerinden de sayısız vahşi katliamlar çıkıyorsa, konunun felsefi tarafından ziyade sosyolojik tarafına bakmak daha makul olur.

“Gerçek İslam” söylemi, diğer ‘gerçekler’ ile yüzleşilmesinin önünde engel olarak kullanılıyorsa yanlış ve zararlıdır tabii ki. Bu durumda müslümanların ‘gerçek İslam’ı üzerine değil, ‘gerçek sosyolojik durumları’ üzerine düşünmek gerekir.

Bütün bunlarla birlikte, söz konusu İslam olduğunda, ‘gerçek’ İslam’ın ne’liği sorusunun, problemin tespitinde ve çözümünde yadsınamayacak bir yeri var. Çünkü mevcut İslami literatürdeki bazı eser ve yorumların, ve müslüman

lkelerindeki dinî eğitim müfredatının bu sorunlarla yakından ilgisi olduğu acı bir gerçek.

Ali Bardakoğlu’nun Taha Akyol’a söylediği gibi, “Bugün İslam dünyasında Şiddet ve terör ile cihat/dini duyarlılık arasındaki farkı ayırt edemeyecek kadar i dünyası öfke ve nefretle dolu binlerce gencimiz mevcut. Tabii onların bu ruh halinin birçok sebebi vardır. Ama birçok bölgede verilen dini eğitim ve bilgi de bu Şiddeti meŐrulaŐtıracak bir dizi argümanla dolu.”

Konuyu tartışırken teoloji-sosyoloji ayrımı yapıp, bu konunun sadece sosyolojinin alanına girdiğini savunmak sağlıklı bir sonuç vermez. İslam teolojiden, yani bir inanç sisteminden ibaret bir din değil; ahlaki, siyasi ve hukuki alana dair sunduğu prensipleri, ve hatta bazı somut hükümleri var. İŞte bu prensiplerin ve hükümlerin tespit ve yorumlanmasındaki farklılıklar, ya da ‘yanlışlıklar’, tartışmanın hayati bir yerinde bulunuyor.

Kur’an’ın yorumlanmasıyla ilgili olarak zlememiŐ, ya da tefsirlerin çoğunda çözüldüğü halde halka mal edilememiŐ öyle konular var ki, mesela ülkemizde ve diğer müslüman halklar arasında yaygın olan antisemitizmin ve çoğulculuk karŐıtlıđının belki de en büyük nedeni bu problemle bağlantılı.

Örneğin Kur’an’da “Yahudi ve Hıristiyanlarla dost olmayın” şeklinde tercüme edilen bir ayete dayanarak diğer din müntesipleri ile münasebeti asgari seviyede tutmaya çalışan din adamları ve müslümanların sayısı hiç de az değil. Siyaset ve sosyolojideki sorunlar da eŐlik edince, bu ayet

sözüm ona “İslami” bir tavrın en sağlam dayanağını oluşturuyor.

Ayetin orijinalinde geçen “veli edinmek” fiilinin Arapçada hangi anlamlara geldiğini, bu ayette de siyasi anlamıyla kullanıldığı hususuna girmeye bile gerek yok. Sadece şu soruyu sormak, maksadın anlaşılmasına yardımcı olacaktır: Aynı Kur’an’da Yahudi ve Hristiyanların kestikleri etlerin yenilebileceğini, yani yemekli misafirliklere gitmekte vs. bir mahsur olmadığını, yine Yahudi ve Hristiyan kadınlarla da evlenilebileceğini açıkça söyleyen ayetler de var. Ayetteki “veli edinmek” ifadesi dostluk ve arkadaşlık yapmak ile ilgili olarak yorumlanacak ise eğer, o durumda Kur’an kendisiyle çelişmiş olmuyor mu?

Hal böyleyken, yani bazı yorumlar çok ciddi bazı siyasi ve sosyal sonuçlara kaynaklık veya dayanaklık teşkil ediyor iken, birilerinin çıkıp da, “Hayır siz İslam’ı ve Kur’an’ı yanlış anlıyorsunuz; diğer din müntesipleriyle ilgili olarak İslam’ın ‘asıl’ prensipleri şunlardır” demesi anlaşılabilir, hatta gerekli değil midir?

İSLAM DÜŞÜNCESİ ÇOĞULCU MU?

Dünyada müslümanları en çok öldürenler ve en çok baskı altına alıp zulmedenler, onlara tahammül edemeyen gayrimüslimler değil, yine diğer bazı müslümanlardır. Bir İslami yorumu en nefretle ve hatta “tekfir” ederek eleştirenler, farklı bir İslami yorumu benimsemiş olanlardır.

Kendi dindaşına karşı bile kucağı pek açılmayanlar, başka din ve ideolojilerin karşısında hepten katı, kilitli ve dışlayıcı oluyorlar haliyle.

Kendi içlerinde bunca tahammülsüzlüğün, çatışmanın ve savaşın hüküm sürdüğü müslüman coğrafyalardaki duruma bakınca akla şu soru geliyor: Acaba İslami düşünce, farklı yorum ve uygulamalara kapı açan esnek bir yapıya hiç sahip değil mi? Yani İslam düşüncesi çoğulcu bir düşünce sistemi olmaktan çok mu uzak?

Müslümanların uygulamalarına değil de İslam düşüncesinin temellerine bakınca şaşırtıcı derecede bir çoğulculuğun, farklı yorumlara açık bir esnekliğin hakim olduğu görülüyor.

İslam tarihinde ve şu anda mevcut ‘fıkhî ve itikadî mezheplerin’, ve her biri ayrı bir prensipler listesini benimsemiş ‘tarikatlara ve cemaatlerin’ varlığı, çoğulculuğun son derece ‘doğal’ olduğunu ve müslümanların da bu doğallığı tecrübe ettiklerinin en açık örneği.

Kur'an'ın daha iyi anlaşılıp yorumlanması, başka bir ifadeyle "Allah'ın muradı"nın ortaya çıkarılması amacıyla yazılmış olan yüzlerce ciltlik 'Tefsir' külliyyatının varlığı ve bu tefsirlerdeki yorumlar arasındaki farklılıkların çokluğu, ayrıca önemli bir örnek.

Özellikle klasik tefsirciler yorumlarındaki öznelliğin farkında olmalı ki, herhangi bir ayetle ilgili yorum yaptıkları zaman sonuna, "Allah en çok bilendir" anlamında "Allahu a'lem" ifadesini eklerler.

"Tefsir metodolojisi" bilimi, ayetleri açıklık ve kapalılık derecelerine göre sınıflandırarak toplamda sekiz ayrı kategori tespit eder: Zâhir, nas, müfesser, muhkem, hafi, müşkil, mücmel, ve müteşabih. Bu sekiz kategorinin biri haricinde diğerlerinin hepsi de farklı derecelerde yorum çeşitliliğine açık olarak kabul edilir.

"İçtihat", İslam düşüncesinin en hayati ögesi. Çoğunluk tarafından dinin ana kaynakları olarak Kur'an ve Sünnet gösterilse de, bu kaynakların anlaşılıp yorumlanması, bunun yanı sıra, kaynaklarda söz edilmeyen konularla ilgili tutum ve hükümlerin ne olacağı ile ilgili fikirlerin oluşturulması çabasına içtihat deniliyor.

İçtihatta bulunmak, diğer bir ifadeyle fikir özgürlüğü, genelde dindarların zannettiğinin tersine, İslam düşüncesinde teşvik edilen bir eylem. Hz. Muhammed, 'şahsi akıl yürütme'yi teşvik ederken hata yapmaktan korkulmamasını salık verir, hatta hata yapana bile mükafat verileceğini vaat eder: "İçtihat edip isabet eden iki ecir, hata eden bir ecir alır."

Kişisel yorumlar ve akıl yürütmeler teşvik edildiği gibi, bunun sonucunda ortaya çıkacak olan görüş farklılıkları ya da çeşitliliği de olumsuz değil, olumlu birer gelişme olarak sunulur: “Ümmetimin ihtilafı rahmettir.”

Bu çeşitlilik ‘Kelam’ ve ‘Tasavvuf’ alanlarında da görülür. Örneğin bir kutsi hadiste Allah, “Ben kulumun zannı üzereyim; beni nasıl bilirse öyle muamele ederim” diyerek ‘ahiret’ ve ‘hesap’ kavramlarını, insanların öznel anlayış ve yorum çeşitliğine ‘cömert’ bir şekilde açar.

Tasavvufçular arasında yaygın olan, “Allah’a giden yollar, mahlûkatın nefesleri sayısındadır” deyişi de, farklı meşreplerin varlığını baştan kabul ederek, tasavvufun yalnızca bir ya da birkaç anlayış ve prensipler grubuna indirgenemeyeceğini ima eder.

Son olarak, Kur’an ve Sünnet’te yer alan bir ifadeye, o ifadenin taşıdığı muhtemel anlamlardan birini tercih edip yüklemek şeklinde tanımlanan “te’vil” kavramı çoğulcu düşünce yapısının çok önemli bir başka örneği. İfadelerin potansiyel anlam sayısı ile insanların yorumlama biçimlerinin oluşturduğu çeşitlilik, farklı düşüncelerin dışlanması ve o düşünceleri benimseyenlerin İslam dışı ilan edilmesinin de (tekfir) önünü kapatır. Zira ilkeye göre “Te’vilin olduğu yerde tekfir olmaz”.

Şimdi, böyle bir dinin müntesipleri nasıl oluyor da, bırakalım başka dinden ve mezhepten olanı, çok küçük ayrıntılarda bile kendisinden farklı düşüneni rahatlıkla dışlayabiliyor, hatta ‘kâfir’, ‘münafık’, ya da ‘hain’ ilan edebiliyor? Mesele bu sorunun cevabını bulmakta...

KUR'AN'A MIZRAK SAPLAMAK

Kur'an'ın seçim meydanlarında toplumu kutuplaştırmanın ve mezhep ayrımcılığının malzemesi olarak kullanıldığını, kendisinden olmayanı ve destek vermeyeni tahkir edip dışlamanın aracı olarak suiistimal edildiğini görünce, Muaviye ile Amr b. As'ın "Hakem Olayı"ndaki 'oyunları' aklıma geldi...

2000'li yıllarda ülke geçmişinde görülmemiş bazı siyasi gelişmeler, Türkiye müslümanları için çok öğretici oldu; kendi yaşadığımız olayların tarihteki izdüşümlerini ayrı bir dikkatle okuduğumuz için, şimdi tarihin farklı ayrıntıları daha çok dikkat çekmeye başladı.

Muhafazakâr-dindarların önemli bir kısmı, hem tarihte hem de Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeleri, bir "iman ile küfür mücadelesi" veya başka bir ifadeyle, "mü'minler ile kâfirlerin çatışması" olarak 'okuyorlardı'. Tarihte bu "mücadele" ile ilişkisi kurulamayan gelişmeler ikincil konulardı; bazılarının "hikmeti" anlayamadığı için üzerinde kafa yorulması da abes idi.

Bilhassa 'içeriye dönük' sorunların masaya yatırılması rahatsız ediciydi. Bunun öncelikli nedeni, tarihteki çoğu unsura bir şekilde 'kutsallık' zırhının giydirilmiş olmasıydı; "Asr-ı Saadet" kutsaldı, Sahabe kutsaldı, Osmanlı kutsaldı...

Böyle bir okuma, yani şimdiyi ve tarihi hep iman ile küfrün mücadelesi olarak görme yanlışı, başka bazı tarihî gerçekleri ya hiç görmeme hatasına yol açtı, ya da öğrenilmiş olsa bile

yorumlanmamış, sorgulanmamış ve cevaplanmamış halde bıraktı.

O yüzden, İslam'ın ilk dört halifesinden üçünün, yani Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin katillerinin müslümanlar olduğu gerçeği ya bilinmez, ya da nedenleri üzerine kafa yorulmaz.

Sünni İslam'ın dört büyük fıkıh mezhebinden Hanefilik'in kurucusu Ebu Hanife, belli bir dönemden itibaren derslerinde Abbasilerin bazı tutumlarını eleştirdiği, ihtilalcilere destek olduğu ve son olarak da Abbasi halifesi Mansur'un kendisine sunduğu kadılık teklifini reddettiği için ömrünün son yıllarını Bağdat'ta hapisanede, işkence altında geçirmiştir. İslam'ın muhalefet anlayışı açısından bu olay üzerine düşünülmez.

Hanbeli mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel, Abbasi halifeleri Me'mun, Mu'tasım ve Vasık'ın benimsediği ve baskı ile kabul ettirmeye çalıştığı "Kur'an'ın mahluk olduğu" fikrine karşı mücadele yürütmüş, devletin benimsediği resmî din anlayışı ve yorumu ile zıt düştüğü için başta hapis cezası olmak üzere çeşitli işkencelere ve mahrumiyetlere maruz bırakılmış, iki buçuk yıl civarında süren bu işkencelerden sonra serbest bırakıldıysa da hep gözaltında tutulmuştur; sonuçları tartışılmaz.

Hız. Ali ile Hız. Aişe'nin Cemel vakasında karşı karşıya gelmesi ve bu savaşta on bin civarında müslümanın ölmesi konuşulmaz, sorgulanmaz. Benzer şekilde, Hız. Ali ile Muaviye'nin Sıffin'de karşı karşıya gelmesinin sonucunda yetmiş bin civarında müslümanın ölmesi de, Sahabeye laf gelir ve bazı "kutsalların" sorgulanmasının kapısı açılır endişesiyle masaya yatırılmaz.

Bu gibi raflarda bekleyen gerçeklerden biri de, Muaviye'nin, yazının başında bahsettiğim din istismarı rneği. Sıffin vakasında savaşı kaybetmek üzere olduğunu anlayan Muaviye, savaşı durdurup hileyle zaman kazanmak ve Hz. Ali taraftarlarını kendi yanına çekmek amacıyla mızraklarını Kur'an sayfalarına saplayıp havaya kaldırarak, "Kur'an'ın hakemliğine başvuralım" teklifinde bulunur; bu yolla dini ve Kur'an'ı siyasi oyunlarına alet eder.

Muaviye'nin yaptığına anlam veremeyip, "Bir müslüman Kur'an'ı kendi şahsi ve siyasi menfaati için nasıl istismar edebilir ki?" diyen ve 'mecburen' hikmet arayanlar için meydanlarda 'kullanılan' Kur'an, çaresiz bir şekilde elde sallanırken, tarihi daha iyi anlamak isteyenler için gayet net cevaplar sunuyor...

KENDİNİ ARAYAN DEMOKRASİ

Hasan el-Benna'nın 1928'de kurduğu ve Arap Baharı ile birlikte kurulan Mısır demokrasisinin ilk seçiminde iktidara gelen Müslüman Kardeşler (İhvân-ı Müslimîn) grubu demokrasiye, yani kendi irade ve tercihlerine vurulan açık bir darbeye rağmen devletle silahlı bir çatışma içine girmeyi tercih etmedi. Hatta bu darbenin ardından meydanlarda yapılan katliamlar bile onları öylesi kanlı bir mücadeleye sürüklemedi.

Bu, özellikle de Batı'da yaygın olan Müslüman algısına zıt, anlamlandırılması zor bir durum. Medya ve bazı politikacılar eliyle neredeyse şiddet yanlılığıyla ve terörizmle özdeşleştirilmiş hale getirilen İslam ve Müslüman algısını benimseyenler, yani İslamofobi sahipleri bu olay karşısında belli-belirsiz bir şaşkınlık yaşıyorlar...

On sekizinci yüzyıldan beri Batı karşısında yaşadıkları askeri, siyasi ve ekonomik mağlubiyetlerden kurtulma çabası olarak, Müslüman ülkelerde çeşitli "ihya hareketleri" ortaya çıktı. Ana hedef, Batı sömürgeciliğı ve modernizmine karşı ülkelerinin bağımsızlığı ve İslamlaşması idi.

Aralarında radikalizme ve şiddet yoluyla mücadeleye başvuran veya öyle bir mücadeleyi savunan gruplar olmakla birlikte, çoğunluk uzun vadeli planlar yaparak farklı alanlarda çalışmalar yürütmeyi tercih etti.

Düşünce ve eğitime olduğı gibi pratik ve siyasi aktivizme de vurgu yapanların olduğı bu gruplar içinde asıl fark, ana

metinleri yorumlama biçimleri ve siyasal tavır alışlarıyla ilgili. Örneğin, her şeye rağmen barışçıl bir yol benimseyenler metodlarını başlıca şu şekilde temellendirirler:

- İslami öğretilerde “fitne”, yani toplumda huzursuzluk ve kargaşa çıkarmak, bozgunculuk yapmak, cinayetden daha şiddetli bir tehlike olarak görülür ve bundan dolayı, zulme maruz kalmak ve uzun süreli zor zamanlar geçirmek pahasına da olsa, gerektiğinde toplumun düzen ve selametini sağlamak uğruna pasif bir muhalefet şekli tercih edilir.

- Sünni hukuk metodolojisinde “Mesâlih-i mürsele” kapsamı içinde değerlendirilebilecek olan bu tutum, devrimci ve çatışmacı bir muhalefetin önünü büyük oranda kapatır. Ama bu her tür haksızlığa boyun eğmek anlamını da taşımaz; muhalefet etmenin şeklini belirler. Bu muhalefet devrimci değil düzeltici (islah) ve alternatif oluşturucu bir niteliktedir.

- “Sabır” kavramı sessiz durmak, hareket etmeden beklemek şeklinde anlaşılmaz; bir direniş şeklidir. Ani bir öfkeyle şiddete başvurmayı yanırlayan, çatışarak değil çalışarak beklemeyi öğütleyen bir direniş türüdür.

- En önemli model olarak ise ilk dönem Müslümanları gösterilir. İslam’ın şekillenme sürecinde Müslümanlar, dönemin şartlarında meşru bir siyasi birlik oluşturan dek hakaret, işkence ve ülkelerinden sürölme gibi haksızlıklara maruz kalmalarına rağmen şiddet içeren hiçbir tepkide bulunmamışlardır...

Bunlar ve başka saiklerle, Müslüman Kardeşler grubu katliamlar karşısında sergiledikleri zor tutumu benimsiyor ve demokratik haklarına barışçıl bir şekilde sahip çıkmaya çalışıyorlar; üstelik geçmişte içlerinden radikalizmin fikir babaları olarak görülen isimler çıktığı halde.

Şimdi dünyanın ve özelde seküler devletlere sahip Müslüman ülkelerin düşünmeleri gereken soru şudur: Radikalizme ve şiddete başvurmadıkları sürece İslami grupların, ülkelerinin İslamlaşmasını talep etmeleri ve bu amaçla siyasi çalışmalarda bulunmaları ne kadar demokratik bir haktır?

Yahut demokrasi, yapısı gereği sekülerist bir ideolojiye sahiptir de ona zıt girişimlerin darbelerle alaşağı edilmesi “demokratik” devlet sisteminin gereği midir?

MÜSLÜMANLARIN BOZULAN MUHAKEMESİ

AKP'nin 2015 Haziran seçiminde uğradığı nispî yenilginin nedenleri apaçık ortada olduğu ve çoğu insan tarafından uzun zamandır dillendirildiği halde, partinin yönetiminin ve kitlesinin bu nedenleri tespit etmekte zorlanmalarının ve yanlış adresleri işaret etmelerinin, Türkiye'de çokça tüketilen ifadeyle, bir "sosyolojisi" var.

Hristiyan Batı'nın dünyada ekonomik ve siyasi üstünlüğü elde etmesi ve dolayısıyla başta Osmanlı Devleti olmak üzere müslüman dünyaya galip gelmesinin çok çeşitli sonuçları oldu.

Müslümanlar 'mağlubiyet' gerçeğiyle karşılaşmaya başladılar. Oyun kurucu olamamayı, aksine, oyun kurucuların hamlelerine cevap yetiştirme derdiyle boğuşmayı tecrübe ettiler.

Belki de ilk defa kendilerinden, kültürlerinden, hatta bir dereceye kadar dinlerinden şüphe etmeye başladılar. "Geri kalmak" denen sorunla ve bunun nedenlerine dair sorularla karşı karşıya kaldılar.

Zafer ve gurur dolu bir mazinin yerini bocalama ve öfke dolu bir hal aldı. Etkinin yerini tepki, üretimin yerini tüketim, yaratıcılığın yerini taklit almaya başladı; ya da zaten başlamış olan bu süreç artık daha da hızlandı.

Batı karşısında siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlardaki bu mağlubiyet ve geride kalmışlık halinin en önemli ve yıpratıcı sonucu, müslüman zihninde ve psikolojisinde kalan ve hala tezahürlerini fazlasıyla gördüğümüz hasarlar oldu.

Öncelikle, toplumsal fay hatlarının önemli bir kısmını, büyük oranda Batı karşısında alınan pozisyonlar belirledi.

Batı'yı her şeyiyle benimseyip taklit edenler oldu; bu taklit, giyim-kuşamlarından alfabelerine, gündelik yaşam pratiklerinden din ve dünya anlayışlarına, kendi ortamlarında oluşturdukları onlara özgü kavramlara, hatta din politikalarına kadar giden bir 'bütünüyle kucaklama' halini aldı. Geçmişini reddetme ve ondan utanma, dinin kamusal alandaki her türlü görünürlüğüne karşı endişeyle ve tepeden tepki verme, başkalarına kendi yaşam tarzlarını dayatma gibi şekillerde kendini gösterdi. Başta Türkiye olmak üzere bazı müslüman ülkelerdeki laik devlet sistemleri ve laikçi müslümanlar, bu taklidin en bariz örnekleri.

Diğer bir aşırı tepki, Batı karşısında komplekse girerek oradan gelen her şeye şüphe ve endişeyle yaklaşma, onunla karşı karşıya gelmek bir tarafa, sadece kendisini 'muhafaza' etme telaşına kapılarak içine kapanma şeklinde tezahür etti. Muhafazakâr-dindarlarımızın 'muhafazakârlıkları' daha çok bu eksen üzerinde gelişti.

Hem Batı'nın dalga dalga gelen çok yönlü gücü karşısında, hem de kendi ülkelerindeki laik rejimlerin dindarlar ve dinî

hareketler üzerine uyguladıkları baskıcı ve dışlayıcı politikalar karşısında kendilerini koruma refleksleri geliştirdiler, ve çoğu ‘karşılaşma’ya bu reflekslerle tepkiler verdiler.

Kimi zaman bir paranoya halini de alan bu telaş ve refleksler, kendisini çoğu alanda hissettirdi. Sonunda öyle bir hale geldi ki, sanattan hukuka, kültürden siyasete, bilimden teknolojiye, oradan da dinî düşünceye kadar hemen her alanda müslümanların sağlıklı düşünüp doğru eylemlerde bulunmaları için gereken dengelerini sarstı.

Örneğin, “ıctihat kapısı” zaten kapatılmıştı, zamanla iyice kilit vuruldu. İctihat yapmak için gereken zemin bile ‘başkaları’ tarafından organize edildiği için gerçek anlamda ‘İslami’ bir düşünce üretiminin de önü tılandı. Üstelik, yeni her durum ve değişme karşısında içe kapanmayı salık veren her türlü ‘düşünce tembeli’ yorum ‘İslamilik’ sıfatını peşinen alabilirken, toplumsal değişmeyle yüzleşme cesaretini gösteren düşünceler apar topar dışlanageldi.

Muvazene kaybının en belirgin örneklerinden biri, siyaset alanında oldu; hadiseleri doğru okuyamama ve paranoya hali baş gösterdi. AKP’nin seçmen kitlesi arasında, seçimde yaşadıkları düşüşü açıklamak için ortalıkta çokça dolaşan “şer odakları”, “İsrail uşakları”, “İslam düşmanları”, “hainler”, “dış güçler”, “maşalar” ve “bölücüler” gibi muhayyel düşman iddialarının kabul görüp revaçta olmasının ardında işte böyle bir “sosyoloji” bulunuyor.

İSLAM BİR METİN DİNİDİR

“İslam bir akıl dinidir” önermesine hepimiz aşinayızdır. Bununla İslam’ın akla uygun bir din olduğu, akıl ile çatışmayacağı, bütün emir ve yasaklarının birer rasyonalite içerdiği kastedilir. Bu iddiayla ilgili tartışmalar bir yana, ben İslam’ın, “akıl dini” olmanın yanı sıra, belki daha da çok bir “metin dini” olduğunu düşünüyorum.

İslam medeniyeti, bir metin medeniyeti olarak da açıklanabilir; metin, hayatın merkezindedir, ölçüyü belirler, çerçeveyi çizer, fikir ve davranışlara “İslamilik” istikameti verir. İslam’da metin hakemdir, kaynaktır, delildir, mercidir...

Dini yakından tanımayan insanlar, müslümanların bazı konulardaki bilgi ve fikirlerinde, bazı tutumlarında neden ısrarcı olduklarını kolay kolay anlamlandıramazlar. Bu “muhafazakâr” duruşu tutuculukla, mutaassıp olmakla, gelişmelere ayak uyduramamakla ilişkilendirmek gibi bir kolaycılığa kaçarlar.

Oysaki durum hiç de öyle kolaylıkla tanımlanacak kadar basit değildir. Konuya şu gibi sorular ışığında da açıklık getirilebilir: Müslümanlar da yeme-içme, cinsellik ve eğlence gibi konularda neden gönüllerince hareket edebilmeyi istemesinler? Bilhassa Avrupa’daki gibi gayrimüslim çoğunluklu ülkelerde yaşayan mütedeyyin müslümanlar, marketlerde neden her bir ürünün içeriğini kontrol etme zahmetine katlansınlar?

Giyim-kuşam konusunda neden bunca iç ve dış gerilimleri yaşamayı tercih etsinler? Özellikle de herhangi bir ortamda dinî tutum ve kimliklerini “açığa çıkaran”, kimi zaman sosyal ve hukuki ayrımcılıklara maruz kalmalarına da neden olan başörtüsü konusunda neden ısrar etsinler?

Bütün bu gibi gerilimleri sadece sosyolojik bazı nedenlerle, gelenekle, toplumsal kontrole, ataerkil kültürle vs. açıklamaya çalışmak kolay ve görece ikna edici olsa da, açıklamayı sosyolojiye “indirgemek” İslam tarihini ve “İslam düşüncesi”ni pek yakından bilmeme hatasını belli eder. Sosyolojik faktörlerin muhafazakârlık üzerinde tahmin edilenden de büyük etkileri olduğunu ben de düşünüyorum; ama o faktörleri tek açıklayıcı olarak görmenin problemli tarafları var.

Yeme-içmede olduğu gibi cinsellik, eğlence, ekonomi, zaman kullanımı gibi konularda “iradi” olarak kabul edilen bazı kısıtlamaların, çoğu zaman aslında bir “kendini bilinçli bir şekilde mahrum etme” durumu olduğu çok açık...

Bu konuyu ele almayı şundan dolayı gerekli görüyorum: Bir kişisel ve toplumsal tutum olarak muhafazakârlık ile dinî muhafazakârlık birbirine rahatlıkla karıştırılabiliyor ve çoğu zaman ikincisi, birincisi ile aynı kefeye konuyor.

İslam'ın kurucu metin kaynakları olan “Kitap” ve “Sünnet”, bir müslümanın ‘İslam adına’ ve ‘İslam hakkında’ söz söylerken sırtını dayaması gereken temeller olarak görülür. Kitap denirken, 610-632 yılları arasında parça parça nazil olan Kur'an kastedilir. Sünnet ya da Hadis dendiğinde ise, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in söz, fiil ve onaylarına dair rivayetler kastedilir.

İslam düşüncesindeki, İcma, Kıyas, İstihsan, Mesâlih-i Mürsele, Örf gibi diğer “Şer’î deliller”in ve onlarla bağlantılı olan ‘icthatların’ dahi, en baştaki Kitap ve Sünnet’e dayanması, onlar üzerine bina edilmesi, ya da en azından onlarla çatışmaması beklenir. Bir düşünceyi ‘İslami’ yapan da zaten bu ölçüdür denilebilir.

Savunulacak her yeni iddia ve verilecek her yeni hükmün, Kitap ve Sünnet ile bir şekilde uzlaşma içinde olması talep edilir; zahiren ve ilk bakışta bir uyuşmazlık görünüyorsa, iddia ya da hüküm sahibi, ‘izleyicileri’ (iki anlamını da kastediyorum), yaptığı yorumlarla, ‘aslında’ bir zıtlaşma olmadığına ikna etmek zorundadır...

Peki, metnin bu derecede önde olmasının tarih boyunca İslam düşüncesine olumlu ve olumsuz ne gibi etkileri oldu?

Şunu da belirtmek gerekir ki, İslam’ın bir metin dini olduğunu söylerken başka dinlerle kıyaslama yaparak bu sonuca varmıyorum; İslam üzerine yapılan tartışmalar içerisinde bu cümleyi kuruyorum. Yoksa, yazılı ya da sözlü ‘metni’ olan, din adamları ya da ruhban sınıfı olan her din, öyle ya da böyle, bir anlamda metin dinidir...

İslam’ın akla uygun olması ve makul emir ve yasaklar vazetmesi onu metinden bağımsız yapmıyor. Her ne kadar “Makâsıd-ı Şer’î”, “sebeup ve hikmet” gibi kavramsallaştırma çalışmaları olsa da akılla açıklanmaya kapalı tutulmuş bazı alanlar var. En başta ‘ibadetler’ adı verilen ritüeller bu gruba giriyor.

Namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin ayrıntılarında akılla açıklanabilen ve açıklanamayan alanlar. Akılla izahı mümkün görünmeyen emir ve yasaklar, zaman içinde İslami literatürde “taabbudî emirler” olarak isimlendirilmişler. Yani ‘sırf Allah’a itaati’ hedefleyen, akıl yoluyla künhüne vâkif olunamayacak olan kurallar. Domuz eti yasağı gibi...

“Allah’ın hükmüyle hükmetmek” konusu, İslam’da metni merkeze alan, ya da merkezde olması gerektiğini düşündüren diğer bir konu. Kur’an’da Allah’ın hükmüyle hükmetmeyenler “kâfirler”, “zalimler” ve “fasıklar” olarak nitelendiriliyorlar. Böylesi bir ‘tehdit’ karşısında mütedeyyin bir müslümanın kendi akıyla meydana çıkarak metnin zahirine ters bir fikir beyan etmesi çok büyük cesaret gerektiriyor!

İslam hukukunda “ahkâmın değişmesi” tartışmaları bunun en verimli izlenebileceği alanlardan biri. Kur’an ve Sünnet’te sunulan emir, yasak ve tavsiyelerin hangileri değişebilir ve hangileri değişemez, değişmenin şartları nelerdir gibi soruların cevaplarının arandığı bu tartışmalarda bir hayli ilerleme kaydedilmiş olsa da bu gelişmeler henüz geniş müslüman kitlelere yansıtılmış değil.

Kitlelere yansıtılması bir yana, ‘yaşanan İslam’da, metnin kutsallığının her geçen gün abartılması, dışına yeni kabuklar kaplanması, yeni kutsalların ve ‘sorgulanması dahi düşünülemezler’in dine dahil edilmesi gibi büyük bir din felsefesi ve din sosyolojisi sorunu ile karşı karşıyayız.

Bir tarafta Kur’an ve Sünnet, ve sonrasında mezhep külliyatı karşısında kendi ‘failliğini’ (agency) ve bireysel ‘iktidarını’ eline almaya çalışan, metinle ilişkisinde ‘mutlak

suretle pasif' bir muhatap olmak yerine sorumluluğunu ve iktidarını teslim almak çabasındaki 'aktif-fail bir okuyucu' grubu var.

Diğer tarafta ise, temel metinleri bir akıl ve düşünme objesi olarak görmek bir yana, onları Türkçesinden okumayı dahi düşünmemiş ve yapmamış, bununla birlikte, tarihteki mezhep imamlarını sorgulamadığı gibi onları da sorgulanması dahi düşünülemezler listesine eklemiş, üstüne üstlük, takip ettikleri cemaat ya da tarikat liderlerinin tavsiye ve görüşlerine kutsallık atfeden, kendi etraflarına kendi elleriyle tekrardan yıkılıp aşılması neredeyse mümkün olmayacak sözüm ona dinî duvarlar inşa eden kitleler var.

Ben metnin 'tutucu' gücünün mümkün olduğunca azaltılması, kabukların kırılıp öze ulaşılması, dinin 'eklenmiş kutsallarından' arındırılması gerektiğine inanıyorum.

Bunun için de, "İslami çalışmalar"ın sadece "İslami bilimler" yoluyla yapılmasının birinci ve en önemli yanlış olduğu kanaatindeyim. Çünkü İslam, tartışılması yalnızca İslami bilimlere bırakılamayacak kadar geniş, derin, ve hayati konuları içeriyor!

KUTSALLARDAN ARINALIM

İslam'ın kutsallarına zaman içinde katman katman eklenen yeni kutsallıkların titizlikle ayıklanması gerekiyor.

Dinin ana kaynaklarındaki metinlerin dahi kutsallıklarının ele alınıp tartışılması gerekirken, böyle bir hayati çalışmayı yapmak bir yana, ana metinlere yapılan şerh ve yorumların dahi çoktan kutsallık zırhına büründürülmesi gibi büyük bir handikapla karşı karşıyayız.

Bir önceki yazıda da değindiğim gibi, bırakalım Kur'an ve Sünnet'in sağlam metotlarla tartışılmasını, fıkî ve itikadî mezhep imamlarının kendi 'zamanlarının ve mekanlarının çocukları' olarak verdikleri hükümleri tartışmak dahi belli bir 'cesareti' gerektiriyor.

Hemen her biri kendisini "ahırzaman cemaati" olarak gören ve liderlerinin "ruhanilerle" irtibat halinde olduğuna inanılan çoğu tarikat ve cemaat büyüklerinin yorumlarına yüklenen bir nevi kutsallık ve yanılmazlık halelerini de ekleyince, handikabın boyutlarının tahminlerin ötesinde olduğu ortaya çıkıyor.

Bu eklenmiş ve sonradan üretilmiş kutsallardan sıyrılabilmek için öncelikle tarihsel olan ile dinsel olanı, psikolojik ve kişisel kararlar ile aklî ve düşünsel kararları,

coğrafi olan ile ruhani olanı, hevâî olan ile Kitabî olanı ayırt edebilmek şart.

Bırakalım geçmişteki yorum ve hükümlerin tarihselliklerini, günümüzde sığağı sığağına yaşadığımız olaylarda dahi yorumcu ve hükümcülerin kendi siyasi tercihlerinden ve sosyal arka planlarından ne kadar çok etkilendiklerinin ayırdına varmak ve vardırmak bazılarımız için neredeyse mümkün değil.

Sırtını dine yaslayan ve bunu yaparken de ya ana metinlerden bölümler okuyup yorumlayarak, ya da görünmeyen alanlardan (gayb) haberler getirdiğini ima ederek gücüne güç katan günümüzün yeni 'kutsallık zırhlıları', insanları ikna etmek için dinin karşı konulamaz gücünü istismar etmenin kolaylığını tarihteki örnekleri gibi çoktan keşfetmiş bulunuyorlar.

İslam insanın her anlamda özgürleşmesi konusunda ne kadar vurgu yapıyorsa, eklenmiş kutsallar insanları o kadar mahkûm ve sınırlandırılmış hale getiriyor.

İslam insan aklına ne kadar vurgu yapıyorsa, eklenmiş kutsallar aklı o kadar baskı altına almaya çalışarak sadakat, itaat ve teslimiyetin altını çiziyorlar.

İslam eşitlik ve adalet vurgusu yaptıkça, hilafet, ümmet, ulü'l-emr, cihad, aile, birlik, fitne gibi kavramların istismarı yoluyla bütün adaletsizliklerin, diktatörlüklerin, zulümlerin, baskıların, hak ihlallerinin üstü örtülüyor, hatta söz konusu yanlışlar tam da bu kavramlar aracılığıyla meşrulaştırılıyor.

Erkekler ellerindeki iktidarı ve kontrol gücünü kaybetme ihtimalleriyle karşılaşınca kadınların üstüne kutsallarını boca ediyor; anne-babalar çocuk eğitiminde zorlandıklarında üretilmiş kutsalların yardımına koşuyor; bazı siyasi ve dinî grup liderleri otoritelerinin sarsıldığını hissettikleri anda takipçilerinin üzerine kutsallık dozlu argümanlarını saçıyorlar.

Tamamen olmasa da, biraz da bu yüzdendir ki, baskı ve şiddet gören kadınlar yeterince seslerini çıkar(a)mıyorlar; hakları çeşitli şekillerde apaçık ihlal edilen halklar fitne endişesinden dolayı yüksek sesle itiraz yükselt(e)miyorlar.

Kutsalların çoğundan arınmak gerekiyor. Aksi takdirde erkekler kadınları, siyasiler seçmenleri, tüccarlar müşterilerini, Türkler Kürtleri, baskı ve şiddetseverler savunmasız halkları bu bitmek tükenmek bilmeyen istismar hazinesi yoluyla sindirip sömürmeye devam edip gidecekler.

Arınmanın en önemli yolu olarak sosyal bilimlerle işbirliği yapmanın zorunlu olduğunu düşünüyorum...

SOSYAL BİLİMLER BİZİ BEKLİYOR

Altında ateş olmayan su dolu bir kabın başında oturup dua ederek suyun kaynamasını bekleyen, su “doğal olarak” kaynamadıkça daha da çok dua ederek, hatta su kabına doğru okuduğu duaları üfleyerek ümidini korumaya çalışan birini görseniz ne düşünürsünüz?

Şu anda en hafifinden komik görünen bu manzaranın benzerleri, çok da uzun denemeyecek bir süre önce, müslüman dünyada gayet doğal karşılanabiliyordu.

Ektiği ya da diktiği bitkilerin hangi şartlarda ne şekilde yetiştirilebileceğine dair yeterince bilgi sahibi olmayan insanlar, sadece ekme ya da dikme eylemini yaptıktan sonra gerisini “Allah’a havale” ediyorlardı. Olumsuz bir sonuç çoğunlukla “kader”e bağlanıyordu.

Çocuk yapmak ve hastalıklarla ilgili çok sayıda biyolojik konudan bahçe ve tarlalardaki ziraat işlerine kadar, “fen bilimleri” alanına giren konularda bu duruma sıkça rastlanıyordu.

Bilimsel bilgi çok az olunca, ilk adımı attıktan hemen sonra ya da hiç atmadan, olumlu sonuçlar elde etmek için “doğaüstü” yollara başvuruluyordu. “Üfürükçü”den medet umuluyor, çaputlar bağlanıyor, bir hocaya “okutuluyordu”.

Bilinemeyeceği zannedilen alanlarla ilgili bilgiler zamanla arttıkça, bilimsel yöntem ve bilgiler aracılığıyla doğanın

sırlarına vâkıf olma hali geliştikçe, önceleri dindarlıkla ilgili zannedilen haller daha sonraları komik, hazin ya da anlamsız görülmeye başladı...

Bir süreden beri, fen bilimleri alanına giren konularda müslümanlar, “insana düşen” alan ile “Allah’ın takdirine havale” (tevekkül) edilmesi gereken alanın sınırları hakkında eski prensiplerini değiştirmeye başladılar. İnsanın iktidarının çok daha ilerilere ulaşabildiğini fark ettiler.

Bu farkındalık, belli bazı sonuçları elde edebilmek için belli “sebeplere riayet” edilmesi gerektiği bilincini, ve bununla orantılı olarak da daha “bilimsel” ve disiplinli çalışma halini geliştirdi.

Örneğin, artık cinsellik konusunda büyü ya da başka nedenlerle “bağlanmış” olmadıklarını, ülkede gayet de yaygın olan “vajinismus” adı verilen tıbbi bir sorunla karşı karşıya olduklarını fark edince, çareyi “cinci ve büyücü hocalarda” değil, konuyla ilgili uzman doktorlarda aramak gerektiğini idrak ettiler.

Hatta bazı tıbbi teşhis ve tedavilerde Türkiye, Avrupa’nın önde gelen ülkeleri arasına dahi girdi.

Gelgelelim, fen bilimlerindeki bu öyle ya da böyle bilinçlenme hali, sosyal bilimler alanında henüz gerçek anlamıyla görülebilmemiş değil.

Evladının “hayırlı” olması için dua eden yüzbinlerce aile, çocuk eğitimi konusunda ne kitap okuyor, ne de seminer dinliyor; ancak kendi ailelerinden gördükleri usulleri

tekrarlıyor ve akıllarına geldikçe de korku ve kaygıyla dualar ediyorlar.

“Allah vatanımızı, milletimizi korusun, zeval vermesin, payidar eylesin” diye dua eden müslümanların çoğu, o vatan ve milletlerin nasıl korunabileceği konusunda en temel siyaset bilimi bilgi ve prensiplerine aşina değiller. On yıllar ve hatta yüzyıllar öncesinin “dış düşman” retoriğinden, silah ve kavgayla vatan koruma tekniğinden başka bir yol akıllarına gelmiyor, ve yine “Allah’a havale edilecek olan alanı” oldukça geniş tutarak çokça dua etmekle yetiniyorlar.

Yaptığı ticaretin iyi ve bereketli olması için hep dua edenler de, ticaretin, ekonominin ve halkla ilişkilerin en temel kurallarından bihaberler.

2010’lu yıllarda yuvarlandığı uçurumlara Türkiye’yi, devletin ve toplumun bizzat “kendi elleriyle” sürüklediği (Enfâl, 53), bütün bu gerilim ve gerilemelerin tamamen kendi yaptıkları (kesb) yüzünden (Rûm, 41) başlarına geldiği ve bundan sonra da gelmeye devam edeceği o kadar açık ki, bunu hala görememiş olmaları, dışarıdan bakanlar için ironi ve hüznün karışımı duygular uyandırıyor.

Yalnız, siyaset alanında önceki dönemlere kıyasla önemli bir “sekülerleşme” farkı var diyebiliriz: Kühüne vâkıf olunamayan ve korkulan eski “kötü cinler”in yerini şimdi dış güçler, paraleller, Geziciler vs. aldı; eski büyücülerin ve cincilerin yerini de yandaş medya organları ve troller aldı...

DİNİN DÜNYAYA DÖNÜŞÜ

Modernitenin din teorisi, dinin gücünün ve etkisinin zamanla azalacağı yönünde idi. Rasyonelleşme ve bilimsel düşünce ilerledikçe din ve dinî düşünce gerileyecek, toplum üzerindeki etkisini kaybedecekti. Toplumlar modernleştikçe, aynı zamanda bir şekilde sekülerleşecekler, din ile olan ilişkileri asgari seviyeye inecekti.

Aydınlanmanın diğer bir teorisine göre de demokratik özgürlükler geliştikçe din, ister istemez siyasi alanın dışına çekilecek ve saf dışı kalacaktı.

Bu teorilerden ayrı olarak, belki de bunlardan ilham alarak, modern otoriter rejimler ve modern liberal demokratik sistemler, ellerindeki siyasi gücü kullanmak suretiyle dini özel alana hapsetme ve kamusal alandaki etkisini, hatta görünürlüğüne dahi kısıtlama yollarına gittiler.

Otoriter ve totaliter bir şekilde toplumlarını sekülerleştirme, yani dinin en azından kamusal alandan çekilmesi, “Allah ile kul arasındaki” özel bir alanla sınırlandırılması konusunda gösterdikleri baskıcı çabalar açısından, bu siyasi sistemlere en bariz örnek olarak Fransa, Sovyetler Birliği ve Türkiye verilebilir...

Peki, bütün bu teoriler haklı çıktılar mı? Ve bütün bu siyasi çabalar başarılı oldular mı? Tek kelime ile cevap verilecek olursa, hayır.

Öncelikle şu gerçeğin altını çizmek gerekiyor:
Sekülerleşme teorisi, çoğunlukla, Batı'nın ve hatta yalnızca Hristiyan Avrupa'nın din ile ilgili tecrübeleri üzerinden tartışılmış ve sonra da bütün dinlere ve toplumlara genelleştirilmiş bir teori. Bu yüzden en başından bir maluliyet içeriyor.

Avrupa'nın Ortaçağında din denince ilk akla gelen kurum olan "kilise" ve o kilisenin toplum ve devlet üzerindeki nüfuzu ile müslüman toplumların aynı dönemdeki din anlayışları ve kurumları birbirinden temelde oldukça farklı.

İkincisi, rasyonelleşme ile birlikte dinin etkisinin azalacağı düşüncesi, bir açıdan, her dinin kendi içinde bir rasyonalitesi olduğunu göz ardı ediyor.

Bilimsel düşüncenin dinî bilgi ile çatışması konusu ise, din müntesiplerinin ya ellerindeki 'dinî bilgi'yi yeniden yorumlayarak çatışmayı ortadan kaldırmaları şeklinde, ya da iki bilgi alanının birbirinden farklı olduğu kabulü ile çözülmeye çalışılıyor.

Bu arada bilimsel bilgiye körü körüne karşı çıkan din adamlarının, dolayısıyla da o din adamlarının temsil ettiği dinlerin itibarlarının sarsıldığı ve kimi zaman o itibarın tamamen yok olduğu inkar edilemez bir gerçek; ama yine de bu durum, dinin yerini topyekûn sekülerliğe bıraktığı anlamına gelmiyor.

Üçüncüsü, demokratikleşme ile dinin özel alana çekilecek olması tezine, Aydınlanmanın bu teorilerine eleştiri getiren ilk modern sosyal kuramcılardan olan Alexis de Tocqueville (ö. 1859), siyasetin demokratikleşmesi ve 'sıradan'

insanların siyasi arenaya girmesi ile dinin etkisinin daha da belirginleştireceğini iddia ederek itiraz eder.

Türkiye'nin demokrasi tarihi zaten Tocqueville'i haklı çıkarmaya yetecek bir örneklik teşkil ediyor. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar 'laiklik' ilkesini benimsemiş olsa da, öyle ya da böyle sahip olduğu demokratik sistem aracılığı ile çevreden merkeze taşınabilme imkanı bulan muhafazakâr kitle, İslam'ı ve kendi dinî kaygılarını da siyasi alana taşımış oldular; böylelikle din, ülkenin siyasetinde ve sivil-toplumsal hareketlerinde göz ardı edilemeyecek bir gerçek olma halini hiçbir zaman yitirmedi.

Bu durum Türkiye ile de sınırlı değil; Amerika'da ve hatta seküler Avrupa ülkelerinde bile din, hala siyasi tartışmaların ve toplumsal hareketlerin en merkezî konularından biri, belki de en önemlisi.

Bir süreliğine dünya işlerinden, kamusal ortamdan, siyasi ve ekonomik alandan uzak kalacağı öngörülen, hatta öyle olması için çaba da sarf edilen din, görece bir çekilmeden sonra tekrar merkezî yerini eline almaya başladı.

Sadece Türkiye'ye değil, iki anlamıyla da 'dünyaya' çoktan 'dönüş' yaptı. Bundan sonra bu gerçeği göz ardı ederek yapılacak tartışma ve analizler hep eksik kalmaya mahkûm olacak...

SEKÜLERLEŞME

Bir önceki yazıda, bir süreliğine ‘görece’ bir geri çekilme yaşayan dinin ‘dünyaya’ tekrar dönüşünden bahsetmiştim. Bu bağlamda, ‘sekülerleşme’ konusundaki nitelikli çalışmalarıyla önde gelen isimlerden olan José Casanova’nın din ve sekülerlik anlayışına değineceğim.

Casanova, sekülerleşmenin üç anlamı olduğunu söyler.

Birincisi, dinî inanç ve pratiklerin modern toplumlarda azalması.

İkincisi, dinin özelleşmesi (privatization), yani özel alanda yaşanır hale gelmesi.

Ve üçüncüsü, devlet, ekonomi ve bilim gibi alanların seküler olarak ayrışmaları (differentiation), yani bu alanların dinî kurum ve normlardan “özgürleşmeleri” (emancipation).

Bu üçlü ayrımı yaptıktan sonra Casanova, bu üç önermenin de birbirinden bağımsız bir şekilde ele alınmasını ve terimin bu üç anlamının da farklı toplumlar ve medeniyetler için karşılaştırmalı tarihsel analizler yapılarak tartışılmasını önerir.

Bu şekilde yaklaşılmadığı zaman, bırakalım Asya, Uzakdoğu ve Ortadoğu toplumlarını, Amerika ve Avrupa toplumlarında dinin yerini tartışan din sosyologlarının dahi anlaşılabilmesi çok zor görünüyor.

Çünkü hem sekülerleşmeye verdikleri anlamlar farklılık içeriyor, hem de iki kıtanın toplumları birbirinden farklı toplumsal ve siyasi tecrübeler yaşıyorlar.

Katolik ve Protestan Hristiyanlık arasında büyük farklar olduğu gibi Lutheran Protestanlık ve Calvinist Protestanlık arasında da önemli farklar var. Bu farklılıklar, çok sayıda “Batı modernleşmesi”ne ve çok sayıda sekülerleşme tecrübesine neden oldu.

Örneğin Latin-Katolik kültürel alanında ve genel olarak kıta Avrupa’sında din ile seküler alanlar arasında, yani Katolik Kilisesi ile modern bilim, modern devlet ve modern kapitalizm ile bir çatışma (collision) söz konusu idi. Bunun sonucunda da sekülerizm, dine (özelde Kilise’ye) karşı sert ve eleştirel oldu. Modernite, aklı, özgürlüğü ve dünyevi işleri dinden özgürleştirme çabasına girdi. Katı sınırlar çizildi, din kenara ve özel alana itildi.

Anglo-Protestan kültürel alanında ve bilhassa Amerika’da ise bunun tersine, din ile seküler alanlar arasında “gizli bir anlaşma” (collusion) olageldi. Amerikan Protestanlığı ile kapitalizm arasında, din ile bilim arasında çok az bir gerilim yaşandı, ve Amerikan Aydınlanması din karşıtı bir tutuma girmedi.

Hatta kilisenin devletten ayrılmasına yönelik maddenin anayasaya eklenmesi dahi, Casanova’ya göre, dinî özgürlüklerin ‘devletin müdahalelerinden korunması’ amacıyla yapılmıştı. Avrupa’nın tecrübe ettiği Kilise kurumu ile karşılaşmayıp, doğrudan modern seküler bir devletin

içinde neşet ettiği için Avrupa'nın sekülerleşme sürecini Amerika yaşamadı...

Batı'nın kendi içinde bile söz konusu terimin tespitine yönelik çaba bu kadar problemler içerirken, tartışmaya diğer dinler, özelde de müslüman toplumlar girdiği zaman bir mutabakata varmak, Batı'nın sekülerleşme tartışmalarını müslüman toplumları da kapsayacak şekilde genellemek imkansız hale geliyor.

Bu durum da, hem İslam'ın kendi teolojisini, hukuk ve ahlak prensipleri sosyolojinin gözüyle yeniden incelemeyi, hem de müslüman toplumların yaşadıkları siyasi ve toplumsal tecrübelerin, yani her birinin sekülerleşme süreciyle ve seküler devletlerle olan ilişkilerinin analiz edilerek kendi özel kavramlarının ve sorunlarının ortaya çıkarılmasını gerektiriyor.

MUHAFZAKÂRLAR

MUHAFAZAKÂR

Türkiye'nin, dinî kimliklerini diğer kimliklerinin önünde tutan ve hayatlarının merkezine İslam'ı koyma kaygısını taşıyan insanları, onlarca yıldır “muhafazakâr” sıfatıyla anılırlar, kendileri de bu sıfatı sorunsuz benimserler.

Muhafaza edilmeye çalışılan başta dinî değerler ve dinî kimlik, sonra da gelenekler ve “millî” değerlerdir; Batılılaşma rüzgarına karşı, sekülerleşmeye karşı, dine ve dindarlara yönelik ülke içinde uygulanan sosyal ve siyasi baskılara karşı bunların muhafaza edilmesi gerekmektedir...

Söz konusu baskı ortamı öyle bir haldeydi ki, 2000'li yıllara kadar nasıl ki Kürtler Kürt olduklarını söyleyemiyor ve öyle anılamıyor, ancak “Doğulu” ya da “Güneydoğulu” olabiliyor idilerse, dindarlar da çeşitli nedenlerle çoğu kamusal ortamda ancak “muhafazakâr” olabiliyorlardı. Bu durumda, her ne kadar çok yanlış bir uygulama olsa da, Türkiye'de ‘muhafazakâr’ ile ‘dindar’ kavramları zamanla eş anlamlı olarak kullanılır hale geldi.

Dindarlar için yapılan ‘muhafazakâr’ tanımlaması, Türkiye'nin siyaset ve ekonomi tarihine bakıldığında pek de yerine oturmaz. Dindarlığıyla maruf yöneticilerin ekonomi politikalarına ve dindar halk ve işadamlarının modernleşmeyle ilişkilerine derinlemesine bakılacak olursa, muhafazası için çaba sarf edilen şeylerin aslında neler olduğu, kavramın Batı'daki anlamını ‘tam olarak’ karşılamadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Siyasal atmosfere hakim olan baskıcı ve militarist laikliğin sonucu sadece bu yanlış isimlendirmelerden ibaret kalmadı. Ülke normalleşmediği için kavramlar, kimlikler, yaşam tarzları, davranış kalıpları ve düşünceler bir türlü kristalize olamadı, anlamları sübjektif olan semboller ortalığı kapladı ve inanılmaz bir biçimde çift yüzlülükler gelişti.

Olumsuz hava, düşünce dünyalarına ve eylemlerine derinden etkilerde bulundu. Örneğin fıkıh, yani İslam hukuku düşüncesi, çoğunlukla, mevcut şartlarda Müslüman kimliğiyle ayakta kalabilmenin ve “laik düzende” İslami yaşantıyı muhafaza etmenin yollarını aramak üzerine yoğunlaştı. Yeni bir İslam hukuku metodolojisi ve anlayışını geliştirmek, yeni içtihatların ve içtihat metotlarının önünü açmak, o şartlar altında biraz ‘lüks’ olarak görüldü; aslolanın ‘eldeki’ birikimi korumak olduğu düşüncesi baskın geldi.

İlginçtir, aynı zamanda hayatı yaşayan, ekonomi ve siyaset gibi çeşitli alanlarda rakipleriyle mücadele eden dindarlar, hayattan ve ülkedeki gerçeklerden geri kalmadılar. Her alana onlar da bir şekilde girdiler, ama işte o girişlerde fıkıh sadece onların yollarını açıcı, hallerini meşrulaştırıcı, içlerini rahatlatıcı bir fonksiyon icra etti.

Bu aslında İslami düşüncenin bir çıkmazıydı. Hem siyasi, hem sosyal, hem de psikolojik durum, sağlıklı ve özgün bir yeni düşünceyi geliştirmeye uygun değildi. Her an bir baskı ve saldırıyla karşılaşılabilen bir ortamda devamlı bir kendini ‘koruma’ ve ‘gizleme’ refleksi gelişti. Zaten üretilmesi muhtemel düşünce sistemlerinin de ülke şartlarında hayata geçirilmesi pek mümkün görünmüyordu.

2000’li yıllarda, içinde barındırdığı sorunlarla birlikte, kısmen normalleşilen bir süreç oldu; isimler, kimlikler ve kavramlar az da olsa yerlerine yerleşmeye başladı. Böylelikle, geçmişten gelen olumsuz etkiler ve izlerin üstü şimdi, dindarların kendi kimlik ve birikimleriyle sahneye çıkmalarıyla birlikte rahatlıkla açılıyor olduğu için sorunlar henüz görünür hale gelmeye, muhafaza edilen paketlerin nitelikleri henüz ortaya çıkmaya başlıyor.

Bir şeyleri muhafaza etme refleksinden kurtuldukça dindarların önüne üç seçenek çıkacak gibi görünüyor: Ya artık kendi özgün ve sağlıklı düşünce sistemlerini geliştirecekler, ya resmen ve fiilen sekülerleşecekler; ya da prensipsiz, pragmatist ve ‘fetvacı’ bir çıkmaza doğru ilerleyecekler...

PARANTEZ KAPANDI

Türkiye toplumunun ayrışmaları ve gruplaşmaları sadece sağ-sol, dindar-seküler, Türk-Kürt vs. arasında değildir. Bu gruplaşmacı toplumsal yapıdan dindarlar da yeterince nasibini almış durumda. Bir çatı altında toplanmış sol, seküler, Alevi vs. gruplarımız olmadığı gibi, yekpare bir Sünni-dindar kitlemiz de yok.

Türkiye'nin dindarları ya da farklı İslami grupları arasında 2010'lu yıllarda yaşanan sorunlar aslında pek de yeni sayılmaz. Şimdi tanık olunan durum, eski bir halin biraz değişik bir şekilde devam etmesinden başka bir şey değil. Olay sadece bir süreliğine açılan bir 'parantezin' kapanmasından ibaret.

Doksanlı yıllarda bizzat şahit olduğum gerilimler halihazırda yaşananlardan çok daha fazlaydı aslında. Ayrışmaların ve mesafeli ilişkilerin benzerleri o yıllarda da görülüyordu.

Kendi projelerine destek vermeyenleri "kâfir" olmakla suçlayanından, İmam-Hatip liseleri aleyhinde propaganda yapanlarına; Diyanet İşleri Başkanlığı'nı dinî konularda meşru bir otorite olarak görmeyeninden farklı din müntesipleriyle, örneğin Fener Rum Patriği ile görüşenleri "münafık" ilan edenlerine kadar çok 'renkli' bir gerilim vardı.

Bazıları Diyanet imamlarının arkasında namaz kılmaz, bazıları seküler bir devletin işlerini yaparak hayatlarını kazanıyorlar gerekçesiyle devlet memurlarının evlerinde yemek yemezlerdi.

Farklılaşma, siyasi görüşlerde de kendini gösteriyordu. Her fırsatta Demirel propagandası yapan da vardı, Özal'ı özleyen de, Erbakan'ın davasına hayatını veren de.

Kimileri dinî bir motivasyonla her fırsatta kendi destekledikleri siyasi partinin propagandasını yapıyordu. Kimi apolitik kalarak her siyasi partiye aynı mesafede durmayı tercih ediyordu. Kimi de seçimlerde oy kullanmayı “haram” olarak görüyor ve İran'dakine benzer bir siyasi sistemin Türkiye'ye de getirilmesi gerektiğine inanıyordu.

28 Şubat, bütün o olağanüstü hale gelmeye başlayan gerilimleri bir anda bıçak gibi kesti. Aynı baskının ve zulmün mağduru olmak, aynı devletin düşmanı ilan edilmek, aynı gerekçelerle suçlanmak, dindarları çok hızlı şekilde bir araya getirdi.

Devletin nazarında artık neredeyse her yapılan dinî faaliyet “irtica” idi, aktif her dindar ise “mürteci”.

Daha birkaç yıl öncesine kadar ortalıkta “tekfirlerin” bile dolaştığı bu gerilimli ilişki şekli, 28 Şubat süreciyle birlikte yerini büyük oranda sempatiye bıraktı.

Bu süreçte iç içe geçmeler olmasa bile yan yana olmalarda bariz artış görüldü. Bunun en açık örneği, Milli Görüş hareketinden ayrılarak R. Tayyip Erdoğan önderliğinde

AKP'yi kuran “yenilikçiler” grubu ile Gülen Cemaati'nin uzun süre devam eden ‘yol arkadaşlığı’ idi.

Türkiye'nin askerî vesayetten kurtarılıp daha demokratik bir ülke haline getirilmesi ve dindarlar üzerindeki devlet baskısının kaldırılması gibi ortak amaçlarla bir araya gelen bu iki harekete diğer dinî grupların çoğu da farklı şekillerde destek ve sempatilerini gösterdiler.

Ama, AKP hükümeti ve Gülen Cemaati arasında yaşanan gerginliklerden itibaren 28 Şubat sonrasında başlayan ve yaklaşık on yıl süren bu birlikte çalışma ve uzlaşma parantezi kapandı denebilir.

Bu ayrışmayla birlikte yaşanan gerginlik ve kullanılan dil, bu ayrışma sürecinde önceden yaşanan tatsız tecrübelerin tekrar yaşanmaya başladığını, dolayısıyla parantezin kapandığını gösteriyor...

PARAMPARÇA

Türkiye muhafazakârları arasındaki, en ince detaylarına herkesin tanık olabildiği zıtlasmalar, aslında görünenden de fazla olmasına rağmen 2000’li yıllara dek pek bilinmiyordu. Çünkü şimdiye dek katı laik devlet baskısından dolayı çoğu dinî grup ve faaliyet “irtica” etiketine maruz kalıyor, görünürlükleri de olabildiğince azaltılıyor.

Sünni gruplar arasındaki ayrışmalar, tartışmalar ve zaman zaman görülen kavgalar eskiden beri mevcut olsa da, o zamanlar “yeraltına” itilmiş olan o grupların sorunları daha çok kendi aralarında kalıyordu.

Şimdi ise hem eski baskılar nispeten kalkmış durumda, hem de artık sahnede muhafazakârlar var; siyasi ve sivil kurumlarıyla, medya organları, kanaat önderleri ve yüksek oy potansiyelleriyle muhafazakârlar...

2010’lu yıllarda her şey gözler önünde cereyan edince, çoğu insan için muhafazakâr dünyadaki bu paramparça ve gergin görüntü büyük bir şaşkınlığa neden oldu. Halbuki durum, ‘bazı gerçeklerin’ gün yüzüne çıkmasından başka bir şey değildi.

Türkiye’de Aleviler Sünni grupların mekanlarına, Sünniler de Alevilerin cemevlerine gitmez, aktivitelerine katılmazlar. Dolayısıyla birbirlerini doğru bir şekilde tanımazlar; üstelik halk arasında sayısız önyargı ve yanlış bilgiler dolaşır. Bu zaten bilinen bir gerçek.

Bu durumun aynısı, hatta daha da şiddetlisi Sünni-İslami grupların kendi aralarında da geçerli. Sünni-İslami gruptan kastım, Nakşibendîlik, Kadirilik, Mevlevilik, Rûfâilîlik gibi onlarca tarikat ile onlarca alt grupları; ve yine bazıları köken itibarıyla bunlarla bağlantılı olan Nur cemaatleri, Süleyman Efendi Cemaati, Milli Görüş, siyasal İslamcılar, radikal İslamcılar gibi onlarca dinî hareket.

Sadece Said Nursi'nin "Risale-i Nur" isimli külliyyatından ilhamla kurulan ve çalışmalarına devam eden Nur cemaatleri bile kendi içlerinde, kimi zaman birbirlerini "gerçek Nur talebesi" olmamakla suçlayacak kadar ayrıışmış haldeler. Yeni Asya grubu, Sözler grubu, Okuyucular grubu, Yazıcılar grubu ve Med-Zehra grubu bunlardan bazıları.

Bütün bu gruplar arasında, Aleviler ile olandan başka türde bir ayrışma yaşıyor. Aleviler farklı bir mezhep veya inanca sahip olarak görülüp onlarla olan ilişki en azından mesafe koymak şeklinde ortaya çıkıyor. Sünni grupların birbirleriyle ilişkileri daha farklı; çünkü ulaşıp etkilemek istedikleri 'hedef kitleleri' hemen hemen aynı. Fakat çok farklı İslam yorumlarına, yaşam tarzı önerilerine ve siyaset anlayışlarına sahipler; bu açıdan birbirlerinin 'alternatifi' sayılıyorlar.

Bu ayrışmanın en belirgin örneklerinden biri, Avrupa ülkelerindeki Türk dernek ve camilerinde görülür. Avrupa'nın çoğu ülkesinde Diyanet Vakfı'na bağlı camiler olduğu gibi bazı dinî grupların açtığı camiler de mevcut. Bu camiler ve cemaatleri arasında genelde sağlıklı bir diyalog yaşanmaz; en azından mesafeli bir soğukluk hissedilir. Hac ve umreden Kurban organizasyonlarına, Kur'an kursları ve dinî sohbetlerden Türkçe derslerine kadar insanlara benzer

imkanlar sunarlar ve bundan dolayı sürekli olarak bir 'rekabet' halindedirler...

Siyasal ortamdaki rahatlamanın yanı sıra, televizyon ve internet imkanlarıyla birlikte dinî düşünce ve hareketler gittikçe daha da çeşitli ve görünür hale geliyor. Bu da demektir ki, bundan sonra bu tür fikir ayrılıklarıyla ve çarpışmalarla karşılaşmaya artık alışmalıyız.

AHLAKSIZ DİNDARLIK

“Üstelik dindar” oldukları halde ahlaki konularda eksiklik ve zaafları göze çarpan bazı insanlar çoğunlukla şaşkınlığa ya da eleştirilere neden olurlar. Çünkü kendilerinden, doğal olarak, inanç ve prensipleriyle tutarlılık içinde olan ahlaklı bir yaşam pratiği beklenir.

Canlı-cansız bütün varlıkların Allah’ı andıklarına inanan bir insanın olağanüstü bir çevre bilincine sahip olacağını varsayarsınız mesela; bir ağacın kesilmesi karşısında bile adeta bir insan kesilmiş gibi bir irkilme yaşayacağını tahmin edersiniz.

Kıyametin kopup dünyanın yerle bir olacağını anlaşıldığı bir anda bile eldeki fidanın dikilmesini tavsiye eden bir peygamberin ümmetinin, ülkenin ve dünyanın en önemli çevreci derneklerini kuracaklarını beklersiniz.

Yaratılanı “Yaratan’dan ötürü” sevdiğini söyleyen insanlardan, hayvanların yaşam koşulları ve onlara reva görülen muamelelerle ilgili olarak fazladan bir duyarlılık beklentisine girersiniz.

Sokak köpeklerinden küçücük böceklere kadar her türden canlıya karşı canavarmış gibi muamele etmelerini değil, onların hayatta kalmaları için olağanüstü bir çaba sarf etmelerini beklersiniz.

Tabii ki insan haklarıyla ilgili de fevkalade bir titizlik beklersiniz. Kimliğine ve aidiyetine bakmaksızın, insan hakkı ve canı söz konusu olduğunda en cesur yürekliliklerden birinin dindarlar tarafından sergileneceğini ümit edersiniz.

Bir insanı öldürenin “bütün insanlığı öldürmüş gibi” olacağını, “kul hakkı” kavramının istisnasız bütün insanları kapsadığını beyan eden bir dinin mü’minleridirler çünkü. Zulüm ve haksızlıklara maruz kalanın din ve milletini sormadan, elini derhal taşın altına koyan bir peygamberin ümmetidirler...

“Dinin sahibi”nin yapmaktan uzak durduğu ayrımcılığı, dışlamayı, şeytanlaştırmayı, üstelik ‘din ve dindarlık adına’ yapanlar karşısında ne diyeceğinizi bilemez, öylece kalakalırsınız.

Kendilerini “dindar” olarak tanımlayanların bazıları, kendi kişisel hırsları, kibirleri ve kinlerine dinin en kutsal cümlelerini öyle bir kılıf olarak biçerler ki, ortadaki ucube duruma dindarlık demeye diliniz varmaz, bunun adı olsa olsa “dincilik”tir der, bu karmaşada en azından önemli kavramların itibarını kurtarma telaşına düşersiniz.

Birbirlerini sevmedikçe “gerçek anlamda iman etmiş olamayacakları” konusunda sarsıcı şekilde ikaz edilen din mensuplarının, yaşadıkları ülkedeki en kucaklayıcı ve diyaloga en açık olan kesimi teşkil edeceklerinden emin olmak istersiniz.

Ama dünyanın başka yerlerindeki mazlum Müslümanlar için oluşturulan saygıdeğer duyarlılığın, ülkelerindeki Kürt

“kardeşlerinden” ve diğer din ve mezhep müntesiplerinden neden esirgendiğini anlayamazsınız.

Anketlerde “en dindar” ülkeler sıralamasında başlarda yer alan bir toplumda her türden tacizin, kadına şiddetin, çocuk istismarının, töre cinayetlerinin, çocuk gelinlerin, işçi hakları ihlallerinin neden bu kadar yaygın olabildiğine bir türlü anlam veremezsiniz.

Umulanın tersine, böyle “dindar” bir ülkede kadın olarak yaşamamanın ne kadar zor olduğunu, kadınların kendi ayakları üzerinde durmak için baş etmek zorunda kaldıkları sorunları görmezden gelemezsiniz.

Peki, İslam’ın hayatın her alanını kuşatan bir din olduğu, din ve dindarlıktaki amacın da “güzel ahlakı tamamlamak” olduğu belirtilirken, Müslümanların bir kısmı ahlaki konularda neden bu tür tutarsızlıkları sergilemektedir?

‘En inançlı’ ülkelerden biri olmakla gurur duyarken, neden aynı zamanda, siyasetten iş hayatına, sosyal ilişkilerimizden ticari ilişkilerimize kadar her alanda ‘en ahlaklı’ toplumlardan biri olduğumuzu da hemen peşi sıra söyleyemiyoruz?

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

En dindar ve en inançlı toplumlar listesinde gayet yukarılarda yer almamıza rağmen neden sosyal ve siyasi hayatta, iş ve ticaret ahlakı gibi alanlarda en iyiler listesinde yer alamıyoruz? Ahlak seviyemiz ve bilincimiz neden inançlarımız ve ibadetlerimizle doğru orantılı yükselmiyor?

Bu zor sorunun çeşitli açılardan verilebilecek çok sayıda cevabı var elbette. Bunların en açık olanlarından biri, din eğitimi anlayış ve metodumuzdaki sorunlar.

Bizde din, daha çok bir ‘bilgi malzemesi’dir. Öğrenilir, ezberlenir ve anlatılır. Camilerden okullara, İmam-Hatiplerden İlahiyat fakültelerine kadar, resmî eğitim veren kurumların hemen hepsinde bu böyledir.

Ailelerde çocuğa “dinî eğitimini tamamlamak” derken kastedilen, Türkçesini bilmeden Arapçasından öğrenilen ve toplamda birkaç sayfa yer tutan dualar ile küçük sureler, abdest ve namaz gibi bazı ritüellerin yapılış şekilleri, ve bazı itikat konularının ezberletilmesinden ibarettir.

İlginçtir, aynı durum “hafızlar”, yani Kur’an’ı tamamen ezberleyenler için de geçerlidir. Altı yüz küsur sayfalık bir kitabı kelimesi kelimesine ezberlemek, ama bir cümlesini bile anlayıp tercüme edememek, din eğitimi anlayışımızın en acı örneklerinden.

Zaten genellikle bizde Kur'an, Tanrı'dan insanlığa gönderilmiş bir mesajlar bütünü olarak görülüp heyecanla okunan, her bir ayetinin anlamı üzerine derinlemesine anlama çabalarına girilen bir metin değildir.

Kur'an'a daha çok mistik huzur veren bir 'zikir ve tesbih kitabı' gibi bakılır; Türkçesinden de okuyup anlayarak içinden bir yaşam tarzı prensipleri çıkarılması gereken bir 'hayat kitabı' olarak değil.

Bu durumda bir 'dindarlık belirtisi' olarak Kutsal Kitabı okuma oranı ülkede gayet yüksek olsa da, bu okumaların hayata ve ahlaka yansıması aynı derecede yüksek olmuyor haliyle.

İslam peygamberinin hayatı ve sözleri de bu 'yanlış okuma' sorunundan payını alıyor. Peygamberin hayatı ve konuşmaları ile ilgili kitaplar, onun ahlak anlayışını ve çeşitli konulardaki tutumlarını 'analiz' etmekten uzaktır örneğin. Bu konuda, kitapçılardaki "Siyer" eserlerinin sayısına, içeriğine ve konuları ele alış şekline bakmak yeterince ipucu verecektir.

Peygamber neyi, neden ve nasıl yapmıştır? Bunlar üzerine yoğunlaşmak ve sonucunda bir yaşam ve ahlak felsefesi inşa etmek yerine, çoğunlukla mucizelerden, siyasi mücadelelerden ve duygusal içerikli rivayetlerden bahsetmek tercih edilir.

Akıldan daha çok duyguya hitap eden bir rivayet geleneğinin sonucunda ise, ahlaki tutumlarımız "maneviyatımıza", yani dinî duygularımızın yoğunluk

derecesine ve sosyal ortamımıza bağlı olarak değişen bir dalgalanma arz eder.

“İmanın şartları” olarak bahsedilen ve İslam akaidinin temellerini teşkil eden konular da sorgulamalardan uzak birer bilgi nesnesidir. Bu konularda aklı ikna etme çabası gereksiz ve hatta ‘tehlikeli’ olarak görülür çoğunluk tarafından.

“Tevhid” akidesi, teolojik hükümleri haricinde, örneğin ‘eşitlikçi bir toplum’ konusunda insanlara neler söylemektedir? “Cüz’i irade” kavramının ‘sorumluluk bilinci’ açısından karşılığı nedir? İnsanı ve hayatı ilgilendiren bu gibi soruların üzerine gidilmez; insandan ve hayattan uzak bir “din kültürü” geliştirilir.

Sorgulamaların olmadığı, eleştirel bir aklın kendisine pek yer bulamadığı böylesi bir din ve ahlak eğitiminin sonucunda ise, ahlaki konular ‘özümsenmiş’ birer değer olmaktan daha çok, ‘korku’ ve ‘toplumsal müeyyide’ üzerine bina edilen bir ‘öğrenilmiş davranışlar bütünü’ haline gelir.

BATININ BİR DE AHLAKINI DENEYELİM

Danimarka’da, bir arkadaşımın evindeki tadilat sürerken komşulardan birinin ihbarıyla polisin baskın yapması anında yaşadığımız şaşkınlığı hiç unutmam.

İşçiler hallerinden hiç şikayet etmedikleri ve gayet yüksek olan resmî bir ücret aldıkları halde komşuyu rahatsız eden, polisin de gelip ceza kesmesine neden olan sorun, işçiler için hazırlanan çalışma şartlarının ‘ideal standartlara’ uymamasıydı.

İşçinin ‘sağlık ve güvenliğini’ mümkün olan en yüksek seviyede garanti altına almak, muhtemel her türlü mağduriyetinin önüne geçmek, başta işverenin, sonra da devletin ahlaki ve resmî sorumluluğu idi. Böyle bir duruma şahit olanların yetkilileri haberdar etmesi ise onların sorumluluğunun gereği idi ve ilginçtir, söz konusu şikayetlerden kimse de rahatsızlık duymuyordu; çünkü şikayetçiler haklılardı!

Avrupa’nın gelişmişliğinden ve Avrupalıların güzel özelliklerinden söz açıldığı zamanlarda bazılarımızda ortaya çıkan bir refleks vardır. Batılılara ya da Hristiyan dünyasına yapılan bu övgüyü hazmedemez, mevcut başarının arkasındaki sırrı anlama çabasına girmek istemez ve topu hemen ‘tarih’e atarlar.

Avrupa dediğimiz kıtada daha birkaç yüzyıl önce kadınlar insan yerine bile konmuyordur, onlar tuvaleti bile bizden

öğrenmişlerdir, medeniyetten daha çok yakın zamanda haberdar olmuşlardır. Bunların delili olarak da şapka, parfüm, yüksek topuklu ayakkabı gibi araçların başlangıçta neden üretilmiş olduklarının araştırılması yeterli olacaktır!

Avrupa ülkelerinin olağanüstü güzellikteki şehirlerini, köylü-şehirli, fakir-zengin ayrımı gözetmeden bütün vatandaşların rahat ve mutluluğunu hedefleyen şehir planlamalarını, estetikle fonksiyonu iyi harmanlayabilmiş mimari incelikleri gördükleri zaman da akıllarına gelen 'savunma' tekniği, sömürge politikalarından ve o yolla edinilen haksız gelirlerden bahsetmektir.

Sömürgesi olmamasına rağmen çok ileri düzeyde olan ülkelerden söz etmenize, iyi bir estetik anlayışına ve insana gerçekten değer veren yönetim anlayışlarına sahip olmanın para ile pek de doğrudan bir ilişkisinin olmadığını söylemenize gerek olmadığını sonradan anlarsınız.

Derhal savunmaya girerler, çünkü Avrupa ya da Hristiyan dünyasının iyiliklerinden bahsetmek, kendi milletimizin ve medeniyetimizin kötü olduğu düşüncesini ima etmektedir onlara göre!

Sorunlu bir ahlak anlayışının eseri olarak Batı'yı ahlak üzerinden vurmaya çalışmak ise başlı başına bir fecaattir. Ahlak denince iş ahlakını, bilim etiğini, siyaset ve yöneticilik ahlakını, hazmedilmiş eşitlik anlayışını vs. değil de sadece cinselliği ve kadınların giyim-kuşamını hatırlayanlar için Avrupa bir şer ve ahlaksızlık yuvasıdır zaten!

Bu durumda "Batı'nın ilim ve sanatını" almak, "ahlaksızlıklarına" hiç bulaşmamak gerekmektedir!

Gelişmişliği ve geri kalmışlığı gayet rasyonel neden-sonuç ilişkileriyle değil de ispatlanması çok zor bulanık 'gerekçelerle' açıklamak, en büyük kaçamağımızdır bizim. Gerilerde olan ahlak ve yönetim anlayışımızı "dış mihraklara" ve "içimizdeki hainlere" bağlamak, gerektiğinde hesap vermek ya da sormak yerine "kader" söylemine bir can simidi gibi yapışmak; başkalarının gelişmişliğini de sadece siyasi kurnazlıkları ve sömürü politikalarıyla açıklamak inanılmaz bir konfor getirir bize.

Çünkü bu durumda ortaya, kafamızı yormamızı ve çok çalışmamızı gerektiren bir sonuç çıkmaz. Her şey siyasallaşır, siyasi malzeme haline gelir, mesnetsiz politika tartışmalarıyla 'çözümlere' ulaşılır, kuş gibi bir rahatlama hissiyle masalardan kalkılır.

Artık ne sorumsuzluklar sonucu kaybedilen canların hesabı kalır ortada, ne ahlak anlayışımızın sorgulanması, ne de en azından bundan sonrası için alınacak köklü rasyonel tedbirler ve kararlar.

Bir fasit dairedir, döner gider...

HANGİ BAĞIN GÜLÜSÜN

Siyasal ve toplumsal diğer olaylarda olduğu gibi, Türkiye'nin 'inanç-temelli hareketlerini' de tarihî gerçeklerden, ortaya çıktıkları siyasal ve fikrî atmosferden, bilhassa Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devlet ve elitler tarafından benimsenmiş olan din politikalarından bağımsız düşünmek mümkün değil.

Örneğin, Cumhuriyet reformları ya da devrimleri olarak bilinen uygulamaların çok önemli bir kısmı, İslami kültürün izlerinin ülkeden mümkün olduğunca kaldırılması ve hızla Batılı değer ve formlarla yer değiştirilerek Avrupalı seküler bir ülke yoluna girme çabasıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu devrimlerin yanı sıra, din ve dindarlar üzerine yapılan baskıcı politikalar, inançsızlığın ve seküler yaşam tarzının okullarda belli bazı zamanlarda dikte veya teşvik edilmesi, dinî aktivitelerin ve hareketlenmelerin medya ve siyaset yoluyla dışlanması ve aynı zamanda kontrol altında tutulması gibi gerçeklikler karşısında dinî cemaatler bir 'toplumsal ihtiyaca' cevap vererek ortaya çıktılar ve geliştiler. Öyle bir ihtiyaca cevap vermiş olmasalardı, bunca baskıya, tehdide ve maddi imkansızlıklara rağmen büyüyüp güçlenmeleri zaten mümkün olmazdı.

Metotları ve iş alanları birbirlerinden büyük oranlarda farklılık içeren bu gruplar, toplumda farklı derecelerde kabul gördüler. Verilen 'cevapları' beğenip benimseyen insanlar, kendilerince en uygun ya da doğru gördükleri cevabın arkasından gittiler. Korku içinde kendilerini gizlemek ve kimi

zaman devletin hışmına maruz kalmak pahasına desteklerini esirgemediler; gerek bizzat faaliyetlere dahil olmak, gerekse çocuklarını yönlendirmek suretiyle katılımlarda bulundular...

Peki, büyük işadamlarından orta sınıf esnafına, memurundan işçisine, kadınından öğrencisine, çok farklı kesimlerden çok büyük bir destek olan dinî hareketler hangi ihtiyaçlara cevap verdiler?

Dinî hareketler, çoğunluğu kırsaldan gelen ‘yeni kentliler’in, kendi değerleriyle uyumlu bir şehir hayatı yaşamalarına, şehirlerde tutunmaya çalışan muhafazakâr-dindar insanların kendilerine ‘uyan’ ortamlarda sosyalleşmelerine aracılık ettiler.

Modern-seküler yaşam şartları ile geleneksel-dinî değerlerin çatışmasının oluşturduğu çok yönlü gerilim ve kriz karşısında muhafazakâr-dindarların ‘ayakta kalabilmelerini’ hedefleyen düşünceler geliştirip, modern-seküler çevrede geleneksel-dinî ‘alanlar’ yaratarak kendi değer, gelenek ve yaşam tarzlarını ‘muhafaza’ etmelerine olanak sağladılar.

Devlet okullarındaki eğitimin din karşıtlığı, en azından dinî değerlerden bağımsız bir müfredat üzerine kurulması karşısında, muhafazakârların çocuklarının daha nitelikli bir ‘dinî eğitim’ almalarına imkan sağladılar; bu ‘alternatif eğitim’ imkanı öğrenci evleriyle, yurtlarla, özel okullarla, dinî sohbet halkalarıyla, ve basın-yayın aracılığıyla gerçekleştirildi.

Siyaset alanında kendi değer ve dünya görüşünün temsilini göremeyen, üstüne üstlük dünya görüşünden

dolayı dışlanıp baskı altına alınan bu kesimlerin mobilizasyonunu, ve çok çeşitli kanallarla siyasi aktivizm içerisine girmelerini sağladılar. Bu aktivizmi kimi siyasi parti organizasyonu, kimi devlet kadrolarında ve karar mercilerinde yer edinmeye çalışarak, kimi de dernek ve vakıf çalışmalarıyla gerçekleştirdi.

Dinî hareketler ve destekçileri, tanımlamaya çalıştığım siyasi atmosferde ‘farklı bir muhalefet türü’ geliştirdiler. Devletle açıktan çatışmayan, üstelik ‘devletçi’ olarak tanımlanması bile mümkün bir tarzda, ama açılan meşru ve hukuki kanallarla devletin politikalarını etkilemeye çalışan uzun bir direniş sürecinden geçerek 2000’li yıllara ulaştılar.

Muhafazakâr-dindar çevrelerde gözlemlenen gelişmeleri, değişimleri, fiyaskoları ve hayal kırıklıklarını öncelikle böyle bir geçmiş bilgisiyle ‘okumanın’ daha gerçekçi kanaatlere ulaştıracağını düşünüyorum...

KAVRAMLARI KORUMA VE YAŞATMA DERNEĞİ

Türkiye, çok uzun bir süredir, kavramları hunharca kullanıp çarçur etmenin, bazı ideolojik ve siyasi hesaplar uğruna tüketip artık kullanılamaz hale getirerek bir kenara atmanın mekanı oldu.

Toplumun kültürel ve siyasi hafızasında, insanların itibarsızlaşmasından çok kavramların itibarsızlaşması daha kalıcı, daha acı, daha tedavisi zor izler bırakıyor.

Köşe kapmaca oynar gibi, herkes ortadaki kavramlardan görece en güzelini alıp kendisine mal ederek, diğer düşünce ve grupları sahiplendiği o kavramları ‘kullanarak’ dışlamak, hatta yıpratmak istiyor.

Bunun üzerine, hor kullanılarak yıpratılan kavramların itibarını kurtarma ihtiyacı hissediyorsunuz; “dindar” ile “dinci” kavramları arasında da öyle bir ilişki var diyebiliriz.

İki kavramın da farklı yerlerdeki farklı kullanımlarını şimdilik tartışmaya açmadan, kendi tanımlarımın da sübjektifliğini ve idealist görünebileceğini baştan kabul ederek ikisi arasındaki farkı tartışmak istiyorum:

Dindar, inandığı değerleri daha çok yaşam pratiğiyle ve ahlakıyla sergilerken, dinci, çoğunlukla diliyle ‘sergileme’ çabasıdır.

Dindar için söyledikleriyle yaptıklarının tutarlılığı önemliyken, dincinin tutarlılık kaygısı azdır; yaptıklarından çok söylediklerini önemser.

Dindar, kişiliği ve ahlakıyla inandığı değerlerin toplumdaki itibarını artırırken, dinci, kendi itibarsızlığını, yetersizliğini ve kişisel zaaflarını dinin toplumdaki itibarını istismar ederek örtmeye çalışır.

Dindar, ibadet ve iyiliklerini Tanrısıyla kendi arasında tutmaya çalışırken, dinci, yaptığı ibadet ve iyilikleri bir şekilde ifade etmeye, onlar üzerinden insanlar arasında puan devşirmeye çalışır.

Dindar için din bir yaşam tarzıdır ve iç disiplini sağlayan bir değerler bütünüdür; dinci için ise din, kendi dünyevi menfaatlerine ulaşmak için bir araçtır.

Dindar, Tanrı karşısında insanlardan herhangi biri olduğunun bilincinde ve her an kendisinin de yanlışlar yapabileceğinin farkındadır; bu tevazuun sonucu olarak da affedicidir, müsamahakârdır; dinci ise kendisini Tanrı'nın temsilcisi gibi görüp diğer insanlara, özellikle de kendisi gibi düşünmeyen ve kendi benimsediği yaşam tarzını benimsemeyenlere karşı devamlı buyurgandır, yargılayıcıdır.

Dindar için öz ve ruh önemliyken, dinci için kabuk ve şekil önemlidir.

Dindar kucaklayıcıdır; mümkün olduğunca herkesi kanatları altına almaya, herkesin Tanrı'nın merhametine

mazhar olmasına çabalar; dinci ise dışlayıcıdır, kelimenin iki anlamıyla da 'itici'dir; kendi 'seçkin' alanına ve topluluğuna başkalarının girmesini istemeyen kıskanç, cimri ve 'ırkçı'dır.

Dindar, başarılarının Tanrı'dan geldiğine inanır, bunun tabii sonucu olarak da bir tevazu içindedir; dinci ise başarılarını daha çok kendisine mal eder, başardıkça kibirlenir, ama bu kibrini din kılıfıyla örtme konusunda da mahirdir.

Dindar, ortak yanlar bulup diğer düşüncelerle, diğer tecrübelerle, diğer canlı ve varlıklarla bütünleşme motivasyonuna sahiptir; dinci ise dünyaya genelde bir rekabet gözlüğüyle bakar, benzerlikleri değil farklılıkları, çözüm yollarını değil ayrışma yollarını gözetir.

Dindar, dinin temel mantığını anlar, aslolanın iyi insan olmak ve iyi işler eylemek olduğu bilinciyle hareket eder, bu yüzden esnektir, değişime açıktır. Dinci ise özden ziyade söze, mantıktan ziyade şekle odaklandığı için tutucudur, taassup içindedir, değişime kapalıdır; ama bu durum onu dünyevi işlerden geride bırakıp münzevileştirmez, aksine, etrafını dolandır, "hile-i şer'iyye"ye başvurur, hedefine 'bir şekilde' ulaşmaya çabalar...

MUHAFAZAKÂR AKLIN ELEŞTİRİSİ

Muhafazakâr-dindarlarımız, yaklaşık 2010 yılından beri dozu gittikçe artan bazı siyasi sorunlara karşı beklenen tepkiyi göstermiyor, kendilerini temsil ettiğini kabul ettikleri siyasi iktidarın dışlayıcı ve kibirli tutumlarına, demokrasi ve hukuk dışı uygulamalarına karşı esaslı bir itirazda bulunmuyorlar.

Ülkenin din adamları ve ilahiyatçıları, dinin ve dindarlığın yaşadığı itibar kaybı karşısında, buna neden olanlara yönelik en ufak bir itirazda bulunmuyorlar. Gelişmeler karşısında toplumun önemli bir kısmı arasında din ve dindarlığa dair olumsuz yorumlar bir hayli artmışken, bu duruma yönelik de herhangi bir girişimde bulunmuyorlar.

Bu sessizlik dışarıdan bakınca şaşırtıcı gelebiliyor haliyle; ama muhafazakâr-dindarlarımızın şimdiye kadarki eleştiri kültürlerini göz önünde bulundurunca bence her şey gayet olağan ilerliyor.

Adına ‘muhafazakâr refleksi’ demeyi tercih ettiğim bir tepkiyle kendinden olanı, büyük ya da önder olarak kabul edileni, dinî ve kültürel geleneğin yapıtaşı olarak görüleni korumaya yönelik bir tutum geliştirilmiştir. Bu refleksler, içeriden ve dışarıdan gelebilecek herhangi bir eleştirinin kapısını açmamak için devreye girer ve bu sayede din ve gelenek, sözüm ona muhafaza edilmiş olur.

Örneğin sahabeye, yani Hz. Muhammed’in arkadaşlarına yönelik herhangi bir eleştiri yapmak bir tarafa, onların

yaptığı bariz yanlışların üstünü örtmek ya da bir gerekçe bulmak için kırk dereden su getirilir.

İslam tarihi kitapları, yapılan uygulamaların eleştirel okumasını yapmaktan ziyade yapılan hemen her türlü uygulamanın “hikmetlerini” anlamaya, bazı kabul edilmesi mümkün olmayan uygulamaların da gerekçelerini bulma çalışmasına hasredilir.

Muaviye’nin Hz. Ali’yle olan mücadelesi ve savaşı, daha sonra oynadığı siyasi oyunlar ve nihayet İslam tarihinde saltanatı başlatması gibi yanlışlarını eleştirmek bir yana, hala günümüz Türkiye’inde Muaviye’nin ismi anılırken başına “hazret” unvanının konup konmaması tartışılır ve onu sevmediğini söyleyenler üzerine büyük bir psikolojik baskı kurulur.

Emevi döneminde yapılan ırkçı ve kabileci uygulamalar, siyasi iktidarın korunması için saygın din bilginlerine yapılan zulümler, dinin akıl almaz derecede istismarı gibi anlatmakla bitmeyecek yanlışları etraflıca analiz etmek bir yana, yazı ve konuşmalarda neredeyse hiç olmamış gibi davranılarak hızla geçilir.

Gazali gibi büyük ilim adamlarının, yaptıkları çok değerli çalışmaların yanı sıra, kitaplarında sergiledikleri cinsiyet ayrımı, uydurma hadisleri kendi nihai maksatlarına hizmet ettiği gerekçesiyle rahatlıkla kullanmaları gibi sorunlar ele alınmadığı gibi, bu türden eleştiri teşebbüsleri büyük bir hızla savılır.

Osmanlı döneminde yapılan yağmalamalar, bazı padişah kardeşlerinin ve diğer akrabalarının katledilmeleri, saray

içindeki hayat, belli bir zamandan itibaren eğitim sistemindeki pozitif bilimlerin ve felsefenin dışlanması gibi sorunlar, İslam'ın özüne hiç uymayan saltanat sistemi gibi yanlışların eleştirilmesini bırakın, hala padişahların hepsinin de “evliya” olduğunun ciddi bir şekilde konuşulduğu meclisler vardır.

Bütün bunlara zamanında ve hala ses çıkarmamış bir kitlenin kendi zamanlarında bunların çok benzerlerini yapan bir siyasi iktidara, hem de ellerinde “sıra dışı zamanlarda yaşıyoruz, ölüm-kalım mücadelesi veriyoruz, etrafımız bizi bitirmeye çalışan iç ve dış düşmanlarla sarılı” gibi, her türlü ahlaki kaygıyı devre dışı bırakan sihirli mazeret cümleleri varken itiraz seslerini çıkarmalarını beklemek büyük bir naiflik olur. Çünkü ne de olsa “birlik ve beraberliğe her zamankinden daha çok muhtacız”dır!

BİR KENTLİLEŞME KRİZİ OLARAK KURBAN

Türkiye’de her Kurban bayramı sürecinde benzer tartışmalara tanık olunur. İçlerinde ilahiyatçıların da olduğu bazı yazarlar ve vatandaşlar bir taraftan Kur’an’da veya topyekûn İslam’da Kurban diye bir ibadetin olmadığını iddia ederler. Diğer taraftan da, fakirlere maddi yardımda bulunmanın daha doğru olduğuna dair görüşlerini dillendirirler; bu bağlamda bir de, bayramda şehirlerde oluşan bazı ‘nahos’ manzaralardan şikayet ederler.

Öncelikle bu ibadetin İslam’daki yerini tartışırken dikkatli olmanın gerekliliğine işaret etmek gerekiyor. Ülkedeki onca Müslüman, mezhep imamlarının önderliğinde, konuyla bağlantılı olarak görülen bazı ayet ve hadislerden, Kurban diye bir ibadetin varlığına dair bir hükme varıyor ve bunu derin bir manevi coşkuyla uyguluyorlarsa, Kurban artık ‘İslam’da’ bir şekilde ‘vardır’. Bu durumda ‘asıl’ ve başka bir başlık altında tartışılması gereken, uygulandığı haliyle bu ritüelin İslam’ın temel prensipleriyle çatışıp çatışmadığı konusudur.

Kurban kesilmesi yerine fakirlere para yardımı yapılması gerektiğine dair düşüncelerini ısrarla ve öfkeyle dillendirenler, farkında olarak ya da olmayarak, başkalarının tercihlerine ve kutsal addettiği değerlere dil uzatarak ‘saygısızlık’ yapıyorlar. Böylelikle de muhtemel karşı argümanlara ve saygısızlıklara davetiye çıkarıyorlar.

Kimin ne amaçla, ne şekilde, hangi sosyal ve ekonomik koşullar altında bu pratiği yerine getirdiğinin göz önünde bulundurulmaması ya da konuşulmaması da ayrı bir nokta. Kurban kesen ya da kendisine et ikram edilen insanların çok önemli bir kısmının evine bu bayram vesilesiyle doyasıya et girebiliyor. Ete hiç ihtiyacı olmamakla birlikte, yardımda bulunacağı yakın bir tanıdığı da olmayanlar arasında ise, yardım dernekleri aracılığıyla Kurbanını zor durumda olan bölgelere ve ülkelere gönderme işi gittikçe yaygınlaşıyor; Avrupalı Müslümanlar bunun en iyi örneği.

Son ve en önemli nokta olarak; şehirlerde tanık olunan, hayvanlara eziyet, kan ve temizlik gibi bazı çirkin manzaralar konusunda altı çizilmesi gereken şöyle bir gerçek var: Günde milyonlarca hayvanın kesilip yendiği bir dünyada Kurban bayramındaki hayvan kesimi ayrıca dikkat çekiyorsa, Müslümanların 'estetik anlayışı' ve 'organizasyon becerisi'yle ilgili bir sorunla karşı karşıyayız demektir.

Buradaki asıl problem 'ibadet' olarak kabul edilip uygulanan bir pratik değil; sorun, köylülüğün ve köy şartlarında gayet 'normal' olarak görülebilecek bazı pratiklerin kentliliğe ve kent gerçekliğine adapte edilememe sorunu. Düğün organizasyonları ve ezan icralarında, hedeflenen mekan ve insanların göz önünde bulundurulduğu bir teknik ayarın doğru şekilde ya da hiç yapılmaması, sonucunda çok sayıda insanın rahatsız edilmesi, en belirgin 'kent krizi' örneklerinden sayılabilir. Kurban'da eleştirilere konu olan manzaralar da bu örneklerden yalnızca biri.

Bu konudaki en büyük sorumluluğun ilgili yetkili makamlarda ve derneklerde olduğunu düşünüyorum. Belediyeler böyle bir ibadet pratiğinin doğurduğu ihtiyaçları göz önünde bulundurarak, örneğin yeterli sayıda kesim

merkezleri tesis ederek çok daha sağlam ve sağlıklı organizasyonlar yapabilirler. Hükümet 'ehliyetsiz kişilerin Kurban kesmesini yasaklayarak' ve gerekli hijyenik ve estetik unsurların sağlanmasını takip ederek sıkı cezai müeyyideler uygulayabilir. Dernekler de gönüllü yardımlar sağlayarak, birkaç günle sınırlı bu organizasyonların daha rahat ve iyi yapılmasına katkıda bulunabilirler...

Çok uzun bir sürece yayılmış olan göç ve sonucunda yaşanan kentlileşme sorunlarının çözülmesi elbette mümkün. Ancak her şeyden önce, Türkiye'de geleneklerin ve dinî pratiklerin kent yaşamında sürdürülmesi ve ona uygun biçimde yeniden üretilmesi için sorunlarımızı doğru başlıklar altında ve doğru bağlamlarda tartışmak önemli ve öncelikli adım olarak görünüyor...

İTİKATTA DİNDAR AMELDE KAPİTALİST

AKP iktidarının 2010'lu yıllardaki söylemleri, icraatları ve kamuoyuna sunduğu bazı projeleri, manzarayı seyredenlerde büyük bir kafa karışıklığına neden oluyor.

AKP siyasal İslamcı bir parti mi, yoksa gayet sağcı ya da devletçi bir parti mi? Kurulduğu günden beri, hatta kurucularının geldiği yer olan Refah Partisi döneminden bu yana çeşitli değişimlerden geçti mi, yoksa hep aynı idi de hiç kimse fark etmedi mi?

Bir tarafta, AKP'nin aslında baştan beri zaten siyasal İslamcı olduğunu, "Milli Görüş gömleğini çıkarmak" söyleminin dönemin şartları içinde sergilenen siyasi bir pragmatizmden veya "takiyye"den başka bir şey olmadığını söyleyenler var.

Diğer tarafta ise, İslamcılık ile hiçbir ilişkisinin olamayacağını, İslamcı bir hükümetin dış, iç ve ekonomi politikalarının tanık olduğumuz söylem ve icraatlardan çok daha farklı olması gerektiğini, bunun olsa olsa yeni bir sağcılık-devletçilik türü olarak tanımlanabileceğini savunanlar var.

Ben, gerçekte olanın bu iki seçeneği de kapsadığını düşünüyorum.

İkisinin bir arada olması bir çelişki içermeden nasıl mümkün olacak peki? İnanç ile eylem arasındaki fark ve çelişki ortaya çıkarılarak. Şöyle ki;

Bilindiği gibi, İslam'da mezhepler genellikle iki ayrı kategoride incelenir: "İtikadi" mezhepler ve "amelî" mezhepler.

Birinci gruptakiler, daha çok inanç ve felsefe konularını ele alıp tartışır; hilafet, büyük günahlar, kader, Allah'ın sıfatları, rızık, ecel, şefa'at gibi konular üzerindeki fikir ayrılıklarıyla şekillenirler.

İkinci gruptakiler ise eylemler ve ibadetlerle ilgili hükümler gibi daha somut konuları ele alırlar. İctihat metodolojisi, nasların yorumlanması, hadislerin sıhhatleri gibi hususlardaki ihtilaflarla ortaya çıkarlar.

Mezhepleri reddetmeyen hemen her müslüman, Sünni ya da değil, bu durumda iki mezhebe tabidir; Türkiye'deki Türklerin itikatta Maturidi, amelde Hanefi olması, ya da Kürtlerin çoğunun itikatta Eş'ari, amelde Şafii olması gibi...

Bu tanımlama ve ifade kalıbını siyasi iktidarın ve oluşturmaya çalıştıkları yeni orta sınıfın din ile ilişkisini değerlendirmek için kullanacak olursak, "itikatta dindar, amelde kapitalist" olduklarını söyleyebiliriz diye düşünüyorum.

Her ne kadar söylemlerinde İslami ve İslamcı tonlar oldukça baskın olsa da, eylem ya da icraatlarında

kapitalizmin hırs dolu, acımasız, keskin rekabetçi, son derece dünyevi ve materyalist izleri bir hayli belirgin.

Artık fazlasıyla duymaya başladığımız İslamcı tona rağmen, İslami bir toplumun temeli olan adalet, eşitlik, hukuka riayet, özgür düşünce gibi prensiplerden ümidimizi neredeyse kesmek üzereyiz.

Ahlak denince sadece kadınlar ve cinselliğin, söz ekonomiye gelince yalnızca faiz yasağının, işçi hakları konuşulduğunda sadece “alın teri kurumadan” verilen ücretin, dinî eğitim tartışıldığında ancak felsefesi olmayan bir bilgi birikiminin ezberletilmesinin akla geldiği; İslam’ın siyaset ve ahlak felsefesinin tespitinin dahi yapılmadığı bir toplumsal iklimde yaşıyoruz.

Böyle kurak bir iklimde ise, İslami kavram ve söylemler her geçen gün içleri daha da fazla boşaltılarak kullanılsa da; eski kapitalist sistemin daha da kuvvetlenerek devam ediyor olmasına, ve siyasetin merkezine yalnızca kapitalizmin ilkelerinin ve amansız bir güç mücadelesinin yerleştirilmesine şaşkınlık gerekmiyor.

Tabii bu umarsız tutarsızlıklar arasında olan dine, dindarlığa, dinin imaj ve itibarına oluyor...

REHABİLİTASYON ARACI OLARAK TARİH

Muhafazakâr-dindarların zihninde ‘ideal bir geçmiş’ vardır, bilhassa Osmanlı söz konusu olduğunda. Bu ideale göre, geçmişte yalnızca müslüman ve gayrimüslim diye iki grup vardır. Kamusal ortamlarda kurallar İslam’a göre belirlenmektedir. Bu kurallara uymak istemeyen insanlar eğer müslümanlar ise çeşitli şekillerde cezalandırılıp kontrol altına alınır, gayrimüslimler ise başka mahallelere gönderilir, İslam’a uymayan pratiklerini kendi mahallelerinde yaparlar.

Kısacası, böyle bir toplumda dindar müslümanların ‘kafaları rahattır’; İslami değer ve pratikleri hayata geçirmeleri konusunda önlerinde hiçbir harici engel yoktur. Ne başı açık bir kadına, ne içki içen herhangi bir insana rastlanır; rüşvet ve farklı türleriyle ahlaksızlıklar hiç olmamış gibi düşünülür!

Bu ‘iyimser’ geçmiş tasavvurunun doğruluğu ve yanlışlığı bir tarafa, hala topluma o şekilde ikili bir sınıflandırma ile (Müslüman - gayrimüslim) bakan ve o “ideal” toplumsal şartların gerçekleşebileceğini düşünen, hatta bunu talep eden müslümanlar var.

Gerçekçi olmayan bu tasavvura öylesine inanıyorlar ki, kendileri gibi düşünüp yaşayan kişileri, yani çoğunlukla benim “muhafazakâr-dindar” olarak tanımladıklarımı, rahatlıkla “müslüman” diye isimlendirebiliyorlar. Bunun aslında diğer düşünce ve yaşam tarzlarını basbayağı “tekfir”

etmek, yani onların ‘müslüman olmadıklarını’ iddia etmek anlamına geldiğini bazen fark etmiyorlar bile.

Çeşitli tartışmalar içinde, kendileri gibi olan diğer insanlar hakkında konuşurken ‘dindar’ yerine ‘müslüman’ sıfatını kullandıklarında, “Peki laikçi olanlar da aynı zamanda müslüman olamazlar mı” diye sorduğunuzda, bazen ifadelerini tekrar değiştirme ihtiyacı hissediyorlar, bazen de gerçekten öyle bir iddiayı taşıdıklarını gösteriyorlar.

Bu daraltıcı ve dışlayıcı anlayışı benimseyip söylemlerine de bu şekilde yansıtanlar, her şeyden önce değişen siyasi ve ekonomik, ve dolayısıyla da toplumsal ve kültürel şartları pek göz önünde bulundurmuyorlar. Halbuki müslümanlığın tek tip bir tanımı yapılamadığı gibi dindarlığın da tek tanımı yok, İslami yaşam tarzının da...

Örneğin, Osmanlı’daki gibi bir mahalle sistemine dönmeye çalışarak dindarların ikamet ettiği bir mahalle kurmak istediğinizde tercihlerinizi neye göre yapacaksınız? Kadınlarda ölçü başörtüsü olacak ise, başörtülü ama namaz kılmayan bir kadını, ya da, başörtüsünün farz olmadığını düşünen ve bununla birlikte namazını kılıp orucunu da tutan bir kadını hangi kategoride değerlendireceksiniz?

Kendisini müslüman ya da dindar kabul etmek gibi sübjektif ve değişken bir hissi hangi araçlarla ve nasıl ölçeceksiniz? Erkeklerde kıyafet gibi görünür bir ölçü olmadığına göre, namazlarını ya da içki içip içmediklerini mi takip edeceksiniz?

Müslüman sıfatını kendi dindarlık tanımına, dindarlığı da kendi benimsediği geleneksel ve ‘görünürlüğü ağır basan’

yaşam tarzına indirgeyen böylesi bir tek tipçi ve totaliter 'pratiğin' günümüzde pek bir gerçekliği yok artık. Ama söylem ve sosyal ilişkiler alanlarında kendisini hala capcanlı hissettiriyor.

Gelenek ile dini, kültür ile din pratiğini, inanç ile siyasi görüşü birbirine karıştıranlar, farklı renkler ve yorumlardan da haberdar olmadıkları için daha en başta isimlendirmede büyük yanlışlar yapıyorlar. Öyle olunca da belli bazı siyasi partilere oy verip vermemek dahi 'müslümanlık' için ölçü oluyor, din de bu arada istismara son derece açık bir araç haline geliyor...

Tarihe çoğunlukla bir rehabilitasyon aracı olarak baktığı için 'geçmiş', globalleşmiş bir dünyada bile kendi içine kapalı yaşadığı için de 'bugünü' doğru okuyamayan müslüman zihninin maluliyet örneklerinden ve onun sonuçlarından yalnızca biridir bu.

Artık bu iki zaman alanını sosyal-psikolojik sorunlarımızdan arınmış halde okumak gerekiyor; aksi halde her yeni konuya hayaller ve reflekslerle tepki vermekten, söylemler ve eylemler arasındaki tutarsızlıklarından kurtulmak mümkün olmayacak...

ANADOLU MÜSLÜMANLIĞI BU MUYDU?

İnternette Nurettin Yıldız’a ait bir videoyla karşılaştım. Sosyal medyada bir anda hızla yayılan videoda Yıldız, erkeklerin eşlerini “deşarj olmak için dövebileceklerini” savunuyor ve bu büyük iddiasını şöyle kutsallaştırıyordu: “Arkadaşlar burada Allah adına konuşuyoruz; Peygamber adına, din adına konuşuyoruz!”

2000’li yıllarda bazı ilahiyatçıların çeşitli mecralarda yaptıkları birtakım konuşmalar sosyal medyada sıklıkla ve büyük bir şaşkınlık eşliğinde paylaşılır oldu. Buna farklı cemaat ve tarikatların liderleri ve müntesiplerine ait videolar da eklenince, bu görüntüler ve konuşmalar pek çok insanın dikkatini fazlasıyla celp ediyor.

Kimi bu yüzyılda öylesi ilişkilerin ve konuşmaların hala nasıl yeniden üretilip hayata geçirilebildiğine şaşırıyor, kimi “Bakın işte bunlar böyle zaten!” sevincini yaşıyor, kimi o ifadelerde herhangi bir yanlış olmadığını düşünüyor ve övünerek sahipleniyor, kimi de bu din yorumlarını kendi din anlayışlarıyla bağdaştıramamakla birlikte, tartışmalarda kendilerine sunulan metinler karşısında acı bir çaresizlikle kalakalıyor...

Kadınların dövülmesinin ‘hikmetini’ ayet ve hadislerle de ‘dayandırarak’ açıklamaya çalışanlar; ülkede zaten büyük bir çocuk gelinler sorunu olduğu halde evlenme yaşını ‘dinî dayanaklarla’ aşağılara çekmeye çalışanlar; şeyhleri karşısında neredeyse secdeye varırcasına aşırı bir temenna

halinde bulunanlar; ilkokul öğretmeninin öğrettiği danstan altmış yıl sonra şikayet edenler; destekledikleri siyasi partinin din istismarı ve dine-ahlaka aykırı eylemlerine dinî kılıflar aramaya çalışanlar, vesaire.

Dinin bu şekildeki hoyratça ‘kullanılması’ ve yorumlanması bu yıllarda gerçekleşen bir durum değil. Eskiden de aynı yorumlar ve bakış açıları mevcuttu, ama siyasi havadan ve teknolojik imkansızlıklardan dolayı pek bilinmiyordu.

2000’li yıllarda oluşan rahat ortamın ve yeni muhafazakâr elitlerin hazırladığı imkanların, bahsettiğim görünürlükteki payı çok yüksek. Ve tabii sosyal medya aracılığıyla artık neredeyse hiçbir şeyin gizli kalmamasının etkisi göz ardı edilemez.

Bu görünürlük vesilesiyle, Anadolu’nun ürettiği müslümanlık anlayışı ve onun dünyaya sunacağı katkının imkanı ya da imkansızlığı da ortaya çıkıyor. Anlaşılan acı gerçek o ki, Anadolu’daki İslam anlayışı, yüzyıllar öncesinin ataerkil kültürünü devam ettirmekten, aileden cemaate, oradan da devlete kadar her türden iktidara karşı boyun eğip teslim olmanın zeminini hazırlamaktan başka pek bir şey yapmamış.

Sadece elindeki yazılı metinleri muhafaza etmiş, onun ötesinde, onları eleştirmek bir yana, yorumlama zahmetinde bile bulunmamış. Ne kadar muhafazakârlık tepkileri gösterirseniz o kadar dindar ve samimi, ne kadar metne bağlılığı abartırsanız da o kadar takvalı olduğunuzu düşünen ve düşündüren içe kapalı bir tutum geliştirmiş.

Örnekleri çokça verilebilecek ve başta felsefi ve sosyolojik olmak üzere nedenleri uzunca tartışılacak olan bu sorunlu din anlayışının dünya medeniyetine sunabileceği pek bir şey olmadığı gayet açık. Üstüne üstlük, her ortaya çıkışlarında insanları İslam'dan daha da uzaklaştırdıkları gibi soğuk bir gerçek var.

Bütün bir İslam düşünce tarihine bakıldığında, uzun Osmanlı döneminde dahi, İslam düşünce mirasına katkıda bulunan eser neredeyse hiç yok. Bütün müslüman toplumlara karşı kendisine bir 'abilik' ya da 'babalık' rolü biçen Anadolu müslümanlarının ürettiği ve örneğin Araplarca referans eser olarak görülen bir kitap yok.

Bunun yanı sıra, Avrupa'da ve genel olarak bütün gayrimüslim dünyada yapılan İslam tartışmalarında Türkiye'den çıkmış muteber bir eser yine neredeyse hiç olmadığı gibi, olanların da Türkiye içinde itibarı yok!

Her ortaya çıkan sakat ilahiyatçı ya da muhafazakâr-dindar yorumuyla birlikte, Anadolu'daki müslümanlık anlayışının tel tel döküldüğüne tanıklık ediyoruz. Dünyaya açılmak şöyle dursun, kendi ülke sınırları içindeki farklılıklara dahi açılmamış bir zihinden daha fazlasını beklemek de safdillik olurdu zaten...

HAYAL KIRIKLIĞI

Akademik çevrelerde İslami camianın muteber aydınlarından olan bir ‘hoca’, sadece kitaplarından ve röportajlarından takip edebildiğim, fikirlerini önemseydiğim biriydi. İstanbul ziyaretlerimden birinde, bir üniversitede konferans vereceğini duyunca çok sevindim.

Konu ‘kanaat’ ve ‘ahlak’ kavramlarıyla ilgiliydi; İslam, kapitalizm ve ahlak üzerine ufuk açıcı bir konuşma dinleyeceğimi umarak üniversitenin yolunu tuttum.

Gelgelelim konferans, yaşadığımız ahlaki problemlerin ve her alandaki geri kalmışlığımızın sorumluluğunu dışarıya atmanın, ezbere bir Batı düşmanlığının, idealist bir gelenekçiliğin, ve erkek egemen bir söylemi İslami bir kılıfla sunmanın acı bir örneği olmaktan öteye geçemedi...

Öncelikle, 19. ve 20. yüzyıl Batı’sında, merkezinde Osmanlı Devleti olan İslam dünyasını anlatmak için üç belirgin “oryantalist tablo” olduğunu söyledi.

Birincisinde kılıçla kafa koparan eli kanlı yöneticiler; ikincisinde ayakları zincirlerle bağlı, güzel, aşüfte cariyeye veya esir kadınlar ve onlara “şehvet kudurmuşu gibi” bakan erkekler; üçüncüsünde ise kahvede pinekleyen, tembel, pasif, hayatla irtibatı fevkalade zayıf “miskinler tekkesi” resmediliyor.

Hoca, bu üç tablonun da hala Batı'nın İslam dünyasına yönelik algı ve söylemlerinde canlı olduğunu, Batılıların uzun yıllar vurguladıkları bu tasvirlerin bir müddet sonra İslam dünyasında kabul edildiğini ve benimsendiğini söyledi: "Yani kendilerine karşı yapılmış bir saldırı olarak algılanmaktan çıkmış, 'sanki' bizim gerçeklerimiz haline gelmiştir."

Bu durumun hala başka bir şekilde devam ettiğini, örneğin Avrupa'ya gidenlerin, döndüklerinde "cennet tasvirleri" yaptıklarından şikayet etti: "Caddeler süt dök yala kardeşim. Cüzdanını bir yerde unut, üç gün sonra git orada bul. Efendim, sözlerinde duruyorlarmış; hile-hurda yokmuş... Neresi ise buralar!" diyerek alaycı bir şekilde gülümsedikten sonra bunların "tamamen kurgu" olduğunu, yani "böyle bir şeyin olmadığını" savunduktan sonra şunları iddia etti: "Avrupa'nın büyük şehirleri İstanbul'dan daha güvensizdir, daha pistir. Güvensizlik hele, akıl almaz boyutlardadır; İstanbul cennettir yani, Londra'ya ve Paris'e göre!"

Bu tasvirleri yapanların üniversite hocaları olduğunu üzülerken ve şikayet ederek söyledikten sonra da şu itirafı yapmaktan da çekinmedi: "Gerçi ben oralarda uzun müddet yaşamadım; teşehhüt miktarı bulundum ama..."

Konuşmanın sonuna doğru namus kavramından söz açıldı. Bu vesileyle, "Şu anda şöhretli ve İslami camianın da iyi bir yazarı olan bir hanımefendi kardeşimiz" diyerek tanımladığı bir yazar ile arasında geçen bir hatırasını paylaştı.

Kadın yazar, Türkiye'de müslüman kadın problemini müzakere ederlerken, "Hocam siz de bu namus meselesini sadece kadınlar üzerinden konuşuyorsunuz!" demiş.

O da kendisini şöyle savunmuş: “Ne yapayım? Yani namusun kadında sembolize edilmesinden daha büyük, daha üstlenilecek ne olabilir? Kültürel olarak namus ve iffet kadında temerküz ve temessül ediyorsa buna sahip çıkılması gerekmez mi?”

Böyle bir savunmayla da yetinmemiş, üstüne üstlük bu eleştirisinden dolayı yazara bir parça da küsmüş: “Bunu bana söyledikten sonra, ben bu hanım arkadaşla bazı önemli meseleleri konuşma defterimi kapattığımı size söyleyebilirim.”

Neredeyse tamamını kadınların doldurduğu salonda itiraz sesleri yükselmediği gibi, bu yorumları onaylayarak başlarını sallayan çok sayıda kadın vardı; üstelik bunların çoğu İlahiyat Fakültesi öğrencileriydi!

Salondan çıktığımda hissettiğim şey büyük yeni bir hayal kırıklığı ve ülkede yaşanan sorunların en azından ‘zihnen’ çözülmesinden bile ne kadar uzakta olduğumuza dair bir ümit sarsıntısı idi...

DİNDARLARIN ÇIPLAKLIĞI

Artık şu gerçeği görüp kabul etmenin zamanı geldi de geçiyor: Türkiye'nin "İslam davası" sadece belli bazı mağduriyetler üzerine bina edilmiş bir dava idi ve bu hal, muhafazakâr-dindar zihninde büyük yaralara yol açtı.

Cumhuriyet'in benimsediği katı laiklik anlayışı, dini kamusal alandan oldukça sert bir şekilde dışlayınca, dinî hayat tarzını benimseyen kitleler psikolojik ve sosyolojik, hatta hukuki bir dışlanmışlıkla karşı karşıya kaldılar ve bu durumda kendilerine sığınacak dallar ve adalar aradılar.

'Ada' ihtiyacı, Nakşibendîlik gibi geleneksel tarikatların örgütlenip yaygınlaşması sonucunu doğurdu. Bu geleneksel tarikatlardan neşet eden ve birbirinden farklı siyasi ve toplumsal metotları olan İslami cemaatlerin ortaya çıkması da söz konusu siyasi iklimle doğrudan bağlantılı bir durum.

Örneğin, devletin dinî eğitimi kısıtladığı ve tek bir tip İslami eğitim-öğretim dayatmaya çalıştığı yerde cemaatler alternatif dinî eğitim fırsatları hazırladılar.

Modernite ile dinin birbiriyle uyuşmadığı kabulüyle hareket eden ve eğitim anlayışını bu kabule göre şekillendiren devletin karşısında dindar halk, çocuklarının hem modern eğitimi hem de dinî eğitimi bir arada alabilmesi talebiyle, cemaatlerin kurduğu okul, yurt, öğrenci evi gibi imkanlara sığındılar.

Cumhuriyetin başından beri tarikat ve cemaatler, aslında büyük bir pasif muhalefet gerçekleştirdiler. Sokak eylemleri ve devlet kurumlarıyla açıkça çatışma gibi muhalefet türleri yerine, devletle zahiren uyum içinde olan, derinden bir mücadele yürüttüler.

Bu mücadele o kadar derinden idi ki, yaptıkları işin süreç ve sonuçları açısından aslında düpedüz 'siyasi' bir niteliğe sahip olduğunu kendilerine bile itiraf edemeyenler oldu, Nur cemaatlerinde görüldüğü gibi...

Cemaatlerin öncelikli hedefi, toplumun dinî değerlerini ve yaşam tarzını "muhafaza ve müdafaa etmek" idi; modern ve seküler değerlere karşı muhafaza, devletin baskısı ve şekillendirme çabasına karşı da müdafaa.

İşte bu muhafaza etme sürecinde durum öyle bir hale geldi ki, artık tamamen ayrı görülen dinî ve seküler iki kutup arasında, kıyafetlerden müziğe, okunan kitaplardan edinilen arkadaşlara kadar geniş ve keskin bir ayrışma sürecine girildi.

Muhafazakâr tutum, muhafazakâr reflekslerin gelişmesi sonucunu da doğurunca, dindar kitlenin yeni dünya gerçekleriyle sağlıklı bir iletişime ve 'pazarlığa' girme imkanı neredeyse kayboldu. Artık hemen her yeni şey tehlikeli, hemen her yeni fikir sakıncalı hale geldi.

Siyasi olarak da dışlanmışlık ve mağduriyetlerden kurtulmak için 'gücü ele geçirmek' ve bu yolla 'zulmü sona erdirmek', hatta mümkünse o yolla 'toplumu İslamlaştırmak' dışında bir politika hiç üretilmedi.

Artık zulüm denince sadece dinlerinden ve dinî yaşam tarzlarından dolayı mağduriyetler yaşayan müslümanların uğradığı haksızlıklar akla gelmeye başladı; Kürtlerin, Alevilerin, farklı yaşam tarzlarını benimseyenlerin yaşadığı mağduriyetler değil.

İlim denince İslami ilimler ve ‘zararsız’ fen bilimleri akla geldi; sosyal bilimlerin o sorgulayan, genişleyen ve gelişen alanları değil. Bazılarının anlamsızca dillendirdiği gibi, “Namaz kılan toplumun psikolojiye, zekat veren bir toplumun sosyolojiye ihtiyacı yoktur” idi zaten!

Siyaset de, gücü ele geçirmek ve dindarların mağduriyetini gidermek hedefine indirgenince, hukuk devleti, zulmün her türlüşünün giderilmesi, herkes için adalet gibi prensipler üzerine bina edilmiş bir anlayış geliştirilmedi. “Huzur İslam’da” idi zaten ve toplum dindarlaştıkça bütün bu sorunlar kendiliğinden hallolacaktı!

AKP iktidarı ile birlikte bütün bu ‘çıplaklıklar’ ortaya çıktı; cemaatlerin üzerine kurulduğu temeller ve hedefler bir anda neredeyse ortadan kalktı. Siyasi ve ekonomik açıdan “güç” ele geçti nihayet; ama “mağduriyetimiz ve mazlumiyetimiz bitince biz ne yapacaktık sahi?” diyen boş bakışmalar kaldı geriye.

Ve tabii, köklü bir adalet ve eşitlik anlayışı geliştirilmediği için, on yıllardır eleştirilen “düzen”i devralarak benimsemek ve bütün sorunlarıyla devam ettirmek kaldı...

BOŞA ÇIKMAK

İslami hareketler bir 'boşa çıkma' hali yaşıyor; ortaya çıkma nedenleri büyük oranda yok oldu, ya da değişime uğradı. Yeşermelerine neden olan iklim, meyve vermelerine katkıda bulunan atmosfer, pozisyonlarını belirlemelerine etki eden faktörler artık eski yerlerinde durmuyor.

İslami gruplar büyük oranda, katı laik bir devletin kendilerini yok sayması, yasaklaması, baskı ve kontrol altında tutması karşısında tavır geliştirdiler, dinî yaşamın muhafaza edilmesi için projeler ürettirler, devletin dine karşı tutumunun değişimine yönelik çeşitli çalışmalarda bulundular.

Dinî değerlerin muhafaza edilmesi her zaman öncelikli gündem oldu, hatta çoğu zaman aşırıya da gidildi. Öyle ki, devlet nasıl kendi makbul gördüğü haricindeki din ve dindarlık anlayışlarına antipatiyle yaklaşıp hatta tehdit olarak görüp "ifrat"a girdiyse, İslami gruplar da, dine ve dinî kültüre ait olarak gördükleri her şeyi aşırı derecede koruyup, yenilikleri endişeyle karşılayıp varlıklarına ve değerlerine yönelik birer tehdit olarak görerek "tefrit"e düştüler.

Siyasi duruş, bir şekilde hayatta kalma, devletin şiddetinden uzak kalmaya çalışma ve onunla öyle ya da böyle iyi geçinme stratejileri üzerinden yürüdü; tabii bir de uzun vadede kamu güçlerinin 'el değiştirmesini' sağlama çalışmalarına emek sarf edildi.

İslami düşünce de aynı şekilde, ülkedeki siyasi atmosferden bağımsız kalamadı; kimi zaman “laik düzende dini yaşama” ve “ara dönem” içinde durumu idare etme üzerine fetvalar üretildi, kimi zaman da içine kapanma, riskli ve “şüpheli” alanlara girmeme prensibi geliştirildi.

Sanat da yine muhafaza çabasına hasredildi; “İslami sanat”tan anlaşılan, sadece hat, ebru ve tezhip gibi geleneksel sanatlardan öteye gidemedi.

“Dindar nesil” yetiştirme projeleri, Kur’an öğretimi, “din eğitimi” gibi çalışmalar, ortaya çıktıkları iklimin de etkisiyle önemli oranda “nakıs” kaldı.

2000’li yıllardaki AKP iktidarı döneminde muhafazakâr-dindarlar, bahsettiğim sonuçların ortaya çıkmasına neden olan atmosferin çok hızlı bir değişimine tanıklık etti. Devlet denen heybetli ve korkunç aygıt, askeriyeden yargıya, istihbarattan YÖK’e, hemen bütün birimleriyle ‘el değiştirince’, İslami hareketler büyük oranda bir ‘varoluş krizine’ girdiler ve bütün donanımları bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı.

Bunlardan dolayıdır ki, IŞİD gibi bir örgütün İslam’ın adını kullanarak yaptığı akıl almaz faaliyetlere karşı esaslı bir duruş sergilenmiyor; çünkü İslam’ın ve İslam tarihinin fetih anlayışı, gayrimüslimler ve farklı yaşam tarzlarını benimseyen Müslümanlarla ilişkilere dair prensipler, “daru’l-harb” kavramı gibi çoğu konu hala yüzlerce yıl önceki anlayışlarla okunuyor ve öğretiliyor.

Yine bunlardan dolayıdır ki, şimdiye dek özgürlükler konusunda mağduriyetler yaşamış muhafazakâr bir partinin

özgürlük anlayışı, başörtüsünden daha ilerisine gidemiyor. Siyaset anlayışı, 'ne pahasına olursa olsun' gücü elinde bulundurmaktan başka bir strateji üretmiyor. Devletin ceberut yüzüyle en çok karşılaşan kesimlerden birinin 'temsilcisi' olan hükümet, kendisi gibi düşünmeyenlere ülkeyi dar etmekte bir beis görmüyor.

Tüm gücünü muhalefet etmekten ve mağdur olmaktan alınca, muhatap ortadan kalktığında yaşanan bir varoluş krizidir bu; çünkü varlığı o gerilim ile iç içe geçmiştir. Gözümüzün önünde yaşanan, bir açıdan boşa çıkma, bir açıdan da boş çıkma halidir...

BİR PERÎ-SÛRET GÖRÜNMÜŞ

Biz varalım, Türkiye'nin İslam yorumunun aslında en iyisi olduğuyla övünelim, yüzyıllardır "İslam'ın bayraktarlığını" yapmış olmanın gururunu yaşayalım; hatta Arap, Fars ve diğer medeniyetlerin geçmişte ve şimdi yaptıkları katkıları yok saymaya devam edelim... Ortada acı bir gerçek var; Türkiye Müslümanları olarak, gerek Doğu gerekse Batı dünyasının politik ve entelektüel gündemine sunduğumuz olumlu katkılar yok denebilecek kadar az.

Üstüne üstlük, kibirli tavrımızdan dolayı Hindistan, Mısır, Malezya, Pakistan gibi ülkelerde yetişmiş olup dünyaya mal olan saygın isimlere bile sırtımızı dönmüş bir halde düşünüp konuşuyoruz. Düşünce dünyamız Türkiye ile sınırlı kalınca da, Türkiye'de üretilen fikirler ne Batı'da yaşayan Müslümanlara ışık tutabiliyor, ne de bizden çok daha farklı tecrübeler yaşayan diğer Müslüman toplumlara...

Son on yılda, entelektüel alanda olmasa da sivil ve siyasi alanda Türkiye'nin dünyaya, bilhassa Orta Doğu'ya yeni bir soluk getirme imkanının doğduğu bir gerçek. Dünyayı İslam, siyaset ve sivil toplum gibi konularda yeniden düşünüp tavır almaya davet etme şansımızın çok yükseldiği bir dönem yaşadık. Ama sonrasında yaşananlara bakılırsa, bu şansı tekrar kaybetmiş bulunuyoruz.

Yaşayacağımız ve dünyaya da güzel bir örnek olarak sunacağımız yeni tecrübe, dinin bu yüzyılda ve bu yüzyılın getirdiği yeni sosyal ve siyasi ilişki biçimlerinin içinde de sorunsuz bir şekilde hayata geçirilebileceği düşüncesi idi.

Kapitalizme ve maddiyatçılığa karşı dinin maneviyatı; bazı dünyevi ideolojilerin dışlayıcılığı, kutuplaştırıcılığı ve kibrine karşı da dinin kuşatıcılığı ve birleştirici niteliği sunulacaktı.

Gittikçe daha da artan şekilde ismi radikallikle, aşırıcılıkla ve şiddetle anılan İslam'ın aslında daha farklı yorumlarının da olduğu, şimdiye kadar çok büyük medeniyetlere ilham kaynağı olduğu ve hala da olabileceği ispatlanacaktı.

Dinin özgürlükleri kısıtlayıcı değil, aksine, herkesin özgürlüğünü garanti altına alıcı bir fonksiyona sahip olabildiği, haksızlık ve yolsuzlukların önünü kesip ekonomik, idari ve sosyal adaleti sağlayan bir sisteme kaynaklık yapabildiği gözler önüne serilecekti.

Batı'daki İslamofobi zayıflatılacak, dindar Müslümanların iktidara gelmelerinin pek de öyle korkulacak bir durum olmadığı ortaya çıkacak, böylece diğer Müslüman toplumlara da yeni bir devlet ve toplum modeli sunulmuş olacaktı.

Bütün bunlar, Türkiye'nin muhafazakâr-dindarlarının iktidara geldikleri; daha önceleri 'salona' bile girmekte zorlanırken artık 'sahneyi' devraldıkları bir dönemde gerçekleşecekti.

Bu güzel beklentileri ülke halkının çoğunluğu o denli benimsedi ki, her yeni seçimde bir öncekinden daha yüksek bir oranla destek çıkıldı; hatta sandıkta destek vermeyenlerin bile içten içe takdir edip memnun olabildiği bir sürece girildi.

Fakat muhafazakâr-dindarlar, ellerindeki olağanüstü maddi ve siyasi gücü bütün o ideallerin gerçekleşmesi için kullanabilecekken, Türkiye ve bütün dünyadaki gelişmelerin seyrini etkileyebilecek bir potansiyele doğru ilerlerken, zamanla bütün büyü parça parça bozulma sürecine girdi.

Sanattan şehirciliğe, siyasetten adalete, iç sorunların çözümünden dış sorunların çözümüne, aslında muhafazakâr-dindar siyasetçilerin ellerinde pek de 'sağlam paketlerin' olmadığı anlaşıldı. Paketten neredeyse çıka çıka, 'sınırlandırılmayan bir iktidarı bir şekilde elde etme' stratejisi çıktı...

Sonuçta, bir süredir taşınan beklentilerin birer hayalden ibaret olduğu ortaya çıktı: "Yok bu şehir içre senin vafsettiğin dilber Nedîm / Bir perî-sûret görünmüş, bir hayâl olmuş sana."

DEVLET VE MUHALEFET

MANYAKLIK VE ÖZGÜRLÜK

Lise birinci sınıftayken bir dersin konusuyla ilgili bir tartışma açılmıştı. Tabii bu 'tek taraflı bir tartışma' idi. Hoca fikirlerini söylüyor, öğrenciler sadece onu destekleyecek 'fikirlerini' paylaşıyorlardı.

Hocanın konuşması sürerken, bizden üç yaş daha büyük olan bir arkadaşımız cesaretini toplayıp sınıfın arka tarafından seslendi, konuşma izni istedi.

Saygının sözüm ona önemli göstergelerinden biri olarak ayağa kalktı ve o büyülü cümleyi söyledi: "Hocam bu konuda ben sizin fikrinize katılmıyorum."

Bu 'cesur' cümleyle birlikte sınıfta soğuk bir rüzgar esti ve bütün sınıf gayriihtiyari o tarafa yöneldi.

Hoca, arkadaşımızı olgun bir ses tonuyla "tahtaya" davet etti. Bu davetin sebebini anlayamayan sınıf, sakince tahtaya doğru yürüyen arkadaşı takip ediyordu.

Hoca, sağ kolunu geriye doğru gerdirerek aldığı hızla kendisine yaklaşan öğrencisinin yüzüne kuvvetli bir tokat

yapıştırdı!

‘Dersini’ alan arkadaş yaşadığı şok ile sırasına gerisin geriye giderken hoca hemen ilk sınavını yaptı: “şimdi katılıyor musun bana?”

Arkadaşımız ifade özgürlüğünün sınırları konusunda aldığı ‘ders’ ile gayet ‘aydınlanmış’ olarak, eli kızaran yanağında, cevabını anında kendisinden beklenen bir şekilde verdi: “Evet, şimdi katılıyorum hocam!”

2014 yılında İstanbul’da bir açılışa giderken Marmaray’ı kullanmayı tercih eden Başbakan metroyu beklerken, kalabalığın arasından bu cılız ses yükseldi: “Sayın Başbakanım, on iki yıldır AK Partiliyiz. Bir yandan da Cemaatçiyiz. Bu çatışma bizi çok üzüyor Başbakanım!”

Sanki metronun kapısına sıkışıp kalmış, ne içeriye girebilen ne de kendisini dışarıya atabilen bir yolcunun yakarışı gibiydi ortada yankılanan ses; iki taraf arasında kalmıştı.

Başbakan sesin sahibine yönelerek “Gel” dedi. Sonrasında ne konuştular bilmiyoruz. Ama olayı videoya çeken muhabirin kamerasına ulaşan başka bir ses daha vardı: “Ne diyor bu yaa; manyak mı lan o?”

Bu küçük olayda diğerk bütün detaylardan ziyade, benim en çok dikkatimi çeken ayrıntı işte bu cümle oldu.

Hakaret etmeyen, saldırmayan, hatta suçlamayan, sadece son olaylar karşısında kendi duygularını ifade eden bir

vatandaşın samimi serzenişini dahi “manyaklık” olarak gören bu cümlede saklıydı işte bizim liderlerle olan sorunlu ilişkimiz.

Kendisi seçip o makama bizzat yerleştirdiğı bir başbakan, belediye başkanı veya başka bir yöneticiden gerektiğinde usulünce hesap sormak yaygın değil, hatta pek ‘normal’ bile değil bizde.

Hesap soran hep yöneticidir; sorgulama, şüphelenme, puan verme, cezalandırma hakkı hep ‘gücü’ emaneten de olsa elinde bulunduranındır.

Güç sahibi yerine göre değişir; başbakan, vali, patron, müdür, öğretmen, hoca, baba, koca, ağabey...

Bizde büyüklük ve makam, hesabı verilecek olan bir sorumluluğı değil; gücü, yetkiyi, istediğı kararları alabilmeyi, başkalarının kaderlerini belirleme iktidarını ve hesap soran konumuna geçmenin konforunu çağırıştırır.

Parlamentodan en aşağısına kadarki sorumlular lütfederek hizmet eder, makam sahipleri lütfederek halkın arasına girer, memurlar lütfederek vatandaşın sorunlarıyla ilgilenir, hocalar lütfederek öğrencilerin sorularını yanıtlarlar.

Halk, kendi alın teriyle ödediğı vergiyle orada duran devlet görevlilerine karşı hep bir özür dileyici pozisyonda, hep bir mahcuptur.

Öyle öğretilmiş, öyle bastırılmış, öyle bir “terbiye”den geçirilmiştir çünkü...

Lise yıllarımdan 2010'lu yıllara kadar özgürlükler konusunda önemli değişimler geçirdi toplumumuz, bu inkar edilemez. Bu değişimlerden biri de, fikir ve ifade özgürlüğünün yüzüne vurulan tokatların şekillerinde oldu.

İşte metrodaki naif şikayeti “manyaklık” olarak gören o ses, bu tokat şekillerinden sadece biriydi...

OTORİTER VE GÜVENSİZ

Avrupa, bilhassa Kuzey Avrupa ülkelerinin toplumsal yapısını biraz yakından gözlemlediğiniz zaman dikkatinizi çekecek ayrıntılardan biri, küçücük çocukların kendilerine yeter halleridir.

Çocuklar kendi yemeklerini çok küçük yaşta kendi elleriyle yemeye başlarlar. Erken bir yaşta yemekten kalkarken tabaklarını masadan kaldırma görevini, bir yaştan sonra da evdeki başka bazı sorumlulukları üstlenirler...

Bizde sorumluluk duygusunun yeterince pekişmemesinde ve genelde insanların kendilerine yeter bir halde yaşayamamasında, erken yaşlardan itibaren başlayan bu gibi ayrıntıları ihmal etmemizin payı oldukça büyük.

Aşırı korumacı bir tarzımız vardır bizim. Sorumluluğumuz altında bulunanları muhafaza etmeye çalışır, dış dünyanın tehlikelerinden sakınıyoruz. Korunmaya muhtaç olduklarını ve sorumluluk alamayacak kadar da zayıf ya da yetersiz olduklarını düşünürüz.

Bunun temelinde ölçsüz bir şefkat ve yine ölçsüz bir sorumluluk duygusu olduğu kadar, aynı zamanda büyük bir otoriterlik ve güvensizlik de yatar.

Mümkün olduğunca etrafımızdakiler üzerinde hegemonya kurmaya çalışırız ve sorumluluğunu taşıdığımız veya bir

şekilde otoritemizin altına aldığımız insanlara yeterince güvenmiyoruz.

Güven verdiğimizde “şımarmalarından” korkuyoruz; özgürleştiklerinde otoritemizin sarsılmasından, bizden uzaklaşmalarından, ellerindekinden daha iyisini görüp talep ederek başımızı ağrıtmalarından, şimdiye dek benimsedikleri fikirlerini değiştirmelerinden endişe ediyoruz.

Bu yüzden ki sevgi, takdir ve tebriklerimizi dile getirmek gibi konularda oldukça “tasarrufluyuz”, farklı olana kapı açmak konusunda ise gayet “titiz”.

Esas olan insana güvenmek ve “insan için” üretmek olması gerekirken, bizde daha çok, insanın yanlış ve günaha meyli ve bundan dolayı ona karşı güvensizlik esas alınır; kararlar “insana karşı” ve “insana rağmen” alınır.

Bu sorun belli bir toplumsal ya da dinî gruba, belli bir siyasi görüşün sahiplerine has da değildir sadece; hepimiz bundan o veya bu oranda payımızı almışızdır.

Çocuklar bu yüzden daha baskıcı ya da kontrollü bir ortamda yetişir, karı-koca ve gelin-kaynana ilişkileri bunun için kimi zaman krizle sonuçlanır, ideolojilerin yetkilileri kendi “adanmış” takipçilerine biraz da bu yüzden hor davranırlar.

Siyasi iktidarlar da bundan dolayı kendileri gibi düşünmeyen kişi ve kurumları çeşitli şekillerde baskı altında tutmaya çalışırlar.

İnsanlar ellerine imkan geçtiğinde birbirlerinin kıyafetlerine, okudukları kitaplarına, edindikleri arkadaşlarına bu yüzden sürekli müdahale ederler. Çünkü farklı dünya görüşünden insanlarla arkadaşlık yapan, farklı ideolojik yorumları içeren kitapları okuyanlar, sözüm ona “bozulma” tehlikesiyle karşı karşıyadırlar!

Öyle ya da böyle “edinilmiş” olan otoritemizi ve müdahale “hakkımızı” elimizden bırakmakta zorlanıyor, kontrolü kaybetmekten ve “ipin ucu”nun kaçmasından korkuyoruz.

İş öyle bir noktaya varıyor ki, sonuçta Tanrı’nın insanlara sunduğu özgürlük alanını kendi ellerimizle daraltıyor, O’nun verdiği “seçme hakkı”nı dahi fazla görüyoruz başkalarına.

Peki, otorite sahipleri tarafından o güven hissi verilmediği için mi insanlar yanlış yapmaya ve sorumluluktan kaçmaya daha meyilli oluyorlar, yoksa onlar yanlış yapmaya ve sorumluluktan kaçmaya zaten meyilli oldukları için mi her tür güç sahibi onlara karşı otoriter ve güvensiz bir tutum içine giriyor?

Bir nevi yumurta-tavuk sorusudur bu, ama cevabı bellidir...

PATOLOJİK İLİŞKİ

Almanya'ya işçi olarak giden vatandaşlarımızın orada yaşayıp alıştıkları, tatile geldikleri zaman da Türkiye'ye adapte olmalarını zorlaştıran bazı konular vardır...

Küçükken "Almancı" akrabalarımın dost sohbetlerinde bu konularla ilgili yaptıkları bazı yorumları ayrı bir dikkatle dinlerdim. Konuşmalarda en dikkat çeken hususlardan biri, Türkiye memurlarının iletişim ve iş yapma tarzlarıydı ve bu durumdan çok şikayetçilerdi.

Memurların vatandaşlara tepeden bakan, azarlayan, işin hızını kendi keyiflerine göre ayarlayan tavırlarını öfkeyle anlatırlardı. O öfkelerinin gerekçesi olarak söyledikleri özellikle bir cümle vardı:

"O memur benim ödediğim vergiyle orada duruyor!"

Aslında konu bu kadar basitti; vatandaş çalışıyor, kazancının bir kısmını bazı kamu hizmetlerini yerine getirmesi için devlete vergi olarak veriyor, devlet de o vergiyle vatandaşa hizmet götürme görevini üstleniyordu. Bu durumda vatandaş neredeyse memurun işvereni idi ve en azından işinin nezaketle ve zamanında halledilmesini beklemek en doğal hakkıydı.

"Almancı"ların bu özgüvenli öfkelenmeleri dinleyicilerin çok az bir kısmında bir 'aydınlanmaya' vesile olmakla birlikte, çoğunluk tarafından şaşkınlıkla karşılanırdı. Bir

memura yapması gereken işin hesabını sormak ve memurun tepeden bakıp azarlayan tavrına karşılık onurunu koruyabilmek olacak iş değildi!

Okulda, hastanede, belediyede, askeriyede, emniyette ve diğer devlet kurumlarında azarlanmayı ve hatta dayak yemeyi kanıksamış bir halk için öylesi hareketler çok ütopikti; en iyisi ve 'akıllıcası' sesini çıkarmamak, devletle çatışmamak, bir an önce işinin hallolmasına bakıp kendi özel alanına çekilmek, bu arada azarlanmadığına mutlu olmaktı!

Aradan geçen bunca zamanda, devlet-halk ilişkisinin niteliğinde ister istemez bazı değişiklikler oldu; şehirli ve eğitilmiş nüfusun artması, yeni neslin eskiye kıyasla daha özgür ortamlarda yetişmiş olması gibi faktörlerin bu değişimdeki payı büyük.

Bununla birlikte, iktidarlar üzerinde etkili olabilecek sayıdaki 'çoğunluğun' devlete karşı temel tutumu yine de aynı şekliyle muhafaza ediliyor. Sağlıklı bir demokrasinin işlemesinin önünde engel olan, devletin ya da iktidarların yanlışları karşısındaki bu hesap sor(a)mama halinin çeşitli nedenleri var.

Devletin 'azameti' ve baskısı karşısında on yıllarca, hatta yüzyıllarca 'sindirilmiş' olan toplumun; 'ses çıkarması' durumunda işlerinin aksaması telaşı, onur kırıcı muamelelerle karşılaşma endişesi, kendisinin ve ailesinin geleceğini bazı tehlikelere atma korkusu gibi nedenler bunların başında geliyor.

Gücü ve karizması karşısında ezilinen devlete, bilhassa yöneticiler bizim dünya görüşümüzü ve ideolojimizi

benimsiyorsa, bir süre sonra adı konulmayan bir “masumiyet” (günahsızlık) ve kutsallık atfetmeye başlamak; son tahlilde devletin hep ‘haklı ve mazur’ olduğuna inanmak, diğer bir neden.

Bazı yanlışları kabul edilse bile sonuçta devlete “zeval gelmemesi”, onun zaafa uğratılmaması, yabancılar karşısında küçük düşürülmemesi gibi konulardaki aşırı titizlik de önemli bir etken. Çoğunluk itibariyle Türkiye toplumu, temelde oldukça ‘devletçi’ reflekslere sahip; kişiler ve gruplar devlet ile karşı karşıya geldiklerinde devletten yana tavır almayı, olaya toplumun değil de ‘devletin açısından’ bakmayı sabit bir tutum haline getirmiş bulunuyor.

Son olarak, ideolojiler üzerinden kutuplaşmanın sonuçlarını da göz ardı etmemek gerek: İktidar başka bir ideolojiden ise her halükarda şaşmaz muhalif olmak; iktidar bize yakın ise doğruya doğru, yanlışla yanlış diyememek ve ne olursa olsun toz kondurmama çabasına girişmek...

Her şeyden önce devlet ile olan ilişkimizin bu patolojik yanlarının giderilmesi gerekiyor; aksi takdirde, şimdiye kadar olduğu gibi, iktidarların yanlışlarını onaylayan ve savunan ‘sessiz çoğunluk’ bundan sonra da hiç eksik olmayacak...

HALKINI İKİYÜZLÜ YAPAN DEVLET

Marjane Satrapi'nin Persepolis isimli iki ciltlik çizgi romanı, başka birçok önemli konuyu ele almasının yanında, İranlı bir kadının küçüklüğünden itibaren ülkedeki siyasi ve toplumsal gelişmelere dair gözlemlerini içeriden bir gözle değerlendiriyor. Sırf bu açıdan bile okuyucunun ilgisini çekmeyi başarabiliyor.

Özellikle 1979'daki "İran İslam devrimi" sonrasında yaşananları günümüz Türkiye'sinin bazı hallerine benzerliğinden dolayı ilgiyle okudum. Din adına insanların hayatlarını sınırlandırmalar, kıyafetlere ve evlerdeki eğlence tarzlarına kadar müdahale etmeler, kendi benimsediği siyaset ve din anlayışını bütün halka dayatıp devlet eliyle sokak sokak kontrol altında tutmalar, ve bunların sonucunda halkın çok önemli bir kısmının 'ikiyüzlü' ya da 'takiyyeci' bir yaşam tarzına zorlanması, bir kısmının da devletin resmî ideolojisi olan dinden ve dindarlardan nefret ederek ülkeyi terk etmek zorunda kalmaları...

İktidarların, farklı yerlerdeki 'yetki' sahiplerinin, ellerindeki güçleri kullanarak kendilerine benzemeyenleri, kendileri gibi düşünmeyenleri birer tehdit olarak görüp göstermeleri, onları sindirmeye çalışmaları, farklı yollarla baskı altına almaları, ülkemizde de eskiden beri çok yabancı olmadığımız bir durum.

Tepeden inmeci, tebaasını kendi doğruları istikametinde terbiye etmeye çalışan, hiyerarşinin hemen her yerde

işlemekte olduğu bir devlet ve toplum yapısında altta olanların, baskı altında bulunanların, tehdit olarak görülen ve tehdit edilenlerin kendilerini gizlemeleri ise bir yerden sonra 'doğal' hale geliyor.

Hal böyle olunca da, kendini 'ele vermemek' için ismini değiştirmeler ya da çocuğunun ismini koyarken otoritelerce 'makbul' görülen bir isim verme endişesi taşımalar az olmuyor. Kendi aidiyetlerini, milletini, mezhebini, okulunu, cemaatini, derneğini, okuduğu gazetesini 'her ihtimale karşı' saklamaya çalışmak, toplumda çokça rastlanan bir durum haline geliyor.

Henüz çok yakın tarihimiz bile eşinin başörtüsünü göstermemek için türlü bahaneler bulmak zorunda kalmanın, içki içmediğini belli etmemek için kendine çıkış yolları aramanın, namaz kılmıyor ve oruç tutmuyormuş gibi davranmanın, makbul bir Kürt olduğunu ispatlamak için halden hale girme telaşının, Alevi ve Ermeni kimliklerinin ancak fısıltı halinde konuşulabildiğinin örnekleriyle dolu.

Baskı karşısında kendisini koruma ihtiyacı hisseden bir insanın kendisini gizlemesinin ve olduğundan farklı göstermesinin İslam literatüründeki adı, "takiyye". Pek çok ahlak görüşünde olduğu gibi İslam'da da, 'bir yere kadar' meşru görülen bir tutum; hayati bir tehlikeyle karşılaşma durumundaki gibi. Demokrasinin yeterince yerleşmediği ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir siyasal iklimde insanların kendilerini oldukları gibi ifade edememeleri ve ajandalarındaki gündemlerini bütün açıklığıyla sergilememeleri, kaçınılmaz bir biçimde toplumsal ahlaka da yansıyor ve bazı olumsuz sonuçlar doğuruyor.

Mehmet S. Aydın, siyasi ve sivil hareketlerin şeffaflık sorununu aşmalarının da önündeki en büyük engellerden biri olan bu siyasi iklimin ahlak alanındaki yozlaştırıcı yansımalarını “Takiye ahlakı” olarak isimlendirir ve bütün İslam dünyasında belli ölçülerde var olduğunu söyler. Ona göre, “İnsan haklarına yeterince riayet edilmediği, düşünce ve vicdan özgürlüğü alanlarının yeterince geniş olmadığı, despotik, dayatmacı, ‘doğruyu sadece ben bilirim’ci anlayışların hakim olduğu, hele bir de işin ucunda silahın bulunduğu toplumlarda ‘Takiye ahlakı’ bir siyaset haline gelir”.

TAKİYYE AHLAKI

Türkiye siyasetinin baskıcı tabiatının sonucunda gündeme gelen “Takiyye ahlakı”, Mehmet S. Aydın’ın formüle ettiği bir kavram. Formülde takiyye ile ahlakın yan yana getirilmesinin sebebi, takiyyenin sadece bir siyasi taktikten ibaret kalmayıp bir tür ahlaki düşünme ve ahlaki eylem ortaya koyuyor olması.

Felsefedeki ‘Tedbir ahlakı’nın bir parçası olarak görülebilecek olan bu kavram, ‘amaç ahlakı’ denen teleolojik ahlakla ilgili. Şu eylemi yapmalıyım ki şu sonucu alabileyim dendiğinde amaçlar başka görüntüler altında gizleniyorsa, bu durum tedbir ya da takiyye olarak adlandırılıyor.

Peki, amaçlarını gizlemek, gizli ajandalara sahip olmak, ve farklı suretlerde görünmek ne derecede meşru, ne derecede ahlakidir?

Bu konuda ölçü, kendisinden korktuğunuz ve korunma ihtiyacı istediğiniz durumun ciddiyetine ve şiddetine göre şekilleniyor. Can güvenliği, ülke ve mal güvenliği, namus güvenliği gibi konular ilk akla gelen ‘ciddi’ konular. Bunları tehdit ve tehlike altında görenlerin bazı gerçekleri gizlemeleri, kendilerini ya da bazı gerçekleri ‘korumaları’ (“vikaye”) kimi zaman bir ‘ödev’ haline bile gelebiliyor.

İşte tam bu noktada görecelilik ve birtakım riskler devreye giriyor!

Görecelilik, hangi durumun ne kadar ciddi, ne kadar tehlikeli, ne kadar sakınılması gerektiği konusunda herkesin kendi kararını kendisinin vermesiyle ilgili. Kimi için işten atılma ihtimali yeterince büyük bir tehdit olarak algılanabilirken, başkası için, bazı doğruları ya da gerçekleri söylediğinde sosyal çevresinden dışlanması ihtimali çok korkunç bir seçenek olarak görülebiliyor.

Kimi siyasi kariyerinin önündeki engelleri aşma telaşındayken kimileri akademik kariyerlerini önceleyebiliyor. Bazıları evlerine götürecekleri ekmeğin kesilmesinden korkarken başka birileri dünya görüşlerini öğrenip yaşama özgürlüklerinin kesilmesi ihtimalini en korkunç bir tehlike olarak görebiliyor.

Kendini koruma ve gizleme tutumu çok büyük oranda bir risk de içeriyor; gizlenmeyi gerektirecek şartlar konusundaki yorumların ve görecelilik alanının genişletilmesi, bir ‘ahlaksızlığı’ da beraberinde getirebiliyor.

Başlarda çok ciddi ve hayati konularda başvuru olan bir ara çözüm olan gizlilik ve saklanma hali, bir süre sonra sınırların genişlemesiyle birlikte bir ahlaksızlık ve ilkesizlik haline dönüşebiliyor; hatta bazı Müslüman toplumlar ve gruplarda olduğu gibi zamanla bir “huy” ve “günlük ahlak” haline dönüşüyor.

Türkiye’de insanların önemli bir kısmının siyasi, ekonomik ve sosyal hayatlarında takkiye ahlakına başvurmalarının nedeni, Mehmet S. Aydın’ın da dediği gibi, öteden beri “yeterli ölçüde demokrasinin” ve “liberal bir siyasal iklimin” olmayışıyla yakından ilgili.

Siyasal iklim ve toplumsal yapı böyle olunca, hangi ideolojinin nerede, hangi yetkili makamda bulunduğu fark etmiyor ve elinde öyle ya da böyle bir güç bulunduranlar, kendileri gibi olmayanlar üzerinde farklı yollarla baskılar uyguluyor ve farklılıkların gizli bir şekilde devam etmesine yol açıyorlar.

Etken ve edilgen aktörler değişse de baskı altında tutma, dışlama, yasaklama fiilleri ile gizlenme, kendini olduğundan farklı gösterme, yeraltında faaliyet yürütme eylemleri aynı şekilde devam ediyor.

Bu durum ise, verdiği geçici ve yalancı ‘sakinliğin’ yanı sıra, hem devlete, hem güç sahiplerine, hem de mağdur olan toplum kesimlerine çok çeşitli şekillerde zarar vermekten başka bir sonuç getirmiyor.

Sonuç olarak elde, ‘asıl maksadına’ ve ‘ajandasına’ bir türlü güvenilemeyen siyasetçiler ve siyasi söylemler, ‘ana hedefleri’ bilinemeyen, hesap sorulması mümkün olmayan ve devamlı endişe uyandıran sivil toplum oluşumları ve çalışmaları kalıyor...

OSMANLICA HUKUKA GİRİŞ

İktidar yetkililerinin ve onların fetva vericilerinin Mecelle sevgisi malum; zaman zaman oraya referansla konuşurlar, bazı olaylar karşısında durdukları yerin ve aldıkları tutumun “meşruiyetini” Mecelle’deki belli bazı maddelerle tescillemeye çalışırlar.

Bununla birlikte, dikkatlerden kaçmamıştır, Mecelle’ye referansla yapılan konuşmalar uzunca bir süredir, bilhassa iktidarın iyice ‘muktedir’ olduğu zamanlardan beri yapılmıyor.

Bilindiği gibi Mecelle, ya da tam adıyla Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, 1869-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir heyet tarafından hazırlanıp kabul edilen, İslam dünyasının ilk ve en önemli medeni kanunudur.

Toplam 1851 maddedir, ama ilk yüz maddesi, İslam Hukuku’nun genel hüküm ve prensiplerinin büyük kısmını gayet veciz ifadelerle özetler, diğer bütün maddelerin de o prensipler ışığında yazıldığını ima eder.

Hem şimdiye kadarki referanslardan anlaşıldığı kadarıyla, Mecelle’nin mevcut siyasi iktidar için ayrı bir kıymeti haiz olduğundan, hem onlar için bağlayıcılık açısından seküler hukuka kıyasla daha da kuvvetli olduğunu tahmin ettiğimden, hem de uzunca bir süredir müptela oldukları hukuksuzluk ve usulsüzlükleri gidermeye faydası olacağı ümidiyle birkaç Mecelle maddesini hatırlatmak istiyorum. Böylelikle biraz Osmanlıca pratiği de yapmış oluruz.

Şekk ile yakın zail olmaz: Kesin bir bilgi, şüpheli bir bilgi ile yok olmaz; var olduğu bilinen bir şeyin, aksine delil bulunmadıkça, yok olduğuna hükmedilmez.

Beraet-i zimmet asıldır: Yani aksi ispatlanmadığı sürece, bir kimsenin masum veya suçsuz olduğu kabul edilmelidir.

Kişi ikrarı ile muaheze olunur: Kişi, aksine bir delil bulunmadığı sürece, kendi beyanı ve onayı ile sorumlu tutulur.

Tevehhüme itibar yoktur: Asılsız şüpheyne, kuruntuya, vehme, delile dayanmayan ihtimale itibar edilmez.

Zarar ve mukabele bi'z-zarar yoktur: Bir kimsenin malına ve şahsına zarar vermek yasak olduğu gibi, zarara zararlar karşılık verilmesi de yasaktır.

Zarar kendi misli ile izale olunamaz: Zarar, başkasına zarar vermemek şartıyla giderilir; bu mümkün değilse misliyle değil, daha az bir zararla giderilir.

Iztırar gayrın hakkını iptal etmez: Yasak olan bir işi işleyebilecek kadar zor durumda kalan bir kişi, bu zaruret halinde bile başkalarının hakkını yiyemez, yese bile sonrasında ödemekle yükümlüdür.

Alınması memnu olan şeyin verilmesi dahi memnu olur: Alınması yasak olan şeyin verilmesi de yasaktır, rüşvet gibi.

İşlenmesi memnu olan şeyin istenmesi dahi memnu olur: İşlenmesi yasak olan şeyin istenmesi de yasaktır, zulüm, adam kayırmacılık, rüşvet, hırsızlık ve yolsuzluk gibi.

Beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir: Herhangi bir iddiada bulunan kimse buna dair deliller getirmekle sorumludur; kendisi hakkında bir iddiada bulunulan kimse ise bunun yalan ya da yanlış olduğuna dair yemin etmekle yükümlüdür.

Bir fiilin hükmü failine muzaf kılınır ve mücbir olmadıkça amirine muzaf kılınmaz: Yapılmış olan bir fiilin hükmü, bir başkası zorla yaptırmadıysa, emredene değil, yapana bağlanır.

Mübaşir, yani bizzat fail ile mütesebbib müctemi oldukça hüküm, faile muzaf kılınır: Bir işin vukuunda ödeme sorumluluğu bizzat işi yapan failedir, sebep olana değil.

Bir kimsenin mülkünde onun izni olmaksızın ahar bir kimsenin tasarruf etmesi caiz değildir: Bir kimse, başkasının mülkünü onun izni olmaksızın kullanıp onun üzerinde tasarrufta bulunamaz.

Bila sebab-i meşru birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi caiz olmaz: Hiç kimse başkasının malını hukuki bir gerekçe olmadan alamaz.

DİYANET'İN TUTARSIZLIKLARI

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, 2015 yılının Mayıs ayında bir televizyon programında kendisi ve kurumuna yönelik bazı iddiaları cevaplandırmaya çalıştı; gelgelelim, verilen cevapların çoğu dinleyiciyi ikna edecek doyuruculukta olmadığı gibi, hemen hepsi kendi içinde bazı çelişkiler de barındırıyordu.

Öncelikle, kendisinin ve kurumunun eleştirilmesinin demokratik bir ülkede doğal olduğunu söyledi: “Biz ruhban sınıfı değiliz, lââyüs’el değiliz, tartışılmaz değiliz.” Yalnız, hem programa sarık ve cübbe giyinip çıkarak sunucu ve izleyici ile arasında bir hiyerarşi kuruyordu, hem de soru soranların “niyetleriyle” ilgili okumalara girişiyordu. Başkan’a göre “dinî hassasiyetle” eleştirenler olduğu gibi öyle olmayanlar da vardı...

Diyanet’in bir “millet kurumu” olduğunu ve toplumsal meşruiyetinin yasal meşruiyetinin önünde olduğunu söyledi. Ama buna örnek verirken değindiği hizmetler, tamamen toplumun belli bir kesiminin aldığı hizmetlerdi. Siyasi söylemlerden de alışık olduğumuz gibi, “millet” kavramına yüklediği anlam daraltıcı ve dışlayıcıydı. Ama Başkan’a göre Diyanet, “bu toplumun birliğinin çimentosu” idi.

Öyle olunca akla gelen ilk soru şuydu: Diyanet herkesin vergisi ile çalıştığı halde neden sadece Sünnilere hizmet sunuyor? Görmez kendisini bu konuda “en çok empati yapan, en çok mücadele veren bir insan” olarak tarif etti ve kuruluşundan beri Diyanet’in, mezheplerden birini diğerine

tercih etmediğini, sadece birine hizmet yapıp diğerini yok saymadığını savundu. Fakat Alevilerle ilgili “pek çok şey” yaptıklarını da söylemesine rağmen hizmet olarak sadece iki örnek verdi: Alevi klasiklerinden bazılarının neşri ve Muharrem ayındaki bazı hutbeler.

Sonra konu İlahiyatlara geldi. Alevilere göre eğitim veren bir İlahiyat olmadığını kabul etti. Sonra da, “Ama aslında İlahiyatta verilen eğitimin de yüzde doksanı müslümanlık ortak paydasında verilir; bir mezhebi esas alarak verilmez” dedi. Bunun tam olarak böyle olmadığını, İlahiyat fakültelerinin müfredatı zaten gözler önüne seriyor. İlahiyat fakültelerinde Alevilik, Mezhepler Tarihi derslerinde dahi etraflı bir şekilde işlenmiyor.

Vergi vermelerine rağmen inançsız vatandaşların ve diğer din mensuplarının “hakları”na ve itirazlarına dair ise hiçbir söz etmedi; bütün tartışma, onca tutarsızlıklarla birlikte, İslam içinde kaldı.

Kendisine yaklaşık bir milyon liralık bir makam aracının tahsis edildiğini doğruladı. Bunun belli bir baremin üzerinde olduğunu ve Bakanlar Kurulu’nun özel izniyle satın alındığını da doğruladı. Görmez’e göre o makamdaki birinin öyle bir araca binmesi yanlış değil, doğal idi. Buna rağmen, araç alımı üzerine söylenenlerin “yalan, iftira ve itibarsızlaştırma” olduğunu savundu. Sonrasında ise “ibret-i âlem” olsun diye aracın iade edileceğini söyledi.

Bu pahalılıkta bir araç almasının yanlış olmadığını ısrarla savunurken, hiçbir şekilde lükse, israfa dair cevap veremedi. “Edep, makamın mehabeti, kurumun saygınlığı” elvermediği için pek çok şeyi konuşamadığını söyledi...

Araç üzerine yapılan tartışmalarla ilgili değerlendirmesi de hayli şaşırtıcı idi: “Bunları sadece siyasetçiler yapsaydı ben yadırgamazdım. Siyaset başka bir arenadır; herkes kendisini haklı göstermek için başka her yola başvurabiliyor.” Siyasetçilerin kendilerini haklı göstermek için “başka her yola” başvurabilmelerini bir Diyanet Başkanı olarak nasıl ve neden yadırgamadığını anlayamadım ve yadırgadım doğrusu...

Yazıyı Başkan’ın bizlere öğütledikleri ile bitirelim. Görmez, lüks yaşam konusunda “Sizin için en büyük fitne altındır, gümüşdür” hadisini hatırlattıktan sonra şunları tavsiye etti: “Yoklukla imtihan kolaydır; varlıkla imtihan çok daha zordur... Birbirimize Selman-ı Farisi’yi, Ebu Zerr el-Gıfari’yi hatırlatmalıyız; mülkiyetin ve varlığın büyük bir imtihan olduğunu, helal lokmayı, helal kazancı hatırlatmalıyız...”

BİR ‘RESMÎ ARAÇ’ OLARAK DİYANET

Türkiye’nin benimsemiş olduğı sekülerizmin diğerk seküler devletlerden en önemli farkı, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığıdır.

Cumhuriyet, din ile devlet işlerini birbirinden ayırarak Osmanlı Devleti’nden farklı bir sistem benimsedi. Bu değışiklik, “Devletin dini İslam’dır” ibaresinin 1928’de anayasadan çıkarılmasıyla, 1937’de de laiklik ilkesinin anayasaya dahil edilmesiyle resmen ilan edildi.

Osmanlı’da din ile devlet kurumları, bizzat Sultan’ın şahsında birleşmişti; dini temsil eden halife ile devleti temsil eden padişah aynı makamda toplanmıştı. Siyasi konularda padişahın vekilliğini sadrazam, dinî ve bazı idari konularda halifenin vekaletini ise şeyhülislam yürütüyordu.

Şeyhülislamlık makamının bu çok etkin ve yetkili konumu, 1920-1924 yılları arasında faaliyet gösteren Şer’iye ve Evkaf Vekaleti’ne devredildi. Şeyhülislamlığa kıyasla yetkileri sınırlandırılmış olmasına rağmen bu kurum, Bakanlar Kurulu listelerinde ismi en ön sıralarda yer alan bir bakanlıktı.

Din ile devlet arasındaki kurumsal ya da resmî ilişki süreci, Şer’iye ve Evkaf Vekaleti’nin 1924’te kaldırılıp yerine, Başbakanlık’a bağılı bir başkanlık seviyesindeki Diyanet’in kurulması ile sonuçlandı.

1924'teki bir kanun Diyanet'in görevini, "İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dinî kurumları idare etmek" şeklinde belirleyerek daha da sınırlandırdı. 1965'te yürürlüğe giren bir kanun buna, "İslam dininin ahlak alanı ile ilgili işleri yürütmek" ve "Din konusunda toplumu aydınlatmak" görevlerini de ekledi. "Aydınlatmak"tan kastedilen ise camilerdeki vaaz ve hutbeler, halkın sorularına verilen fetvalar, ve yapılan sesli ve görüntülü yayınlardı...

Din ile devleti yukarıdaki aşamaları izleyerek birbirinden ayırmaya çalışan Cumhuriyet Türkiye'sinin din politikası, kurumsal bir ayrılık prensibinden ibaret kalmadı; bir taraftan dine ve dinî kurumlara yönelik sınırlandırma ve etkisizleştirme çalışmalarında bulunurken, diğer taraftan da dini kendi kontrolü altında tutmaya çalıştı.

Devlet öncelikle kendi tercih ettiği Hanefilik haricindeki diğer mezhepleri yok saydı. Buna, Sünnilik çatısı altında olup ülkede büyük takipçi sayısı olan Şafilik de dahildi. Diğer "meşrep"leri, yani diğer İslami yorum ve yaşam tarzlarını da yok sayıp engellemeye çalıştı. Medreseler 1924'te, tekke ve zaviyeler de 1925'te kapatıldıktan sonra tarikatlar yasaklanıp gayrimeşru ilan edildi.

Böyle olunca da, ortada yasal olarak tek meşru kurum, aynı zamanda dinî hayatın kontrolü ve çeşitli şekillerde 'kullanılması' açısından en büyük 'resmî araç' olarak hep Diyanet olageldi.

Genel olarak devlet ve özelde bazı siyasi partiler, dini ve Diyanet'i siyasi meşruluk aracı olarak kullandıkları gibi, devlet, istediği tek tip dinî yorum ve müslümanlık modelini

halka Diyanet aracılığıyla ulaştırdı; kendi politikaları istikametinde yorumlar ve yayınlar yaptırdı. Örneğin 1960'lı yıllarda Diyanet, devletin düşman olarak gördüğü Nurculuk ve Komünizm gibi fikir ve hareketler aleyhinde metin ve kitaplar yayımladı; listeye daha sonra başka tarikatlar da eklendi.

Başından beri İslami cemaatler ve onların faaliyetleri devlet nazarında tehlikeli ve çoğu zaman yasaktır. Güçlenmeleri, kendilerini ve kendi dinî yorumlarını kamusal alanda görünür ve hissedilir kılmaları, bilhassa siyasi alanda etkili olmaları her zaman bir tehdit olarak görülmüştür.

AKP hükümetleriyle birlikte her ne kadar 'devlet'in yüzü ve ideolojisi bir değişim geçirmiş gibi görünse de, aslında Diyanet'e yüklenen misyonda hiçbir değişiklik olmadı; yine devletin ve iktidarın meşruiyetine katkıda bulunmaya, ve yine iktidarın benimsemiş olduğu din yorumlarının destekçisi olup, tehdit ve düşman olarak gördüğü yorum ve hareketlerin de karşısında tavır almaya devam etti.

Diyanet aslında kurulduğundan bu yana, İsmail Kara'nın 2010'da Radikal'e verdiği bir röportajda ifade ettiği gibi, "mü'minlerin değil, devletin işlerine" bakmıştır, ve "kritik dönemeçlerde tercihler söz konusu olduğunda kurumun yüzü müslümanlara değil, devlete dönük" olmuştur...

ERKEKLİK VE DEVLET

Kadınlarımız her an eril mercekler altında tutulurlar ve cinsellikle ilgili her “kötü olay”da birinci dereceden şüphelidirler. Tacize uğrarlarsa neden öyle giyindikleri, tecavüze uğrarlarsa neden tahrik edici hareketler yaptıkları sorgulanır öncelikle. Başlarını açsalar ve biraz da “rahat” giyinseler hafifmeşreplikle suçlanırlar; bazı nahoş olaylarla karşılaşmayı neredeyse hak ettiklerini düşünenler vardır!

Kadınlar başlarını kapatmakla da kurtulamazlar bu erkek tasallutundan. Artık bu durumda konuşmaları, yürüyüşleri, bindikleri arabaların rengi, kullandıkları parfümlerin kokusu, hatta taktıkları başörtülerinin renkleri bile birer “tahrik edici” unsur olmaya başlar...

Bu son örneği, doktora çalışmamın “saha” aşaması için İstanbul’a gittiğimde görüştüğüm üniversite öğrencilerinden birinden duymuştum. İstanbul’daki devlet üniversitelerinden birinin İlahiyat fakültesinde okuyan kadın öğrenci, erkeklerin İlahiyat fakültesi gibi bir ortamda bile nasıl da kendilerine müdahale etmeye çalıştıklarından şöyle şikayet etmişti:

“Benim şu an giyindiğim kıyafetler okulumda problem oluyor. Pantolon giyiyorum diyelim, kadınlar pantolon giymesin! Kırmızı eşarp takmasın! Makyaj yapmasın, kısa etek giymesin! Bizim okulda konuşulan şeyler bunlar. Erkekler bundan bile rahatsızlar. Dışarıdaki insanların kılık kıyafetinden hiç bahsetmiyorum. Bizim giyim-kuşamımız bile bu insanları günaha sevk ediyormuş! Mesela diyor ki kırmızı

bir eşarp takıyorsun, ben ondan etkileniyorum, ya da hoşlanıyorum, sen bu eşarbbı takma!”

Dünyayı kendi arzularını, taleplerini ve zaaflarını merkeze alarak dizayn etmek isteyen totaliter bir zihin yapısının muhafazakâr-dindar versiyonudur bu. Sırtını dinin bazı hükümlerine dayamanın verdiği özgüvenle ve erkek (dolayısıyla güçlü) olmanın getirdiği rahatlıkla konuşmaktadır. Bu iki güç, dinin ve geleneğin yorumlanmasını tekeline alma yetkisini de elinde bulundurduğunu hissettirmektedir kendisine. Eşitlik, çoğulcu bir düşünme ve anlayış, demokrasi, böylesi bir zihin açısından sadece “hedefe götüren, zamanı gelince inilen bir tramvay gibidir; araçtır”.

Bu gibi totaliter müslüman halleri pek yeni değil; İslam’ın ilk yüzyıllarından itibaren örnekleri fazlasıyla görülmeye başladı. Örneğin Hicrî II. yüzyılda, dinin temel vurgularını ve mesajlarının öncelik sıralamasını göz ardı eden müslüman yöneticiler, ve onlarla birlikte ya da uyumlu çalışan ilim adamları, ellerindeki devlet ve bilgi güçlerine tutunarak toplumu dizayn etmeye çabalamışlardı. Hatta bazı Sünni alimler arasında, namaz kılmayanlar için devletin ceza vermesi gerektiğine dair fetvalar verenler bile çıkmıştı! Örneğin namaz kılmayanı “kâfir” ilan eden, “hapse atılması” gerektiğini savunan, “vücudundan kan akacak şekilde dövülmesi” gerektiğini söyleyen, “tevbe etmediği takdirde öldürülmesine” hükmedebilen ilim adamlarımız olmuştu.

Allah’ın ve Peygamber’in ima dahi etmediği ithamlarda onlar bulunabilmişler, Allah’ın ve Peygamber’in teşebbüs dahi etmediği yaptırımları özel alana müdahale edip hayata geçirmeye onlar “cesaret” edebilmişlerdi!

Abbasiler döneminde Kur'an'ın yaratılmış (mahlûk) olup olmaması üzerinden yapılan tartışmalar sırasında, iktidardan farklı düşünen ilim adamlarının işkencelere maruz bırakılmaları ve öldürülmeleri de, İslam tarihinde devletin haddini aşarak düşüncelere hükmetmeye çalışmasına örnek olan kara lekelerden biri olarak hafızalarda yerini koruyor.

Kadınların başlarını örtmeleri erkeklerin hükmetme arzusunu tatmin etmediği gibi, vatandaşlarının temel görevlerini yerine getirmesi de devletin her yere müdahale etme güdüsünü frenlemiyor. Dindar ya da seküler fark etmiyor; erkek, baba, patron, devlet... Gücü elinde bulunduran totaliter düşünce anlayışı, bir şekilde her alana müdahil olmak, genel ve özel her yeri kendi keyif ve tercihleri istikametinde düzenlemek istiyor.

İşte bu nedenle, erkek-kadın ikiliğinden ziyade “ataerkiyi”, seküler ya da İslami devlet ikiliğinden ziyade “devletin egemenliğini” tartışmak gerekiyor.

DİNDARLAR NE İSTİYOR

Bazıları arasında yaygın bir kanaattir; Türkiye’deki “dindar” ya da daha çok “muhafazakâr” olarak vasıflandırılan vatandaşların seküler devlet sistemiyle baştan beri büyük sorunları olduğu, cumhuriyet sistemini hiç hazmedemedikleri ve ilk fırsatta mevcut sistemin değiştirilerek yerine İslam hukuku (Şeriat) esaslarına dayalı bir devletin gelmesini arzu ettikleri zannedilir. Bu yargıya göre dindarlar halihazırdaki yönetim ve hukuk sistemini kökten dinin kurallarına aykırı görmekte, o yüzden Cumhuriyet’in başından beri devletle yıldızları bir türlü barışmamaktadır.

Bu yargıyı kısmen haklı çıkarabilecek bazı söylemler görülebiliyor olsa da, gözden kaçırılan çok önemli bir nokta vardır: Dindarlar büyük bir çoğunluk itibarıyla İslami bir devletten ziyade, İslami yaşam tarzını kısıtlamayan, özgürlükçü bir sistem özlemindedirler. Yani aslında cumhuriyetten veya seküler bir sistemden değil, belirli bir seküler dünya görüşünü halkına dayatarak özel hayata kadar müdahil olan ve İslam’ın özgürce yaşanmasına imkan tanımayan totaliter bir devletten rahatsızlık duymaktadırlar.

Türkiye tarihinde sekülerizm, ya da diğer bir ifadeyle laik devlet sistemi ile dinin kontrol altına alınmaya çalışılması iç içe geçmiş, sonuçta birbiriyle özdeşleştirilir hale gelmişlerdir. Aynen Alevilik konusunda olduğu gibi, devlet Sünni İslam’ın da tarifini yapma yetkisini kendisinde görmüş, Diyanet gibi kurumlar aracılığıyla dini kontrol altına almaya çalışmış, ‘makbul Müslüman’ vatandaşın çerçevesini çizmiş ve o kalıba girmeyenler üzerinde çok çeşitli versiyonlarıyla baskı

ve yaptırım uygulamıştır. En bariz hallerinden birini başörtüsü sorunda gördüğümüz bu baskılarda, örneğin, ısrarla başörtüsünün adını dahi kendisi koymaya çalışmış (türban), kullanılma amacının ne olduğunu kendisi 'tespit' etmiş (siyasi sembol) ve nerede giyilip (özel alan) nerede giyilemeyeceğini (kamusal alan) bizzat tayin etmiştir.

Örnekleri çoğaltılabilecek bu tür uygulamalar ve o süreçte kullanılan dil neticesinde bazı dindarlar arasında baskıcı devletle cumhuriyet, totaliter sistemle sekülerizm birbiriyle karıştırılır hale gelmiş; öte yandan mevcut seküler sistemi benimseyenlerce de dindarların özgürlük talepleri ve otoriterlik karşıtı mücadeleleri, cumhuriyet ve sekülerizm karşıtlığı ile aynı zannedilegelmiştir.

Bu karışıklıklar 2000'li yıllara dek sürmüş olsa da, artık AKP hükümetleriyle birlikte başlayan yeni süreçte hem bahsi geçen karmaşık ve bulanık halde bir azalma görülmekte, hem de dindarların 'yeni Türkiye'den taleplerini net bir şekilde öğrenme imkanımız daha da kolaylaşmaktadır. İslamcısından liberaline, dinî-tasavvufî cemaatlerinden devrimcisine kadar onlarca farklı sivil toplum kuruluşunun hakkında sürekli konuşulan "yeni anayasa"dan beklentilerine bakıldığında ortaya çıkan tablo gayet net: Dindarlar devletten şariat değil adalet bekliyorlar, dindar bir nesil yetiştirmesini değil, din eğitiminin önündeki engelleri kaldırmasını talep ediyorlar; herhangi bir ideolojinin bayraktarlığını yapmasını değil, her kesim için özgürlüklerin önünü açmasını istiyorlar.

Dindar üniversiteli gençlerle yaptığım görüşmelerde yönelttiğim "Türkiye'nin, dünyadaki mevcut ülkeler içinde en çok hangisi gibi olmasını arzu ediyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar arasında İslam hukukunun görece

uygulandığı Müslüman ülkelerden ziyade, halkına uyguladığı özgürlükçü politikalar gerekçesiyle İngiltere'nin adının en ön sırada geçiyor olması bile devletten 'asıl talebin' ne olduğunu açıkça gösteriyor.

SEKÜLERLER NE İSTİYOR

Sekülerlerin ne istediği sorusu 2000'li yıllara kadarki zamanlarda kulağa biraz garip gelen bir soruydu. Çünkü çoğunluk itibariyle sekülerler, ülkenin kurucu ideolojisinin arzu ettiği makbul vatandaş çizgisine en yakın olanlardı ve bu yüzden devletle en az sorun yaşayan toplum kesimi onlardı. Devletin vatandaşına benimsetmek istediği din ve dünya görüşüne, yaşam tarzına onlar sahipti, bununla birlikte hem siyasi hem de ekonomik elitleri onlar oluşturuyordu.

2002 yılından itibaren oldukça uzun süre devam eden AKP iktidarıyla birlikte muhafazakâr yeni bir elit sınıf ortaya çıkmaya ve çok önemli yerlerde söz sahibi olmaya başladı. Bu yeni elitin bazı söylem ve uygulamaları, Cumhuriyet'in başından beri devletle çatışma sorununu tecrübe etmemiş olan seküler kesimin rahatsız olmasına, hatta kendilerini tehdit altında hissetmelerine yol açtı.

Gezi protestoları, bir yönden de böyle bir rahatsızlığın dışavurumuydu aslında. Her ne kadar park ve AVM konusuyla başlamış olsa da, gerçekten de "Mesele Gezi Parkı değil" idi; dönemin başbakanı Erdoğan'ın söylem ve icraatlarından duyulan rahatsızlıkların dile getirilmesi meselesiydi. İlk bir hafta içinde çok sayıda dindarı da barındıran bir hareket olmasına rağmen daha sonra çeşitli nedenlerle dindarların çoğunun çekilmesiyle birlikte, çoğunlukla sekülerlerin birikmiş tepkilerinin ortaya çıkarıldığı bir protesto hareketine dönüştü.

Gezi Parkı'nda görüştüğüm seküler eylemciler, hükümete oy vermeyen ama bu ülkenin vatandaşı olan halkın diğer yarısının yok sayıldığını düşünüyorlar, Erdoğan'ın "balkon konuşmaları"ndaki kucaklayıcı söylemlerine dönmesini istiyorlardı.

Erdoğan'ın üslubunun otoriter, kırıcı, kutuplaştırıcı ve dışlayıcı olduğunu, halbuki kendilerinin AKP tabanıyla bir sorunlarının olmadığını söylüyorlardı.

Seçmenlerinin çoğunluğunun oyunu aldıktan sonra hükümetin istediği her türlü kararı rahatlıkla almasını ve bazı konularda halkın fikrine müracaat etmemesini eleştiriyorlardı.

Din ve dindarlarla kesinlikle bir sorunlarının olamayacağını savunuyorlar, Başbakan'ın ve Cumhurbaşkanı'nın muhafazakâr yaşam tarzına kimsenin karışamayacağını söylüyorlardı. İtirazları, din referanslı politikaların yapılmasına, kanunların ve yasakların din referansı ile oluşturulmasına idi.

Hükümetin, kendi benimsediği muhafazakâr yaşam tarzını ülkenin geneline dayatmaya başladığını ve kendi seküler yaşam tarzlarını baskı altında tutarak tehdit ettiğini ileri sürüyorlardı.

Ve son olarak, özel hayata müdahale edildiğini iddia ediyorlardı. Kürtaj yasağı, üç çocuk tavsiyesi, içki düzenlemesi, en çok dile getirilen örneklerdi. Ama verdikleri örneklerle ve itirazlarında altını çizdikleri noktalara bakıldığında, hükümetin icraatlarından daha çok söylemlerinden rahatsız oldukları kolaylıkla anlaşılıyordu.

Neticede, sekülerler de diğer kesimler gibi daha çok özgürlük vurgusu yapıyorlar artık. Her ne kadar şimdiye kadar devletin özgürlüklere ve farklı yaşam tarzlarına müdahalesine yeterince tepki göstermemiş olsalar da, ‘bizzat tecrübe etmenin de etkisiyle’ olsa gerek, artık devletin tarafsız kalması ve herhangi bir ideolojiyi halkına dayatmaması konusunda ayrı bir hassasiyet geliştiriyorlar.

Sadece kendi haklarının değil, herkesin hakkının savunulması konusunda ise hemen her kesimde genel bir bilinçlenmenin ‘başladığı’ gözlemlenebiliyor rahatlıkla. Örneğin yaptığım görüşmelerde sekülerlere, “Peki 28 Şubat sürecinde dindarların maruz kaldığı durumlara neden yeterince itiraz edilmedi” diye sorduğumda belli bir yaşın üstündeki eylemcilerden, hatalarını geç fark ettiklerini söyleyenler oldu. Daha genç yaştakiler ise o zamanlarda çok küçük olduklarını, şimdi olsa o konuda da aynı tepkiyi yine göstereceklerini ifade ettiler ve Gezi Parkı dışındaki eylemlerde başörtülülere yönelik taciz olaylarına dair haberleri kesinlikle onaylamayacaklarını söylediler.

VE MUHAFAZAKÂRLAR MEYDANDAN ÇEKİLİR

Gezi Parkı eylemine katılanlar arasında ilk hafta hatırı sayılır bir oranda dindar-muhafazakâr vatandaş da vardı. Onlar da ağaçların kesilmesine, parkın yıkılarak yerine bir alışveriş merkezinin inşa edilmesi projesine ve eylemcilere yönelik polisin aşırı ve orantısız güç kullanmasına karşıydı.

Bunların yanı sıra, onlar da dönemin başbakanı Erdoğan'ın özellikle de son dönemdeki üslubunu, söylemlerini ve bazı icraatlarını eleştiriyor, otoriter bir tutum içine girdiğinden yakınıyorlardı. Hatta sekülerlerin tepkileri olarak ortaya çıkan çoğu eleştiriyi muhafazakârların çok önemli bir kısmı da kendi aralarında zaten yapıyorlardı.

Peki, ne oldu da ilk günlerde gerek bizzat Park'a gidip saatlerce eylemlere katılarak, gerek sosyal medyadan mesajlar yazarak, gerekse de uzaktan vicdanen onaylayarak desteklerini sunan muhafazakârların büyük bir kısmı, ilk haftadan sonra hemen hemen tamamen çekildiler?

Şiddet konusu, özellikle de devlete karşı şiddet, Türkiye muhafazakârlarının kolay kolay kabul edemeyeceği hassas bir çizgidir. Gerek partilerinin kapatılma süreçlerinde, gerekse başörtüsü ve İmam-Hatip sorunları gibi on binlerce insanın hayatını derinden etkileyen krizlerde şiddet ve çatışma yoluyla haklarını arama yollarına gitmeyi tercih etmediler. Devlete karşı o tutumu benimseyen insanların gözünde protestolar, işin içine şiddet karışınca meşruiyetini

kaybetti. Onlara göre eylemciler şiddet ile aralarına gereken mesafeyi koymamışlardı.

Diğer semt ve şehirlerde başörtülülere çok sayıda fiilî ve sözlü taciz vakaları yaşandı. Gezi Parkı'nda bu gibi olayların kınandığı bildiriler yayınlandı; ama hem yeterince vurgulanarak bu yanlışın karşısında durulmadı, hem de orada kınanmış olması, başka yerlerde yapılan yanlışların varlığını engellemedi. Başörtülülere taciz olaylarına bir de camiye ayakkabıyla girip içki içme iddia ve haberlerinin yayılması da eklenince, bu eylemlerin aslında Başbakan'dan ziyade genel olarak dindarlara karşı yapıldığına dair genel bir algı pekişmeye başladı.

Erdoğan'ın ve hükümetin istifasının gittikçe daha da yükselen bir sesle dile getirilmesi, muhafazakârlar nazarında protestoların 'masumiyetinin' sorgulanmasına yol açtı. Erdoğan'ın imza attığı onca başarılı icraata kıyasla üslubu ve bazı yanlış politikaları, kendisinin ve hükümetinin istifasını gerektirecek kadar büyük değildi onlara göre. Evet, vazgeçmesi gereken bazı yanlışları vardı ama onun iktidardan çekilmesini istemek, asıl meselenin üzüm yemek değil bağcıyı dövmek olduğunu gösteriyordu.

İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve diğer bazı illerde yapılan tencere-tava eylemleri, başörtülülere taciz olayları da üzerine eklenince muhafazakârlara doğrudan 28 Şubat sürecinin kötü günlerini hatırlattı. "Travma" olarak nitelendirdikleri ve olumsuz etkilerini üzerlerinden hala atamadıkları o acı tecrübelerinin tekrar gözlerinde canlanmasına sebep olan bu eylemler, muhafazakârların 28 Şubat günlerine dönme korkusuyla Erdoğan'a ilk günlerdeki gibi sahip çıkmalarına önemli ölçüde etki etti.

“Dış güçler”in Erdoğan’ı ve hükümetini yıpratmak suretiyle Türkiye’nin bölge ve dünyadaki yükselişini engellemek istediklerine dair edinilen kanaat ise Erdoğan’a sahip çıkmanın artık çok daha büyük bir anlamı olduğu düşüncesini pekiştirdi. Bu durumda eylemlere destek verenler, onlara göre, doğrudan veya dolaylı olarak “büyük oyun”un parçası olmuş oluyorlardı...

BİR AŞKIN ANATOMİSİ

17-25 Aralık operasyonları ile birlikte AKP hükümeti, belki de ilk defa, kendileriyle ilgili geniş çaplı bir güven kaybına yol açabilecek mahiyette sorunlarla karşı karşıya kaldı. MGK imzası, fişlemeler, yolsuzluk ve rüşvet iddiaları bunların başında geliyor.

Bu sorunlar geniş bir halk kitlesini oldukça rahatsız etmişken, AKP seçmeni olan muhafazakârların büyük kısmı, sorumlulardan hesap sormak yerine daha farklı bir tutum sergileyerek, 'yine de' hükümete 'sahip çıkmayı' tercih ettiler.

Bu ilginç durumun nedeni sadece "parti fanatizmi" diyerek geçiştirilmemesi gereken, sosyolojik arka planıyla da anlaşılması gereken önemli bir konu...

Öncelikle; muhafazakârlar Türkiye tarihinin çok büyük bir kısmında devletle sorunlar yaşadılar. Başörtüsü ve İmam-Hatip sorunları, dinî cemaat ve tarikatların faaliyetlerini hep gizli yapmak zorunda kalmaları, dinî pratikleri kamusal alana taşıyamama sorunu, İslami yaşam tarzına devlet müdahalesi sorunu vs.

Yaşadıkları bu dışlanmışlık ve bastırılmışlık zamanlarında onları rahatlatan liderlerin en önemlisi R. Tayyip Erdoğan oldu; bu yüzden kendisine büyük bir minnettarlık beslediler. O iktidardan gittiği takdirde dindar kitlenin tekrar "mazlum" duruma düşeceğinden, ya da en azından şu anda sahip oldukları güçten ve birlik ruhundan mahrum olacaklarından

endişe ettiler. Bu endişe, şahit oldukları hataları onların nazarında bir anda ikincil konuma indirdi.

Örneğin, Adnan Menderes gayet seküler bir yaşam tarzına sahip olmasına rağmen dinî yaşama sağladığı rahatlıktan dolayı dindarlar kendisini hala ayrı bir duygusal bağ ile anarlar.

Muhafazakâr kitlenin seküler devlet ile yaşadığı en son ve en büyük kriz 28 Şubat döneminde meydana geldi. O süreçte yaşanan “travmanın” etkisi hala sıcaklığını koruyor. Başörtüsü ve İmam-Hatip mağduru onbinlerce insan ve çeşitli dinî gruplar hala o yaşadıkları acıların etkisindeler.

28 Şubat’ın yaşattığı sorunların şiddeti, hemen bütün muhafazakârların aynı çatı altında toplanması sonucunu doğurmuştu. Çatının üstünde bulunan Erdoğan, başından beri yıldızı gittikçe parlayan bir sembol isim haline geldi. Bu durumda, Erdoğan’ın iktidarının sarsılması durumu ister istemez 28 Şubat günlerine tekrar dönme ihtimalini hatırlattı ve bir paniğe sebep oldu.

Türkiye’nin muhafazakârları temelde devlete sadık bir anlayışa sahipler. O yüzden ki, şimdiye dek dünya görüşlerine çok zıt, hatta kendilerine türlü haksızlıklar yapan devlet yöneticilerine bile illegal bir müdahale ya da itiraza teşebbüs etmediler. AKP ile birlikte ise ‘din sorunu’ bitmeye yüz tutunca devleti çok daha farklı bir şekilde benimsediler, Erdoğan’a ve devlete daha da ‘farklı bir anlam’ yüklemeye başladılar.

O yüzden, özellikle de kriz dönemlerinde dile getirilen “dış güçler” faktörüne inandıklarında, devletin bekasını ve

ülkenin bütünlüğünü tehdit altında görüp, yanlış olduğunu kabul ettikleri bazı tutumlarına rağmen Erdoğan'ın etrafında kenetlenmeyi tercih ettiler.

Dershaneler sorunu, MGK imzası, fişlemeler, derken henüz onların mürekkebi kurumadan arka arkaya yolsuzluk ve rüşvet operasyonları ortaya çıktı. Bütün bunların arka arkaya gelmesi, her şeye rağmen, kendi tabanının gözünde hükümeti bir anda tekrar 'mağdur ve masum' pozisyonuna soktu. Ortaya çıkan bilgiler doğru olsa bile "asıl meselenin" onlar değil, Erdoğan'ı yerinden edip ülkeyi kaosa sürüklemek olduğu kanaati pekişti. Öyle olunca da hükümetin yanlışları, tabanındaki muhafazakâr kitlenin gözünde aniden birer teferruat haline geldi...

BAZI ŞEYLERE RAĞMEN

Erdoğan'ı bir anda ve arka arkaya büyük suçlamalara muhatap olarak görmek, muhafazakâr seçmen kitlede büyük bir şok etkisi yaptı. Pek hazır olunmayan bu ani gelişmeler karşısında çoğunluğun ilk tepkisi, hükümeti 'bazı şeylere rağmen' savunmak şeklinde tezahür etti.

Bu tavır alışın gerekçelerini açıklarken bir önceki yazıda bahsettiğim faktörler, bilhassa Erdoğan'ın ve partisinin dinî ya da muhafazakâr değerlere sahip çıkmış olması mevcut destek için tek başına yeterli değil tabii ki.

AKP'nin başından beri ülkenin demokratikleşmesine ve ekonominin ileri seviyelere yükseltilmesine görece katkıları oldu. Sorunlu koalisyon dönemlerinden sonra güçlü bir tek parti iktidarının ülkeye getirdiği 'istikrarlı ortam' da üstüne eklenince, halk büyük oranda memnun oldu. Erdoğan'ın bir

şekilde iktidardan çekilmesi durumunda işte bu istikrarın kaybolacağına ve “güçlü Türkiye”nin tekrar eski haline gerileyeceğine dair güçlü bir kanaat hakim oldu.

Alternatifsizlik, 2000’li yıllardaki Türkiye siyasetinin göz ardı edilemeyecek bir gerçeği. Aslında seçmenin AKP ile ilgili birtakım memnuniyetsizlikleri olmasına rağmen alternatif ve güçlü bir başka muhafazakâr parti olmadığı için, her halükarda AKP’nin yıpratılmaması gerektiği, aksi takdirde on yılı aşkın bir zamandaki kazanımların kaybedileceği düşüncesi oldukça yaygın.

Ekonomik konularda halkın genel olarak hükümetlerden ‘ahlakilik beklentisi’ yüzde yüz seviyesinde değil. Amiyane tabir ile söyleyecek olursak, “yemek” ile “çalışmak” arasında yapılan kıyaslamada ikinci kısım çok daha ağır basıyorsa, genel olarak ülke ekonomisi de iyi ise, birinci kısım toleransla karşılanabiliyor. O yüzden ortaya çıkan rüşvet ve yolsuzluk iddialarının gerçek olma ihtimali bile tabanda büyük bir infiale neden olmuyor.

Yaşanan son krizin taraflarından olan Gülen Cemaati’ne duyulan öfke de ayrıca önemli bir etken. 2004’teki MGK toplantısında aleyhlerinde atılan imzadan, sonrasında ortaya çıkan fişlemelerden ve dersanelerin kapatılmasıyla ilgili taslaktan dolayı mağdur tarafta olsalar da, sonradan Cemaat’in “samimiyyetsiz” olduğuna dair bir algı oluşmaya başladı. Bu algıya göre Cemaat “dış güçler” ile işbirliği içerisinde, ülkenin ve İslam aleminin zararlarına rağmen, kendi kurumsal “menfaati” için hükümeti çeşitli yollarla yıpratmaya çalıştı.

Söz konusu algıda Cemaat'in yayın organlarının, "Dershane sorununa" kadarkinin tersine olarak, bir anda hükümet aleyhinde yoğun yayınlar yapmaya başlamasının etkisi inkar edilemez. Ayrıca, 17-25 Aralık 2013'te gerçekleşen yolsuzluk operasyonlarının arkasında Cemaat'in olduğuna dair kanaat ile birlikte, özellikle de hükümet ve hükümet destekçilerinin görsel ve sosyal medya yoluyla aleyhte yaptıkları yoğun propagandalar da büyük rol oynuyor.

Son olarak, Erdoğan kendi seçmen kitlesinin siyasi-kültürel hafızasını, ideallerini ve 'hassas noktalarını' iyi tanıyan; hitap ettiği zaman o noktalara dokunabilmeyi iyi bilen bir lider. Din, cami, başörtüsü, CHP, 28 Şubat, istikrar, Türkiye'nin bağımsızlığı, İsrail gibi semboller bunlardan bazıları. Kişisel karizması ve on yıllar içinde edindiği itibar ve güven ile birlikte, iyi bir hatip olarak bu gibi sembollerle konuştuğu zaman seçmen kitlesini her defasında hızla ikna edebildi...

PROTESTOLARIN KÜRESEL HARMONİSİ

2010'lu yılların başlarında dünyanın çok çeşitli yerlerinde ilgi çekici siyasi gelişmeler oldu.

Arap dünyasında otoriter rejimlerin diktatörlerine karşı rejim değişikliği için isyanlar gerçekleşti.

Hindistanlılar yozlaşmaya karşı ayaklanırken, İspanya, İsrail ve Yunanistan eylemcileri refah devletlerinin bozulmasına karşı tepkiler gösterdiler.

Güney Afrika ülkelerinden Botsvana'da ve Amerika eyaletlerinden Wisconsin'de halkın geçimi için gereken maaşların yetersizliği sorunundan dolayı büyük çapta eylemler yapıldı.

ABD, Kanada ve İngiltere'de ise ekonomik krizlere, kapitalizme ve kurumsal açgözlülüklere karşı protesto gösterileri gerçekleşti.

Bunların yanı sıra Rusya'da, Brezilya'da ve ülkemizde de farklı sebeplerle protestolar yapıldı.

Birbirinden farklı gerekçelerle yapılan bu eylemlerin aynı zamanda birbirine çok benzeyen bazı özellikler taşıması sosyologların, antropologların ve siyaset bilimcilerin ilgilerini fazlasıyla cezbediyor.

Pnina Werbner, Martin Webb ve Kathryn Spellman-Poots'un hazırladıkları "The Political Aesthetics of Global Protest" (Küresel Protestoların Siyasi Estetiği) başlıklı çalışmalarında bahsettiğim eylemlerin çoğu analiz ediliyor.

Çalışmada eylemlerle ilgili olarak temelde şu ortak özelliklerden bahsediliyor:

Protestolarda eylemciler, mesajlarını iletmek için popüler ve elektronik medyayı, görsel ve diğer türden söylemleri, sanatsal yaratıcılıklarını, eylemleri ve teatral konuşmaları kullandılar.

Bu protestolar, daha öncekilerden oldukça farklı ve kuramsal açıdan önemli derecede yeni idi.

Eylemciler mesajlarını çoğunlukla şarkı, mizah, şiir ve fiziksel katılım yollarıyla ifade ettiler.

Yozlaşmaya, eşitsizliğe, otoriter yönetimlere ve neoliberal politikalara itiraz ettiler.

İtiraz ettikleri otoriter rejimlerin ihtişamlı yapıları karşısında oluşturdukları 'karşıt-imaj', çadırlar oldu; hafif, taşınabilir ve geçici.

Bütün protestolarda, içinde mutfakları, kütüphaneleri ve diyalog ortamları olan "mini cumhuriyetler" kuruldu.

Otoriter rejimlerin hiyerarşik doğalarının karşısında, eylemlerin çoğunda dikey değil yatay bir politika ve organizasyon şekli uygulandı; hatta lider ve liderlik kurumu yoktu.

Yataylık, tartışma ‘halkalarıyla’, imtiyazsız ve eşitlikçi diyalog yöntemleriyle, başkalarını dinleyerek ve sırayla herkesin konuşabilmesini sağlayarak gerçekleştirildi.

Otoriter liderler, mizah, hiciv, parodi ve karikatürler yoluyla protesto hareketlerinin çoğunda itirazların ana hedefi oldu.

Eylemciler, aynı ortamda beraber yaşamak, hijyen ve tıbbi tedavi sağlamak, çöpleri toplamak, yemekleri paylaşmak, uzun sohbetler yapmak ve eğlenceler düzenlemek gibi günlük pratikler yoluyla heterojen yapılarını sergilediler.

Organize olma ve harekete geçme özelliklerinin yanı sıra, içlerinde farklı ekonomik sınıfları, dinleri, cinsiyetleri ve etnisiteleri barındırmaları da önemli bir ortak özellikleriydi.

Eylem “şehitleri” ve diğer protestocular hakkında yapılan şarkılar, videolar, duvar yazıları ve cadde gösterileri gibi sanatsal aktivitelerle eylemcilerin sesleri daha fazla yayıldı.

Çoğunluğun gençlik kültürünü ve mizah anlayışını yansıtan gençlerden oluşması, ayrıca katılımıda orta sınıfın merkeziliği, bir diğer ortak özellikti.

Bunlara gösteri sanatları, mekânsal işgaller ve katılımcıların farklılıkları arasında köprülerin kurulması gibi

özellikler de eklenebilir.

YENİ SİYASİ ESTETİK

Rejim değışikliği talebiyle Arap dünyasında, yozlaşmalara karşı Hindistan’da, refah devletlerinin düşüşe geçmelerinden olayı Yunanistan, İsrail ve İspanya’da, maaş düşüklüğüne tepki için Botsvana ve Wisconsin’de, ekonomik kriz ve kurumsal açgözlülüklere karşı ABD, Kanada ve İngiltere’de, daha farklı sebeplerle de Rusya, Brezilya ve Türkiye’de gerçekleşen bu protestolarda form, prensipler ve kullanılan dil açısından birbirine çok benzeyen müşahhas özellikler vardı.

Michael Hardt ve Antonio Negri, örneğin Botsvana, Hindistan ve İsrail’deki yerel sorunlara tepki olarak ortaya çıkan ve benzer formlarda diğer ülkelere de yayılarak uluslararası bir zincire dönüşen bu gibi protestoları “bulaşıcı hastalıklara” benzetiyorlar.

Bu yayılma ve yaygınlaşma döneminde doğal olarak bazı ‘uluslararası yolculuklar’ gerçekleşti. Sözlü olmayan imgeler, müzik, jestler ve mimikler, sınırları aşarak kendi yerelliklerinden sıyrılarak çok daha başka yerlerde başka yerel kalıplarla tekrar üretilerek ortaya çıktılar.

İmgelerle birlikte söylemler de yolculuk etti. Mısır’dan Londra’ya kadar çok sayıdaki protestolarda işçiler, gençler ve orta sınıftan eylemcilerin statükoya, zengin ve yozlaşmış halde olan elitlere tepki söylemlerine şahit olduk.

Lina Khatib’in yaptığı benzetmeyle söyleyecek olursak, adeta bir “domino etkisi” ile hızla dünyaya serpilen yeni

siyaset tarzının bu yayılma hız ve şeklinde çeşitli faktörler etkili oldu.

Globalleşmedeki rolü uzun süredir çok belirgin olan geleneksel ana akım medyanın, yani televizyon ve radyo kanallarıyla gazete ve dergilerin yeri, özellikle de modern iletişim araçlarını kullanmayanlar için önemliydi.

Bunun yanı sıra, bilhassa yeni nesiller arasında çok daha etkili bir şekilde, yeni platformların ve akıllı telefon gibi teknolojilerin rolü en öndeydi. Sanal alemde oluşturulan yeni sosyal ağ ve iletişim imkanlarıyla, yani Facebook, Twitter ve YouTube gibi ortamlar aracılığıyla paylaşılan postalar, videolar, haberler ve fikirler şimdiye dek görülmemiş bir hızla yayılma fırsatı buldu.

Bazı yerlerde gerek devlet baskısıyla gerekse medya sahiplerinin tercihleri sonucunda gerçek ve sıcak bilgiler karartılınca, 'alternatif medya'nın etkinliği çok daha arttı.

"The Political Aesthetics of Global Protest" (Küresel Protestoların Siyasi Estetiği) isimli çalışmada bu ortak özellikler göz önünde bulundurularak dünyada yeni bir "siyasi estetik" olduğundan bahsediliyor. Kavram, Crispin Sartwell'in aynı adlı kitabındaki şu sözünden ilham alınarak kullanılıyor: "Bütün sanatlar politik değildir, ama bütün politikalar estetikdir; siyasi ideolojiler, sistemler ve anayasalar estetik sistemlerdir."

Crispin'e göre bu durum bütün hareketlerin, 'siyasi sistemlerin dizaynı' ile ilgili olmalarından kaynaklanıyor. Siyasi çalışmaların görünürlük tarafı baskın olduğundan

dolayı ‘imaj yaratmak’ ve algı yönetmek de merkezî bir öneme sahip ve bu da siyasi estetik ile yakından ilgili.

Formlar ahlaki ve sembolik anlamlar ifade ettikleri, ve protestolardaki formlar küresel çapta ve önemli oranda benzerlikler taşıdıkları için, bunlardan hareketle dünyada yeni bir estetiğin geliştiğini söylememiz mümkün.

O halde politikacılar bundan sonraki dönemlerde bahsi geçen yeni siyaset tarz ve estetiğini göz önünde bulundurmak suretiyle kendi siyasetlerini yapmak zorundalar. Yeni dönemde, ekonomi ve eğitim seviyesindeki gelişmelere paralel olarak talepler değiştiği gibi o taleplerin dile getiriliş şekli de değişiyor. Cumhurbaşkanı’nın da söylediği gibi, demokrasi ve siyaset artık “sadece sandık değil”.

GEZİ'DE KARŞILAŞAN DİNDARLIKLAR

Gezi Parkı protestolarıyla birlikte oluşan yeni bir sivil muhalefet türünün gücü karşısında toplumu kutuplaştırma politikalarının tercih edilmesi ve protestoların içine bir şekilde şiddet unsurunun karışmasıyla birlikte, parkta oluşan yeni siyasi ve sosyal iklim ister istemez gölgede kaldı.

Parkın biber gazları, manipölasyonlar, provokasyonlar ve istismarlarla çevrenmesi, içeride yeşeren yeni toplumsal gerçekliklerin Türkiye kamuoyunun büyük bir kısmının dikkatinden kaçmasına neden oldu.

Olayların, haberlerin ve iddiaların birbirine karışmasının sonucunda, kaçınılmaz olarak birbirinden farklı algılar ve kanaatler oluştu.

Gezi'yi değerlendirirken kimi ilk günlerindeki 'doğal' oluşumu esas aldı, kimi sonraki süreci. Kimi sadece parkta oluşan havayı ele alarak oradaki sıra dışı ve yeni olan toplumsal-siyasi havayı önemsemi, kimi diğer eylem yerlerindeki atmosferi ve bazı olumsuzlukları göz ardı edemeyeceğimizi savundu.

Bu yazıda, bütün eylemlerin toplu ve geniş çaplı analizinden ziyade, Gezi Parkı'nda teneffüs ettiğim havanın özelliklerinden birini değerlendireceğim...

Gezi Parkı protestosunun en önemli ve değerli özelliği, Türkiye'nin birbirinden oldukça kopuk halde yaşayan, bir araya gelmeleri hayal dahi edilemeyen kesimlerini bir park içerisinde toplayabilmesi idi.

Dünya görüşleri, siyasi düşünceleri, içinde yetiştikleri gelenekler, gelir ve eğitim düzeyleri birbirinden farklı olan kesimlerin parkta karşılaşmaları, yeni etkileşim biçimlerini beraberinde getirdi.

Bu buluşma ve etkileşimlerde en dikkatimi çeken unsur, parkta farklı dinseliliklerin buluşması ve bu buluşmanın ülkenin siyasi ve toplumsal geleceğine yönelik sunduğu bazı heyecan verici işaretler idi.

Konuyu ilgi çekici kılan diğer bir faktör ise, eylemler sürecinde toplumda oluşan ya da oluşturulan kutuplaşmanın daha çok din etrafında yoğunlaşmasıydı. Camiye ayakkabıyla girmek, camide içki içmek, Gezi Parkı'nda fuhuş yapmak, başörtülü kadınlara tacizlerde bulunmak gibi haber ve iddialarla birlikte, söz konusu kutuplaşmanın tansiyonu gittikçe daha da arttı.

Halkın bir kısmının taşıdığı algıya göre protestocular laikçi, inançsız ve dine saygısız insanlardan oluşuyordu, hedefleri ise dindar başbakan ile hükümeti, ve onların temsil ettiğine inanılan dindar halk ve onların değerleri idi; gelgelelim, parktaki durum bundan daha farklıydı...

Türkiye Müslümanlarını din ile ilişkileri açısından kabaca sınıflandırırken kullanılan “muhafazakâr-dindar” ve “seküler” (laikçi) tanımlamalarını kullanırsak, bu iki kesim, protestolar sürecinde parkta gerçekleşen buluşmanın neticesinde kendi

bilgileri ve pratikleri dışındaki başka bazı dinsel ve dindarlıklarla tanıştılar.

Karşılaşmalar çeşitli şekillerde oldu; gerek protesto sürecinde hayata geçirilen bazı ritüellere tanıklık ederek, gerek bu ritüellere bizzat ve bilfiil katılarak, gerekse park içinde gerçekleştirdikleri muhtelif sosyalleşme şekilleriyle...

Bu karşılaşmaların neticesinde ‘sivil’ olan din, kendisine ‘resmîleşme’ yoluna girmiş olan dinden ve siyasi iktidarın temsil etmekte olduğu İslam anlayışından ayrı bir alan açmaya çalıştı.

Dindarlığın ve İslam’ın siyaset anlayışının mutlaka böylesi bir iktidarla tanımlanmak zorunda olmadığını, farklı düşünce ve eylemlerin de pekala mümkün ve var olduğunu gösterdi.

Bunun yanı sıra, toplumdaki farklı din pratiklerini ve dindarlıkları temsil eden insanlar, aynı alanda nasıl bir arada yaşanabileceğini hem bizzat tecrübe ettiler, hem de göstermiş oldular...

SEKÜLERLERİN KARŞILAŞTIĞI

Gezi Parkı’ndaki protestocuların tamamı değilse de çok büyük bir bölümü, Türkiye Müslümanlarının seküler kesimini teşkil ediyordu. Bu kitlenin önemli bir kesiminin zihninde, ortalama olarak belli bazı muhafazakârlık imgeleri mevcuttu.

Bunlardan biri, “kadere” ve siyasi otoritelere boyun eğen, aldatılmaya müsait, eğitim seviyesi düşük muhafazakârlar. İkincisi, ülkeye er ya da geç şeriatın getirilmesini arzu eden,

bu yönde de çalışmaları olan, ellerine yeterince güç geçtiği zaman laiklerin yaşam alanlarına ve tarzlarına müdahalede bulunacak olan siyasal İslamcılar. Diğer bir grup ise 2002’den beri iktidarda olan, dini kendi emellerine ve haksızlıklarına “alet eden” güç sahipleri, ve onlarla birlikte gittikçe büyüyen yeni elit sınıf.

Gezi tecrübesi seküler kesime, Türkiye’deki muhafazakâr dindarlığın bu kesimlerle sınırlı olmadığını, daha farklı muhafazakârlık tiplerinin de var olduğu gerçeğini gösterdi, önceden bilenlere ise yeniden hatırlattı. Karşılaştıkları ve onlara göre ‘yeni’ olan bu dindar imgesi, dini kuralları özel yaşamında uygulamada hassas olan, özgürlükçü, sosyal ve siyasi konularda duyarlı, farklılıklara saygılı bir tipti. “Muhafazakâr-dindar” bir başbakanın yaptığı bazı icraatların, bilhassa laik yaşam tarzına yönelik birer tehdit olarak algılanan söylemlerinin protesto edildiği bir eylemde aktif olarak rol almaları, bu konuda doğal olarak çok etkili oldu.

Parkta gece-gündüz bulunan muhafazakâr eylemciler, özellikle de başörtülü genç kadınlar, bu açıdan en dikkat çeken unsurdu. İktidarda “kendilerini temsil eden” bir parti olmasına rağmen, koruma refleksi geliştirmek yerine, şehir ve çevre politikaları, polis şiddeti, din istismarı, otoriterleşme gibi konulardaki itirazlarını açıklıkla dile getiriyorlardı.

Röportaj yaptığım genç bir kadın eylemci, CHP seçmeni olan anne-babasının yaşadığı değişimi şöyle açıklamıştı: “Benim annem dindar bir insan. Ama başörtülü gördü mü tüyleri kalkıyordu; bu konuda gördüğüm en sert insanlardan biriydi. O bile yumuşadı artık. İlk gün gittiğimde beni aradı sordu, ‘Orada başörtülüler de var mı gerçekten?’ diye. Şimdi anne-babalarımız da anladı, anlamaları da çok kısa sürdü.

‘Hepsi öyle değilmiş’ demeye başladılar. Toplumdaki derin kutuplaşmaların Gezi eylemleriyle oldukça törpülendiğine inanıyorum ben.”

Bireysel katılımların yanı sıra, Tokat ilinden gelen bir İslamcı dernek olan “tokad” üyeleri, mescitte ve kendi çadırlarının yanında namaz kılanlar, Gezi’deki muhafazakâr-dindar katılımın belirgin ögelerindendi. Bunlarla birlikte, Taksim Meydanı’ndan Gezi Parkı’na giriş bölümünde ilk karşılaşılan çadırın sahibi olan Antikapitalist Müslümanlar grubu, “Mülk Allah’ındır” ve “Allah, emek, özgürlük” gibi sloganlarıyla hiç şüphesiz parkın en renkli ve ilgi çekici gruplarından biriydi. “Aynı dünyaların insanları” olarak görülmelerine rağmen hükümetin ekonomi politikalarını ve ahlaki tutumlarını net bir şekilde eleştiriyorlardı.

Kendisiyle yaptığım söyleşide İhsan Eliaçık, AKP iktidarı döneminde yaşananları “abdestli kapitalizm” olarak vasıflandırmış ve “Dindarların mala-mülke dalması, harama bakması, iktidarın sermayeyi doğru kullanmaması, aşırı derecede muhteris ve paragöz çıkmaları” gibi durumlara tepkilerinden dolayı parka geldiklerini söylemişti.

Eliaçık’a göre de kendilerinin parktaki varlıkları ve eylemleri, Gezi’de bir dindar-seküler buluşmasına ve protestocuların din karşıtı olduklarına dair iddiaların çürütülmesine yardımcı olmuştu: “Taksim’in orta yerinde, o kadar fraksiyonun, o kadar Ulusalcının ortasında Miraç Kandili kutladık. Kur’an okuduk, dua ettik. Binlerce vatandaş da geldi ‘âmin’ dedi. Ertesi gün de Cuma namazı kıldık ve insanlar büyük bir coşkuyla karşıladılar bunları. Hala geliyorlar, sarılıyorlar, ağlıyorlar...”

MUHAFAZAKARLARIN KARŞILAŞTIĞI

Gezi Parkı'nda muhafazakâr-dindarlar için de farklı bir tür tanışma süreci gerçekleşti. Seküler kesimin din ile ilişkisi konusunda pek bir fikre sahip olmayan, onları daha çok şeriat korkuları ve başörtüsü karşıtlıkları ile tanıyan muhafazakârlar, kurulan temaslar sonucunda, onlarla ve onların din ile olan ilişkileriyle ilgili bazı gerçeklerle karşılaştılar. Söz konusu kitlenin kendi içinde de ne kadar büyük bir çeşitliliğe sahip olduğuna ve din ile, kendilerinden farklı da olsa, ne tür ilişkiler geliştirdiklerine tanıklık ettiler.

Protestolar sürecinde, geniş bir topluluğun katılımı ile parkta bazı dinî etkinlikler gerçekleştirildi. Bir grup eylemci parkta iki defa Cuma namazı kıldı; ezan, namaz ve hutbe esnasında bu ibadetlere katılmayan diğer bazı eylemciler, namaz kılınan alanın etrafını kuşatarak dışarıdan herhangi bir zarar görmelerini engellemeye çalıştılar.

Miraç Kandili'nde Kur'an'dan Yasin Suresi okundu, dualar edildi ve hemen herkesin katılımıyla kandil simitleri dağıtıldı. Ayrıca, dine açılan alanın ve dinî pratiklerini gözetenlere gösterilen saygının önemli göstergelerinden biri olarak, parkta açılan mescidin kayda değer bir yeri vardı.

Gezi Parkı dışındaki bazı eylem yerlerinde başörtülülere sözlü taciz vakaları olmakla birlikte, bu konuda park içinde zaman zaman uyarılarda bulunuldu ve başörtülü kadınlara yönelik muhtemel rahatsız edici muamelelerin önüne geçildi.

Parktaki söylemler içerisinde ise din ile ilgili hafife alıcı ya da saygısızlık içeren sloganlar yoktu; konuyla ilgili slogan ve

resimler, siyasal İslamcılık, başka yaşam tarzlarına müdahaleci din anlayışı, ve kendi siyasi emelleri uğruna din istismarı yaptıklarına inanılan kişiler üzerine idi.

Muhafazakâr-dindarlar, Sünni Müslümanlık haricinde, mezhepler ekseninden bakmadan da inançlı Müslüman olunabildiğini gördüler. Görüştüğüm çoğu seküler ya da laikçi Müslüman eylemcinin kendilerini “dindar” olarak tanıtmaları karşısında dindarlık ve sekülerlik tanımlarının tekrar sorgulanması ve yenilenmesi ihtiyacı hissediliyordu.

Parkta sadece temel İslami kaynaklara dayalı, inancı ve “kalp temizliğini” önemseyip diğer ritüellerin dinin aslında olmadığı iddiasıyla geleneği dışlayan bir dinselilik üretilmedi. Miraç Kandili’ni kutlamak, kandil simidi dağıtmak, parkın hemen yanı başında, yol inşaatında kullanılan demirler ve tellerle şekillendirilen yapay dilek ağacına siyasi dilekler yazmak gibi bazı uygulamalar, geleneklerin dinî yaşamdaki yerini yeniden düşünmeye sevk edici bir anlam taşıyordu...

Sonuç olarak Gezi Parkı tecrübesi ile birlikte, dinin, iktidarların kendi konumlarını sağlamlaştırmak için istihdam ve istismar edebildikleri edilgen bir unsur olmaktan başka, muhalefet ve direniş konularında da çok önemli bir motivasyon kaynağı olabildiği, AKP iktidarıyla birlikte sonra tekrar ortaya çıkarılmış oldu.

İslami dindarlığın sadece bir çeşit tanımının yapılamayacağı, bazı siyasi konularda çok farklı düşüncelere sahip olanların da kendilerini dindar olarak tanımlayabilecekleri, bu durumda yeni tanımlamaların geliştirilmesi gerekliliği belirginleşti.

Bunlarla birlikte parkta, aynı dünya görüşüne sahip olunmasa ve aynı yaşam tarzı benimsenmese de, özgürlük, adalet gibi ortak zeminlerde buluşup birbirine saygı içerisinde, çoğulcu bir ortamda yaşanabileceğinin pratiği geliştirildi. Gezi Parkı'nda kısa bir süreliğine de olsa yeşermiş olan bu pratiğin, gündelik kutuplaştırıcı politikalarla çiğnenip yok edilmeden kalıcı kılınması için tekrar tekrar anımsanmasında, ve bütün bir toplum olarak karşılaştığımız 'çoğulculuk sınavı'nı başarıyla tamamlamamız için iyi bir örnek olarak hafızalarımızda yer tutmasında büyük fayda olacaktır...

AĞLAYAN KADIN

Meşhur bir Meksika hikayesine göre, evli ve iki çocuğu olan güzel bir kadın, aynı şehirde yaşayan başka bir adama aşık olur.

Artık hayatının geri kalanını onunla geçirmek istemektedir. Haliyle bu arzusunun önündeki ilk sorun, evli bir kadın olmasıdır. Duygularına engel olamaz ve eşinden bir şekilde ayrılır.

Ama şimdi de aşık olduğu adamın kendisini iki çocuğuyla kabul etmeyeceğinden endişe etmektedir. Ona olan aşkı ile çocuklarının sevgisi arasında kalmıştır, çaresizdir.

Sonunda kendi mutluluğunu tercih eder ve aşkı ile arasında kalan tek engel olarak gördüğü çocuklarını aradan çekmeye karar verir.

İki çocuğunu da alıp götürür, yakınlardaki bir nehirde boğarak öldürür. Böylece engeller kalkmıştır, sevdiğine kavuşacaktır.

Gel gör ki işler planladığı gibi gitmez. İki çocuğunu da uğruna feda ettiği sevdiğine gittiğinde umduğunu bulamaz. Adam onunla evlenip hayatını birleştirmeyi istememektedir.

Kadın bir taraftan çocuklarının katili olmanın verdiği vicdan azabına, bir taraftan da yaşadığı bu büyük hayal kırıklığının acısına fazla dayanamaz.

Çocuklarını boğduğu nehre gider ve kendisini nehrin sularına bırakarak intihar eder.

Ancak kadının acı hikayesi orada bitmeyecektir.

Nehirde son nefesini verdikten sonra ruhu bedeninden ayrılıp öteki dünyaya, ruhlar alemine gideceği sırada kadının ruhunu oraya almazlar. Kapıdan girmesine izin verilmeyince Araf'ta öylece kalakalır.

Öteki aleme geçebilmesinin bir şartı vardır; arzularına yenik düşerek öldürdüğü çocuklarını her neredelerse bulup onları da yanında getirmesi gerekmektedir.

Sonsuz aleme geçebilmek için bütün dünyayı dolaşmak zorunda kalır. Sonu gelmez bir beyhude çabayla boğulan çocuklarını aramaya koyulur.

Kadın bu arayışı süresince devamlı ağladığı için adı “La Llorona” (The Weeping Woman), yani “Ağlayan kadın” olarak kalır...

Lila Downs'ın muhteşem bir performansla seslendirdiği, bu hikayeden ilhamla bestelenmiş olan La Llorona isimli şarkıyı defalarca dinliyorum.

Şarkıdaki inlemeleri, pişmanlığı dinlerken tercihlerimiz ve sonuçları aklıma geliyor hep; özellikle de, en küçük bir kararları bile milyonlarca insanın hayatını, özgürlüğünü etkileyebilecek olan ‘her türden güç sahiplerinin’ tercihleri.

Biz ‘faniler’, kendilerine sunduğumuz güven ve verdiğimiz desteklerle maddi ve manevi olarak güçlü hale getirdiğimiz liderlerin ve önderlerin o iktidarları nasıl kullandıklarına tam olarak belki de hiç vakıf olamayacağız.

Kapalı kapılar ardında konuşulanlar hep sır kalacak; bize anlatılanların aslında gerçeğin ne kadarına karşılık geldiğini belki de hiç öğrenmeden bu dünyayı terk edeceğiz.

Elimizdeki en büyük sermayemiz gözlerimiz ve akıllarımız olacak. Görebildiğimiz şeyler üzerinden göremediğimiz gerçekleri bilip anlamaya çalışacağız. “Zâhire göre” hükümler verip doğru ya da yanlış kanaatlere varacağız.

Ama hangi inanca sahip olursak olalım hepimiz emin olacağız ki, kişisel arzuları uğruna başkalarının yaşama alanlarını daraltmak ya da yok etmek, yapanın yanına kâr kalmayacak.

Güç sahiplerinin, kişisel ihtirasları ile kendilerine sevgi ve güvenlerini veren insanların hak ve menfaatleri arasında kaldıklarında hangisini tercih ettiklerini kesin bir şekilde bilemeyeceğiz belki.

Ama şu kesin ki, ‘çocuklarını’ nehre atmayı göze alanlar, er ya da geç pişman olarak tekrar döndüklerinde o çocukları tekrar ağlayarak arayacak, ama bıraktıkları yerlerde bulamayacaklar.

Çünkü bir kere çarçur edilen o güveni tekrar toparlamak mümkün olmayacak. Bir kere kıyılarak kaybedilen o sevgiyi

tekrar kazanmaya çalışmak, artık sadece bir boş çaba olacak.

AVRUPA VE İSLAM

MUTLU MÜSLÜMANLAR

2014 yılının Nisan ayında, İngiltere’de bir genç Müslümanlar grubu olan The Honest Policy, Pharrell Williams’ın “Happy” isimli şarkısına video klip düzenledi.

“Happy British Muslims” (Mutlu Britanyalı Müslümanlar) isimli bu videoda Müslüman kadınlar, erkekler, Avrupalılar, aslen Doğu ülkelerinden gelenler, başörtülüler, başı açıklar, modern görünümlüler, geleneksel olanlar, bekarlar, aileler, meşhur akademisyen ve aktivistler, sıradan insanlar... Hepsi de Batılı bir şarkı eşliğinde dans ediyorlar.

Verilen isme bakılırsa iki noktanın altı özellikle çiziliyor; Birleşik Krallık’ta yaşamaktan ve Müslüman kimliğinden memnuniyet. Biz de buralıyız, biz de uyumluyuz, biz de sizin gibi insanız ve mutluyuz, aynı zamanda çok çeşitliyiz demek istiyorlar.

Aslında dünyanın farklı yerlerinde aynı şarkıya çekilen çok sayıdaki klipten sadece biri olmasına rağmen bu videonun çok ses getirmesi, önemli bir soruna temas etmesinden kaynaklanıyor...

Türkiye’de İmam-Hatip lisesi ya da İlahiyat fakültesi mezunları, bu niteliklerinden dolayı kendi sosyal ortamlarında gayet itibar sahibi iken, ‘başka’ ortamlarda kendi dinî, sosyal ve kültürel kimliklerini belli etmekte az ya da çok tereddüt gösterirler.

Makbul vatandaşın laikçi, kentli, Sünni ve Türk olarak tarif edildiği bir ülkede bu sıfatlardan birini taşımayanların kendilerini daima gizleme ya da olduklarından farklı, makbul olana benzer gösterme çabasında olmaları gayet ‘doğal’. Dindarlar, bu gruplardan sadece biri.

Zaten birbirinden oldukça kopuk yaşayan ve ‘diğerlerinin’ gündelik yaşam tecrübelerinden habersiz olan bu grupların birbirlerine karşı çok sayıda basmakalıp yargı örnekleri vardır.

Resmî öğretilerle, medya manipölasyonu, ya da öne çıkan bazı örneklerin genelleştirilmesiyle üretilen bu kalıplar, o kesimlere aidiyeti simgelediği düşünölen bazı ‘semboller’ görülür görülmez yeni tanışılan insan ve grupların üzerine hızla oturtulurlar.

Bu semboller bazen kıyafet biçimidir, bazen mezun olunan okuldur, bazen konuşup yazarken tercih edilen kelimelerdir, kimi zaman da okunan gazete ve kitaplar, ikamet edilen semt ve mekanlardır.

Her kesimin kendi içindeki olağanüstü çeşitlilikten diğerlerinin çoğunlukla haberi dahi olmaz. Bu durumda ‘her ihtimale karşı’ kendisini bir süreliğine de olsa gizlemek, hazırlanmış önyargıların ‘kurbanı’ olmamak için tercih edilen bir yol olarak kullanılır.

Örneğin bizde mütedeyyinler, Batı’da ise genel olarak Müslümanlar ile ilgili yerleşmiş bazı algılar vardır.

İmam-Hatip ve İlahiyat mezunları, genel olarak da dindarlar, mutluluk ve eğlenceyle pek ilişkilendirilmezler. Modernitenin bazı araçlarını kullanmaları, sanatın çeşitli dallarıyla ilgilenmeleri genellikle şaşırtıcı bulunur. Dindar biriyle hoş ve eğlenceli vakit geçirmek, entelektüel sohbetler etmek de aynı şekilde.

Batı'daki dindar Müslüman algısı da pek farklı değildir; topluma entegre olmakta zorlanırlar, kendilerini çoğu zevkten mahrum bırakırlar, siyasal İslamcılık potansiyelleri vardır ve onlara göre bu çok tehlikelidir!

Mütedeyyin Müslüman kitlenin, kıyafetten günlük hayat pratiğine, din ve ahlak anlayışlarından entelektüel derinliğe kadar çok büyük bir çeşitlilik içerdiği çoğu zaman göz ardı edilir.

Halbuki aşırı muhafazakârından aşırı reformistine kadar büyük bir yelpazeye sahip olan onca insanı tek kalıpta değerlendirmek ve bunu bazı sembollerin üzerine bina etmek büyük bir yanlış ve haksızlık.

“Happy British Muslims” videosu, hem yaptığı etkiyle, hem de aldığı olumlu ve olumsuz tepkilerle söz konusu yanlışlığı azaltan ve Müslümanlar arasındaki çeşitliliği gözler önüne seren başarılı bir çalışma.

Tabii, böyle bir videoyu hazırlama ‘ihtiyacını’ doğuran ‘içerideki’ ve ‘dışarıdaki’ faktörler ise ayrı bir tartışma konusu...

ÖLDÜRMEYECEKSİN!

OLAĞAN ÇATIŞMALAR

Bazı değerlerin zaman içinde çatışması son derece olağan. Kiminin kutsal olarak kabul ettiği diğeri için tamamen bir insan ürünü ve fantezisi, hatta doğrudan kötü ve ‘tehdit’ bile olabiliyor.. Dinî değerleri kutsal olarak kabul etmeyenin de kendince ayrı kutsalları olabiliyor ve o kutsallar kimi dindarlar için, din ile çatıştığı zaman önceliklerini ve itibarlarını kaybediyorlar.

İslam’ın neşet ettiği dönemde de haliyle benzer karşılaşmalar ve çatışmalar vardı. İlginçtir; Kur’an “Allah katında tek din İslam’dır” dediği halde, diğer inanç sistemlerini ‘tanır’ ve onları “din” olarak tanımlamaktan ve anmaktan çekinmez: “Sizin dininiz size, benim dinim bana.”

Aynı şekilde Kur’an, “Allah’tan başka ilah yoktur” dediği halde, diğer inanç gruplarının taptıkları varlıkları “ilah” olarak tanımakta ve tanımlamakta bir beis görmez.

Müslümanları başka inançlara ve onların tanrılarına hakaret etmemek konusunda da uyarır: “Onların Allah’tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret ve küfür etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşp Allah’a hakaret ve küfür etmesinler.”

Yapılması gereken, çoğulculuğu hazmedebilmek, ona göre bir davranış ve tepki prensipleri geliştirebilmek, başkasının

kutsalına gereken asgari saygıyı gösterebilmek. Peki, başkası bizim kutsalımıza hakaret ettiği zaman ne yapacağız? İşte burası, müslümanların özellikle Batı karşısında sergiledikleri siyasetlerin açmazlarından birini ortaya çıkaran bir sorun.

MAĞLUBİYET PSİKOLOJİSİ

Müslümanlar Batı karşısında yüzyıllardır bir mağlubiyet yaşıyorlar. Üstelik sadece askerî, teknolojik ve ekonomik bir mağlubiyet de değil bu. Eğitimden ahlaka, eşitlikten adalete kadar çoğu konuda Batılılar en önlerdeyken, yolsuzluk, adam kayırmacılık, despotizm, çeşitli türlerde istismar gibi çoğu konuda müslümanlar genelde listenin ön sıralarında yer alıyorlar.

Müslümanların bir kısmı, yenildiği bir sezon sonunda bunu hazmedemeyip hırçınlaşarak hakeme, rakip takımların oyuncularına hakaretler edip saldıran, hızını alamayıp stadın koltuklarını parçalayan fanatikler gibi tepkiler veriyor. Ve bu hal bir kısırdöngü yaratmaktan başka bir işe yaramıyor...

TAZİYE VE KINAMA

11 Eylül ve Paris katliamı gibi olayların arkasından kimse olaylarla hiç ilgisi olmayan diğer müslümanlardan özür ve kınama isteme hakkına sahip değil. Bu talep en azından bir saygısızlıktır ve dolaylı olarak bir itham anlamına gelir; İslam'ın ve müslümanların bu gibi cinayetleri desteklediğini ima eder.

Bununla birlikte, maktuller, yakınları ve o ülke vatandaşları için üzüntü ve taziyeler iletmek, katilleri ve o cinayetlerin ardındaki düşüncelerini kınamak her şeyden önce bir insanlık görevidir; çünkü her ne kadar Charlie Hebdo'yu yaptığı ırkçı ve tahkir edici yayınlarından dolayı tasvip etmeyecek olsak bile, ortada bir cinayet söz konusu. İnsan ölümünün olduğu yerde diğer tartışmalar ikinci plana düşer; düşmeli...

Cinayetlerin İslam ile ne ilgisi var denemez; çünkü katiller cinayet işlerken bunu İslam adına yaptıklarını ifade ediyorlar. İslam'a göre "haksız yere insan öldürmek" en büyük günahlardan, malum. Bu cinayetleri 'din adına' yaptıklarını göstermek için de tekbir getiriyorlar. Bu durumda kendi İslam anlayışlarını bu canilikle bağdaştırmayan müslümanlara düşen vazife, bunu ilan etmek ve dinlerinin nezafetine düşürülen gölgeleri gidermektir.

ALLAH'TAN ÖZÜR DİLEMEK

Tarihçi İbn Esîr'in naklettiğine göre, Uhud Savaşı sırasında Enes b. Nadr isimli sahâbi, bir taraftan bir dinin peygamberine ve mü'minlerine hayat hakkı bile tanımayan insanlara bakarak, "Allah'ım, şunların yaptıklarından sana sığınırım" der. Diğer taraftan da, kendi peygamberlerini ve dinlerini 'gerektiği gibi' savunamayan müslümanlara bakarak, "Allah'ım, şunların yaptıkları adına da senden özür diliyorum" der...

AVRUPALI GENÇLER NEDEN İŞİD'E KATILIYOR?

Fransa'nın Lyon kentine yaptığım seyahatlerin birinde Lumière (Lyon 2) Üniversitesi'nde, "Fransa'da Laiklik ve Köktendincilik" başlıklı bir atölye çalışmasına katılma fırsatım oldu. Tarih bölümünün düzenlediği serinin ilki olan oturum, "İslami kavramların siyasi manipölasyonu" üzerineydi. Bu yazıda, bu çalışmanın ana konuşmacısı olan Dr. Cyrille Aillet'in sunumundaki temel fikirleri özetlemeye çalışacağım.

Aillet'e göre İslamcılık ile radikal İslam'ın tarihi, ve Avrupa'daki gençlerin radikal İslam'a yöneliminin nedenleri şu şekilde:

Yirminci yüzyıla kadar Batı literatüründe müslüman ve İslamcı kelimeleri eş anlamlı kullanıldı. Daha sonra "İslamcılık" din adına devleti, toplumu, siyaseti, yasaları kontrol altına alma girişimi olarak tanımlandı. Bu ideal, araç olarak "güç" kullanmayı da meşru görüyor; böylece İslamcılıktan cihatçılığa giden yol aralandı.

Müslüman düşünürler, İslam toplumunun içinde bulunduğu sorunları restore etmeyi tartışırken "kaynaklara" dönme çağrısı karşılık buldu; yani "Selefilik".

Bu kavram "devrimci" ve "apolitik" olarak iki farklı yorumla ortaya çıktı. Seyyid Kutub'un ideoloğunu üstlendiği devrimci Selefilik, kendine rakip/düşman olarak Batı'yı ve Batı işbirlikçisi hükümetleri seçti.

Yerelde girişilecek bir devrimin başarılı olması için, müslüman ülkelerdeki mevcut hükümetleri destekleyen Batı'nın da hedef alınması kaçınılmaz hale geldi. Bu yaklaşım “cihatçılığın” küresel bir alan bulmasına zemin hazırladı.

Üstelik cihat, Ortaçağ manasında kullanılıyordu. Bu bağlamda savaş yasaları doğal hukukun yerini alıyordu. Üstelik Ortaçağ yorumu cihadı bütün müslümanlar için bir zorunluluk olarak sundu.

Yine de köktendincilik ve şiddet arasında her zaman doğrudan bir ilişkiden söz etmek mümkün değil.

İslamcılığın Ortaçağ cihat yorumuna sahip versiyonu, “asıl İslam” olarak Huntington tarafından ileri sürüldü. İslamcılar Huntington'ın “Medeniyetler Çatışması” tezini kabul ederek bu kavram üzerinden tanımlanmaya herhangi bir itiraz getirmedi.

Seyyid Kutub'un “cihadi” tanımladığı dönemde, üç olay bu kavramın fiziki cihat olarak küresel bir fenomene dönüşmesine yol açtı: Afganistan'ın SSCB tarafından işgali, 1979 Kâbe baskını, ve İran İslam devrimi.

Aynı dönemde şehitlik kavramını yücelten ciddi bir propaganda sürecine girildi. Amaç, uluslararası bir destek sağlanmasıydı.

Uluslararası cihat, Afganistan savaşının ardından El Kaide'yi doğurdu. Bu zihniyete sahip tüm radikal örgütler

“Mesihi/ Apokaliptik” bir teorik duruşa sahiptir.

IŞİD’i diğer radikal cihatçı örgütlerden ayıran özellik ise “somut toprak talebi” ile ortaya çıkmış olması. Bu, savaşılan hedefin daha somut olduğu anlamına geliyor; üstelik daha önceki süreçte yüceltilen “şehitlik” kavramına bu kez “hicret” de eklendi. Ve Batılı müslüman gençleri cezbedecek bir propaganda yürütüldü.

Onlara İslam’ın kaynaklarına dönmüş, yani dini VII. yüzyıldaki yorumuyla yaşayan bir toplum vaat edildi. Böylece tıpkı “Asr-ı Saadet”te (Hz. Muhammed’in yaşadığı dönem) olduğu gibi müslümanlar yine üstün gelecekti. Aynı dönem kıyametten önce bir kez daha yaşanacaktı (“apokaliptik” duruş).

IŞİD bu propagandasına güç katacak şekilde liderini halife ilan etti, üstelik adını da ilk halife Hz. Ebu Bekir’in adı ile değiştirdi. Ebu Bekir El Bağdadi’nin künyesinin tamamına bakılırsa “Kureyşi” ifadesi de dikkat çekiyor. Militanların tercih ettiği siyah kıyafetler ise Abbasi savaşçıların kıyafetlerini temsil ediyor.

Her pratiğe VII. yüzyıldan bir örnek getiriliyor: Musul müzesinin yağmalanması, Kâbe’deki putların kırılmasına; Yezidilerin katli, Mekke’deki müşriklerin ya da İranlı ateşperestlerin öldürülmesine eş tutuluyor.

Batılı gençler, IŞİD’i kıyametten önce “Asr-ı Saadet”i yaşatacak ideoloji olarak görüyor ve “cihat” için “İslam topraklarına” “hicret” ediyorlar...

AVRUPALI GENÇLER NEDEN IŞİD'E KATILIYOR? (2)

Avrupa'da doğup büyüdüğüleri, seküler bir eğitimden geçtikleri halde, bazı müslüman gençlerin IŞİD gibi bir örgüte katılma kararı almaları herkesi şaşırtmaya devam ediyor.

Bu gençlerin sayıları görece az da olsa, böylesi bir eğilim, üzerinde durulmayı hak ediyor. Çünkü çeşitli versiyonlarıyla 'radikalleşme', Avrupa'nın bir süredir gündemini meşgul ediyor, uzun bir süre daha da edecek.

"Dinin dünyaya dönüşü" başlıklı yazımda kastettiğim hususlardan biri de bu idi zaten; dindarlaşma tartışmasından başka, dinî yorum ve pratikler, siyasetçilerin ve sosyal bilimcilerin göz ardı edemeyeceği bir şekilde ortada duruyor artık.

Avrupa'nın kendi hristiyan nüfusu bir tarafa, yaklaşık dört nesildir orada yaşayan müslüman "göçmen" nüfusun getirdiği sosyal ve siyasi gerçeklikler çok uzun zamandır 'çözölmeyi' bekleyen sorunlar arasında.

Entegrasyon, asimilasyon, ve çokkültürlölük tartışmaları on yıllardır sürüyordu; 2000'li yıllardaki radikalleşme eğilimleriyle birlikte şimdi daha da hararetlenmiş durumda.

Türkiye kökenliler üzerinden konuşacak olursak, müslümanların çok önemli bir kısmı, kendilerini Avrupa'ya

‘ait’ hissetmiyorlar. Aidiyeti din ve milliyetçilik merkezli olarak değerlendirmeyi tercih ediyorlar ve bu değerlendirmenin sonucu olarak ‘vatan’ olarak kendi milletlerinin bulunduğu müslüman coğrafyaları benimsiyorlar.

Avrupa kültür ve siyasetinde Hristiyan ve seküler değerlerin baskın olduğu düşüncesi, onlarla bir araya gelme konusunda müslümanları çekimser kılıyor; kendi kimliklerini ve ‘özlerini’ kaybetme endişesinden dolayı daha muhafazakâr ve içe kapalı bir tutum geliştiriyorlar.

Aidiyet hissedememe sorununda ilk büyük sorumluluk, medya ve siyasetçilere ait. Medya, en iyimser yorumla, sansasyonel olduğu için radikal yorumlara her zaman daha çok yer ayırıyor. Müslümanların içinde geçtiği olayları sunarken kullanılan incitici dil, gençlerin yabancılaşma duygusunu artırıyor; kendilerini dışlanmış hissediyorlar.

Örneğin, içinde Avrupalıların geçtiği suç hadiselerinde olay failin psikolojik sorununa bağlanırken, müslümanların dahil olduğu suç olaylarında, konu çoğunlukla o ya da bu şekilde faillerin etnik kökenlerine ve dinî kimliklerine getiriliyor.

Etnik azınlıklar ile farklı dil ve kültürler konusu, siyasetçiler için, ‘ihtiyaçları olduğunda’ seve seve kullandıkları çok ‘kullanışlı’ bir politika malzemesi. Müslüman etnik gruplar hakkında kullanılan ötekileştirici ifadeler ve zaman zaman artan milliyetçi tonlar, özellikle gençlerin o ülkelerdeki kendi gelecekleri hakkında karamsar tutumlara girmelerine yol açıyor.

Radikalleşen gençler, etraflarından ve medyadan gelen İslam ve müslüman toplumlar eleştirilerine cevap bulmakta güçlük çektikleri zaman ailelerinden yeterli desteği göremiyorlar; çünkü çoğunlukla ailelerinin din ve/ya dil bilgisi, çocuklarını ikna edebilecek düzeyde değil.

İmamları müslüman ülkelerden giden camiler, Avrupalı gençlerin dinî bilgi ihtiyaçlarını karşılayamıyorlar. Bu camilerin imamları, bulundukları ülkelerin kültürlerini ve dillerini bilmiyorlar. Böyle olunca, anadilleri ancak günlük konuşma seviyesinde olan gençlerle sağlıklı iletişim ve bilgi paylaşımı imkanları kalmıyor.

Buna mukabil, radikal örgütler, kendilerini dışlanmış hisseden gençlere sosyalleşme imkanı sağlıyorlar. Aynı zamanda, Avrupa dillerini iyi konuşarak kendi dinî ve siyasi yorumlarını gençlere ulaştırma konusunda başarılı oluyorlar. Buna interneti ve sosyal medyayı da etkili şekilde kullanma becerileri de eklenince, etki alanları daha da genişliyor...

Avrupa bütün bu konuları farklı çözüm yolları deneyerek yeniden masaya yatırma ve bu arada az da olsa bir özeleştiri yapma sürecinden geçiyor. Bu bağlamda en çok sözü edilen kavramlardan biri ise Avrupa İslam'ı. Peki, bir Avrupa İslam'ı mümkün mü?

AVRUPA’NIN İSLAM İLE İMTİHANI

2014 Mart’ından beri İngiltere’de, bazı müslümanların örgütlü bir şekilde, İslamcı-Selefî değer ve dünya görüşlerini okullara girdirmeye çalışmalarının tespiti üzerine İslam ve radikalleşme üzerinden uzun soluklu bir tartışma yaşanıyor.

Birmingham’da başlayan ve “Truva Atı Skandalı” olarak isimlendirilen bu olay üzerine, bazı “İslami okullar”ın öğrencilerine “İngiliz değerleri”ne ters ve radikal bir dinî eğitim verdikleri gerekçesiyle kapatılmaları da konuşulmaya başladı.

Kapatma taraftarlarına göre okullar, ülkedeki farklı etnik ve dinî gruplar arasındaki toplumsal uyuma zarar veriyorlar. Tartışma bu okulların müfredatlarıyla sınırlı değil; İslami değerler ile İngiltere toplumunun değerlerinin temelde birbiriyle uzlaşmasının mümkün olup olmadığına kadar uzuyor...

Aslında bu konu, bütün Avrupa ülkelerinde ve Avrupalılar arasında o ya da bu şekilde on yıllardır tartışılıyor ve ‘çözüm’ amaçlı çeşitli adımlar atılıyordu. Entegrasyon (Uyum) Bakanlığı kuran ülkeler oldu; genel olarak Avrupa Birliği ve çoğu ülke kendi içinde entegrasyona yönelik sosyal projelere oldukça yüklü fonlar ayırdılar. Bir sürelik çaba sonunda “entegrasyon değil, biz doğrudan asimile olmalarını istiyoruz” diyen ülkeler oldu. Çokkültürlülük (multiculturalism) kavramı ile kucaklayıcı bir tavır geliştirmeye çalışanlara karşılık, çokkültürlülüğün başarısız olduğunu iddia eden liderler de oldu...

Avusturya, ÷lkede üç yıldır tartışılan “İslam yasa tasarısı”nı 25 şubat’ta meclisten geçirerek yasalaştırınca konu daha da ciddi bir şekilde tekrar g÷ndeme geldi. “Avusturya karakteriyle İslam”ı teşvik etmek suretiyle İslami radikalizm ile m÷cadeleyi ve m÷sl÷manların ÷lkeye uyumlarını hedefleyen söz konusu yasa, imamların Avusturya’da eēitilmesini öngör÷rken, İslami dernek ve camilerin yurtdışından finanse edilmesine de son verilmesini istiyor.

Yasada bunların yanı sıra, Ramazan ve Kurban Bayramları ile Aşure G÷n÷’n÷n resmi tatil olması, hapishane gibi kurumlarda m÷sl÷man din adamlarının görevlendirilmesi, m÷sl÷manlar için mezarlıkların açılabilir olmaşı gibi hükümler de var.

Avusturya Dışışleri ve Uyum Bakanı Sebastian Kurz, BBC’ye verdiēi bir m÷lakatta, bu yasanın Avusturya için bir dön÷m noktası olduēunu söyledi: “Bizim istediēimiz, yurtdışından gelen siyasi etki ve kontrol÷ azaltmak; ve İslam’a, bizim toplumumuz içinde özgürce gelişme ve m÷şterek Avrupa deēerlerimizle uyum içinde olma şansı vermek.”

Avusturya hükümetinin, bu yasanın diēer Avrupa ÷lkelerine de bir model olma hizmeti vereceēine dair beyanına bakılırsa, bu türden düzenlemelerin başka ÷lkelere de sıçrayacaēı ihtimali yüksek gör÷n÷yor. Nitekim, örneēin Danimarka bir süredir benzeri teşebbüslerde bulundu, ama m÷sl÷man gruplar pek sıcak karřılamadıēı için hen÷z somut bir adım atmadı. şimdilik, hapishane ve hastanelerde sayıları gittikçe artan m÷sl÷manların manevi ve psikolojik ihtiyaçlarına cevap verebilecek din görevlileri yetiştirmeye

yönelik programlar üzerine konuşuluyor. Bu tür programlar Fransa'da zaten bir süredir uygulamaya konmuş durumda, ve Danimarka gibi Fransa da kendi imamlarını yetiştirme projesini hayata geçirmeyi planlıyor.

Gelişmelere bakılırsa Avrupa ülkelerinin (içinde terörü, radikalizmi, şiddeti, entegrasyonu, diyalogu, hukuken tanımayı vs. kapsayacak şekilde) İslam ile 'imtihan'larındaki yeni eğilimleri, Avrupa'nın "değerleri"ne uygun bir Avrupa İslam'ının oluşumunu sağlamak.

Bu işin devlet eliyle yapılıyor olmasının müslümanlar açısından endişe verici bazı tarafları var; o yüzden hem müslümanlar bu tür projelere genellikle belli bir mesafeden yaklaşıyorlar, hem de söz konusu ülkelerde müslümanları temsil eden kurum ve kişilerin rızası görece gözetilmeye çalışılıyor.

İşin siyasi hesapları, yanlış ve doğruları ayrı bir konu olmakla birlikte, şahsen bu sürecin doğuracağı sonuçların müslümanlar açısından olumlu olacağını düşünüyorum. Avrupa İslam'ının 'imkanının' düşünülmesi, göçmenlik tarihleri yarım asrı geçmesine rağmen hep 'anavatan' merkezli düşünen müslümanların ihmal edip geciktirdikleri bir 'ödev' idi, şimdi ise öncelikli işleri arasında; tabii komplo teorileri gibi yollara başvurup kaçamak yapmazlarsa...

ÇİRKİN ÖRDEKLER

Bir zamanlar geçici işçi olarak Avrupa'ya giden göçmen müslümanlar, ilerleyen zamanlarda ailelerini de yanlarına alarak ya da oradayken aileler kurarak yerleşip vatandaşlık statüsüne de geçince, Avrupa ülkeleri ummadıkları sosyal ve siyasi 'sorunlarla' karşı karşıya kaldılar.

İslam'ın Avrupa kimliğinin bir parçası olması konusu, Avrupalı müslümanların ve bizzat Avrupalıların karşılaştığı en önemli sosyal problemlerden biri; iki taraflı ve karşılıklı bir problem. Avrupa'daki müslümanlar her anlamda eşit haklara sahip vatandaşlar mı, yoksa bir süreliğine ikamet eden misafir ya da göçmenler mi?

Aslında sadece Avrupa'da değil, Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri gibi dünyanın her bölgesinde müslümanların karşılaştığı temel sorunlardır bunlar: Kimlik sorunu ve 'çoğulculuk' sorunu.

Tabii bu "kimlik krizi"ni müslümanlara has bir toplumsal problem olarak görmek ve bundan 'yalnızca' Türkiyelilerin ve genel olarak müslümanların mağdur olduğunu düşünmek büyük bir yanlış olur.

Aynı sorunlar, hatta çok daha ağır bir şekilde, örneğin Türkiye vatandaşı olup da Türk, müslüman ve Sünni olmayanlarca da yaşanıyor; kendi "çirkin ördek"lerimize kulaklarımızı kapatmış ve onların sorunları yokmuş gibi davransak da...

Tariq Ramadan, yaşanan kimlik krizinden bahsederken, kendi kimliğini şöyle tarif ediyor: “Ben vatandaş olarak İsviçreliyim, hafıza açısından Mısırlıyım, kültürel açıdan Avrupalıyım, prensiplerim açısından evrenselciyim, nereyi benimsiyorsun dersiniz Faslıyım!” Sonra da şunu ekliyor: “Bir ülkeyi sevdiğiniz zaman onu kendi parçanız olarak benimseyebilirsiniz ve kimse sizin bu hakkınızı inkar edemez.”

Bütün bu farklılıklarla nasıl “baş edileceğine” dair şimdiye dek üretilen çözümler pek fayda sağlamadı, asimilasyona dair yapılan tahminler de tutmadı; çünkü hepsi de bir şekilde farklılıkları gidermeyi ve renkleri en aza indirmeyi hedefliyordu.

David Cameron ve Angela Merkel’in söylediği gibi, “çok kültürlü toplum” modeli artık başarısız sonuçlandı. Fransa’daki “Cumhuriyet Birliği” modelinin de bazı yanlışlarından söz ediliyor ve başarısız olduğu artık açıkça konuşuluyor. Entegrasyon çabaları da hakeza.

Bu modellere alternatif olarak, ‘çoğulcu’ toplum modelinin en uygun ve objektif çözüm olduğu görülüyor; ama bu o kadar da kolay değil.

Polonya gibi Avrupa’nın kendi içinden gelen göçmenler arasında yalnızca mezhep farklılığı ve biraz da kültürel farklılıklar var iken ve onları benimsemeleri bile zaman alırken, tamamen farklı bir dinî ve kültürel arka plana sahip insanların benimsenmesi, Avrupalılar için, “vatandaşlık” kavramına verdikleri anlam açısından büyük bir sınav (challenge) oldu.

Zira bir kere vatandaş olduktan sonra ÷lkedeki herkesle “eşit” haklara sahip olması gereken müslümanların cami, minare, başörtüsü, dinî eğitim, dinî prensiplere riayet gibi talepleri olmaya başladı.

Önceden sadece “göçmen işçi” statüsünde bulunan ve kendi hallerinde yaşayan müslümanlar, şimdi üniversitelerde, yüksek seviyedeki işyerlerinde, hatta politikada aktif ve görünür olmaya başladılar. Üstüne üstlük, son bir-iki nesildir müslümanlar, Avrupa’da doğup büyümeleri hasebiyle kendilerini bu ÷lkelere ‘ait’ hissettiklerini, dolayısıyla da aynı hakları eşit şekilde elde etmek istediklerini dillendiriyorlar.

Fakat görünür ‘objektif’ bütün şartları yerine getirmelerine rağmen müslümanların “çirkin ördek” olarak kalmaya uzun bir süre daha devam edeceklerini öngörmek zor değil. Çünkü tarihten gelen korkular, antipati ve endişe ile özdeşleşmiş semboller, halihazırda İslami terör tehdidi, milliyetçi politikacıların ve medyanın beslediğı olumsuz algılar, ‘gerçek ve makbul’ vatandaşlık için objektif faktörlerin yanına psikolojik ve kültürel faktörleri de şart olarak ekliyor...

AVRUPA İSLAM'I

Böylesi önemli bir konuyu tartışmadan önce, hele de bizim gibi 'muhafazakâr refleksleri' gelişmiş bir toplumda, Avrupa İslam'ı ile neyi kastettiğimi açıklamak gerekecektir herhalde. Aksi takdirde İslam'ı yozlaştırmaktan Batı'nın oyunlarına alet olmaya, oradan da Amerika'nın "İlimli İslam" projesine hizmet etmeye kadar birtakım ithamlara maruz kalmak gayet mümkün.

Avrupa İslam'ından kastım, Avrupa devletlerince üretilen herhangi bir siyasi ve sosyal proje değil. Tamamen Avrupa'daki müslümanların kendi içlerinden çıkan, Avrupa'nın direktiflerinden bağımsız oldukları gibi kendi ebeveynlerinin 'Doğulu' kültür ve geleneklerine de gerekli mesafeyi koyabilen, 'yerli' ve yeni bir İslam anlayışından bahsediyorum. Evet, yerli; çünkü onların 'yer'i ve geleneği tamamen farklı.

Aslında bu gibi doğal oluşum ve ayrışimleri Avrupa İslam'ı, Türkiye İslam'ı diye tanımlamak yerine, Avrupa Müslümanlığı, Türkiye Müslümanlığı gibi tanımlamaları tercih eden ve doğru bulanlar var. Bu tercih, İslam'ın sadece bir dinden ibaret olduğunu iddia eder; farklı İslamların var olduğunu iddia ya da kabul etmenin bir açıdan "tevhid"e ve "ittihad"a zıt sonuçlar doğuracağını savunur.

Şahsen, İslam yerine 'müslümanlık' tabirinin kullanılmasını sosyolojik bir tanımlama olarak ve belli bir toplumun İslam'ı yaşama 'tecrübesini' ifade etmesi açısından isabetli görmekle birlikte, farklı bir İslam 'anlayışı'nın, farklı bir fıkıh

ve yorumlama yolunun söz konusu olduğu yerde farklı bir İslam'dan da bahsedilebileceğini düşünüyorum; Sünni İslam, Hanefi İslam'ı, ya da Şia İslam'ı gibi...

Aynı farklılıklar coğrafyayla da ilişkili olarak konuşulabilir. Türkiye'nin diğer müslüman toplumlara kıyasla farklı bir İslam pratiğı varsa ona "Türkiye Müslümanlığı" demeyi, fakat kendine has bir din anlayış ve yorumu varsa, onu da "Türkiye İslam'ı" olarak adlandırmayı uygun buluyorum.

Şu halde, gerek aslen Avrupalı olup sonradan İslam dinini seçenlerin, gerekse ailesi müslüman bir ülkeden gelmiş olup kendisi Avrupa'da yaşayan müslümanların tecrübeleri, doğal olarak başka ülkelerden farklı olacaktır ve bu pratiğı Avrupa Müslümanlığı olarak tanımlayabiliriz.

Benim asıl tartışmaya açmak istediğim konu ise, tamamen Avrupa yerelindeki öğeler üzerine bina edilen, oradaki toplumsal 'malzeme' ile inşa edilen yeni bir İslam anlayışının geliştirilmesinin, yani bir Avrupa İslam'ının, hatta Avrupa 'fıkhnın' mümkün olup olmadığı sorusu. Soruyu şöyle de sorabiliriz: İslam bugün Avrupa'da ortaya çıksaydı, bugünkü anlayış ve pratiklerden ne gibi farklılıklar olurdu?

Neden Avrupa diyorum özellikle? Öncelikle çok sayıda müslüman göçmeni barındırdığı için, oradaki müslümanların kendi eski ülkelerinin kültür ve gelenekleri ile yeni vatanlarının kültür ve gelenekleri karşısında, dinî anlayış ve pratiklerinin ne şekilde etkilenip şekillendiğı, ya da ileride şekilleneceğı konusu başlı başına ilgi çekici.

Orada doğup büyüyen müslümanlar ve sonradan İslam'ı benimsemiş olan Avrupalılar, şimdiye kadar hep Hanefi,

Hanbeli, Caferi İslam yorumlarını oralara taşıyıp hayata geçirmeye çalıştılar. Bu yorumlar ya onları hayatın kenarına itip gettolaştırdı, ya da dış dünyada olmasa da iç dünyalarında sürekli bir 'gerilim' yaşamalarına neden oldu. Din anlayışlarının yerelleştirilerek yenilenmesi bu gerilime nasıl bir etkide bulunacak, Avrupa kültürüyle İslam'ın gireceği "müzakere" (negotiation) nasıl şekilde sonuçlanacak, bu da ayrıca cezbedici bir soru.

Ayrıca, Avrupa tecrübesi örneği, bizi İslam'ın mesajlarının ve prensiplerinin 'aslında' ne olduğu sorusuna yönlendiriyor. Çünkü müslüman çoğunluklu ülkelerdeki İslam tartışmalarının, o ülkelerdeki iç siyasi çatışmalardan, Batı ile sürdürülen siyasi ve kültürel çekişmelerden, ülkelerin İslam'la bağlantısız geleneklerinden vs. bağımsız düşünülmesi neredeyse imkansız. Avrupa üzerine düşünmek, o ülkelere kıyasla tamamen farklı bir ortamda, tartışmaya neredeyse sıfırdan başlamayı gerektiriyor. Bu durum da görece daha sağlıklı bir sonuca ulaştırma ihtimalini taşıyor...

Ç O Ğ U L C U L U K

HEPİMİZ KAYGILIYIZ

Çok uzun bir süredir kendi yaşam tarzlarına müdahale edilmesinden ve ifade özgürlüklerinin kısıtlanmasından, veya bunların gerçekleşme ihtimalinden dolayı endişe içinde olduğunu dillendiren bir kesim mevcut. Bu kaygılarında haklılar veya değiller, o ayrı bir konu ama Türkiye'nin geçmiş ve mevcut şartları göz önünde bulundurulduğunda endişeli olmak gibi bir durumun onlara münhasır olmadığını düşünüyorum.

2010'lu yıllarda hala ülkenin en temel direklerinin sağlamlığından emin değilsek, farklı kesimlerden onlarca hükümet iktidara geldiği halde henüz memnuniyet verici bir sisteme kavuşamamışsak, yerel seçimlerde oylarımızı belediyelerin şehirlerimize yapacakları katkılardan ziyade ideolojilerine ve dünya görüşlerine göre belirliyorsak, Osmanlı bir tarafa, Cumhuriyetimiz dahi koskoca doksan yılı geride bıraktığı halde ülkede derin kutuplaşmalar hala baş gösteriyorsa, bütün bunların akla gelen ilk açıklaması şudur: Hepimiz kaygılıyız.

Kimimiz dindar kimliğinin anlaşılmasından çekinerek yaptığı ibadetlerini, okuduğu dinî bir kitabı veya katıldığı dinî sohbeti bile etrafından gizleme ihtiyacı duyabiliyorsa; kimimiz günlük konuşma dilinde kullandığı kelimeleri seçerken bile benimsediği dünya görüşünün anlaşılmasından endişe ediyorsa; kimimiz kendi anadiliyle konuşup yazmaya dahi çekinebiliyor, "nerelisin" sorusuyla muhatap olduğu zaman ufak da olsa bir tereddüt geçirebiliyorsa; bazılarımız geçmişte yaşanan acı tecrübelerden dolayı hala dininin ve ırkının bir hakaret

kelimesi olarak kullanılmasına şahit olabiliyorsa; kimimizin ibadet yeri veya tekkesi hala yok sayılabiliyorsa; işte o zaman kaygı kavramı, hiç kimsenin kendi tekeline alamayacağı kadar geniş bir alana yayılmış demektir.

Çok barışçıl bir şekilde başlayan eylemler bile kolaylıkla koca bir toplumsal kutuplaşmayla sonuçlanabiliyorsa; sonucunda ortaya çıkan büyük kırılganlıklardan dolayı bazı siyasi konuları yakınlarımızla dahi tartışmaya tövbe edebiliyorsak; ülkemizin çok uzaklarındaki başka Müslüman milletlerin uğradıkları devlet zulümleri karşısında gözyaşları dökerken kendi ülkemizdeki yurttaşlarımızın en tabii hakları olan anadilde konuşma ve eğitim haklarının tehdit altında bulunması karşısında bir şey hissetmemekle birlikte konunun tartışılmasını dahi çok tehlikeli görüyorsak; o zaman ülkede fazlasıyla endişe tohumları yeşermiş demektir.

Birbirimizden okuduğumuz gazetenin adını saklama gereği hissediyorsak, annelerimizin ve eşlerimizin giyim tarzını, sevip okuduğumuz bazı yazarları, gittiğimiz bazı okulları, dinlediğimiz bazı müzikleri, genelde tercih ettiğimiz veya etmek istemediğimiz bazı mekanları, geleceğe dair bazı hayallerimizi, ülkenin daha iyi olması için doğruluğuna inandığımız bazı fikirlerimizi, ve konuşurken referansta bulunmak istediğimiz bazı düşünürlerin isimlerini 'her ihtimale karşı' söz konusu etmeyip gizleme gereği hissediyorsak, bunlar ülkede hepimize, hatta çocuklarımıza bile yetecek kadar korkunun birikmiş olduğunu ima etmektedir.

Dinî, mezhepsel, etnik veya azınlık kimliklerinden ötürü mağdur olanlar, bireysel tercihlerinden ve hatta giyim tarzından dolayı çeşitli sorunlar yaşayanlar derken, ülke

adeta bir mağdurlar ülkesi haline dönüşmüşse ve hemen hemen bütün bu mağdurların her biri kendi halinden yakınırken diğerlerinin hallerini bilmiyor, konuşup dinlemiyor, dolayısıyla anlayamıyor ve başkalarının haklarını da savunmuyorsa, ya herkesin derdi başını aşmış ya da toplumda farklı kesimlerin birbirinden hiç haberdar olamayacağı kadar sayısız yüksek duvarlar oluşmuş demektir.

Şu halde söz konusu endişelerin bitmesini istiyorsak, sadece kendi haklarımıza değil herkesin hakkına sahip çıkmamız gerekiyor. 2000'li yıllarda görülmeye başladığı gibi, artık Kürt ve azınlık haklarını savunanlar arasında dindarların, başörtüsünü savunanlar arasında sekülerlerin ve Alevilerin, Alevi haklarını savunanlar arasında Sünnilerin bulunması, geçmişte yaşanmış olan ve halen yaşanmakta olan mağduriyetlerin görünen sebeplerinden ziyade 'asıl sebeplerinin' ne olduğu sorusunun sorulması ve kim tarafından yapıldığına bakmaksızın bizzat haksızlıkların karşısında olmak gerekiyor.

İKİ KÖYÜN HİKAYESİ

2013 yılının Ramazan Bayramı'nı birinde Sünnilerin, diğerinde Alevilerin yaşadığı iki köyde geçirdim. Yaptığım ziyaretler vesilesiyle bazı tespit ve kıyaslamalarda bulunma fırsatını yakaladım.

Orta Anadolu'nun Sünni yoğunluklu bir şehrindeki bu iki köy birbirine çok yakın mesafede olmalarına rağmen şimdiye kadar köylüler arasında yakın ilişkiler pek kurulmamış. İletişim çoğunlukla ziraat işleri üzerinden mecburen ve mesafeli olarak süregelmiş.

“Önceleri gençler olarak derenin bir tarafından öbür tarafına birbirimizi geçirmez, geçmek isteyen küfredip taşıyarak kovardık” diyorlar. Aleviler Sünnilere “Yezid, hüllecı”, Sünniler de Alevilere “Kızılbaş” diyerek hakaret ederlermiş. Ama bu kelimelerin bile ne anlama geldiğini, niye hakaret olarak kullanıldığını bilmediklerini itiraf ediyorlar; sebebini ise “eğitimsizlik ve kültürsüzlük” olarak açıklıyorlar.

Eskiden Sünniler Alevilerin kestikleri hayvanların etlerini ve evlerinde yemeklerini yemezlermiş. Din anlayışlarında bazı belirgin farkların olduğu kesin ise de birbirleri hakkındaki sayısız önyargının bir kısmını utanarak anlatıyorlar, bir kısmının ise gerçek ya da iftira olduğundan hala emin değiller.

İki köyün kıyafetlerindeki en belirgin fark yetişkin kadınların giyim tarzında görölüyordu. İki köyün de genç

kızları gayet modern ve seküler, yaşlıları ise tamamen geleneksel giyiniyorlar. Orta yaştaki Alevi kadınların saçları açık olup pantolon giyerken, Sünni köylü kadınlar başörtüsü ve etek giyiyorlar; ama eğitilmiş şehirli olanların tercih ettiği türden eşarp değil, daha çok köylülerin kullandığı “yazma”dan bir başörtüsü. Eskiden bütün Alevi kadınlar da bu şekilde örtünürlermiş, ama bir süreden beri başörtüsü seküler Aleviler tarafından terk edilmiş.

Dindar ve seküler farklılaşması iki köyde de yaşanıyor. İki köyün sekülerlerinin dünya görüşleri ve yaşam tarzları neredeyse tamamen aynı. Fark daha çok dindarlarda görülüyor. İki köyde de eskiye nazaran belirgin bir sekülerleşme var; ama bu, dinden uzaklaşmaktan ziyade gelenekten uzaklaşma anlamında bir sekülerleşme. Genelde böyle bir eğilim olsa da, Sünnilerin çoğu çocuklarının dinî eğitim almalarını destekliyor, en azından engel olmuyorlar.

Alevi köylülerin çoğu Ramazan’da oruç tutmamış olsa da, Sünnilerden farksız şekilde Ramazan bayramını kutluyorlar. Özenli bir şekilde giyinip birbirlerinin evlerini ziyaret ederek bayramlaşıyor, şeker ve yiyecek ikram ediyorlar. Köye gelemeyenler ise telefon açıp bayram tebriklerini iletiyorlar.

Dil üzerinden farklılaşma zaman zaman hissediliyor, ama çok değil. Örneğin Sünniler daha çok “Bayramınız mübarek olsun” derken Aleviler hep “İyi bayramlar” diyerek bayramlaşıyorlar.

İki köyde de çok belirgin bir şekilde milliyetçilik ve vatanseverlik var. Örneğin, İngiltere’de doktora yaptığımı öğrendiklerinde hepsi de bana Türkiye’ye taşınmam ve bu

ülkeye hizmet etmem üzerine ısrarlı tavsiyelerde bulunmuşlardı.

Dikkat çekici son bir nokta, yakınlaşma zeminleri. Sünniler ile Aleviler arasında en sağlıklı ve kalıcı iletişim geçmişte erkekler üzerinden ve “asker ocağında” olmuş. Orada başlayan dostluklar daha sonra köylerine döndüklerinde de ailece ziyaretleşmeler ve beraber iş yapmalarla devam etmiş.

Yeni nesilde ise askerlik aynı fonksiyonunu devam ettirse de iletişim ve değişimler daha çok üniversitelerde gerçekleşiyor. Üniversitelerdeki yakınlaşmaların sonucu olarak eski önyargılar yeni nesilde gittikçe azalıyor ve hatta gençler anne-babalarının kalıplaşmış yargılarını büyük ölçüde değiştirebiliyorlar...

İKİ ARADA BİR DEREDE

Türkiye artık iki arada bir derede olan bir ülke. Şimdiye kadar hep gururla bahsettiğimiz bir özelliğimizin getirdiği gerginliği yaşıyoruz 2010'lu yıllarda.

Hem Avrupalı hem Asyalı olmanın, hem İslam kültüründen hem Batı kültüründen izler taşımanın, hem Müslüman hem modern, hem dindar hem demokrat bir toplum olmanın avantajlarını değil riskli taraflarını tecrübe ediyoruz bir süredir.

İki medeniyet arasında köprü olmanın bazen bizi köprünün tarafları arasında bir seçim yapmaya zorlayacağını hiç düşünmemiştik.

Medeniyetimizin, yani eğitimimizin, sanatımızın, hukukumuzun, iç ve dış siyasetimizin asıl tonu İslam olacak da diğer İslam-dışı renkler belli miktarlarda sadece onu süsleyen ek unsurlar olarak mı kalacak? Yoksa değişmez tonumuz laiklik ve Batıcılık olacak da diğerleri ancak ona zarar vermeyecek bir kıvamda mı olacak?

Bu sorunun açıkça sorulmasının bile çok büyük bir cesaret istediği yıllardan açıklıkla sorulup tartışılabildiği günlere geldik.

Cumhuriyet adeta yeniden kuruluyor. Eğitim ve din politikalarıyla, barındırdığı çeşitli etnik unsurlara bakışıyla, dış siyasetinde uyguladığı yeni stratejileriyle, benimsenen

yeni laiklik ve milliyetçilik anlayışıyla ÷lke, kurulduğu zamanlardan daha farklı bir istikamete yöneliyor.

Bu kimilerine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini sarsan ve ancak "ihanet" olarak tanımlanabilecek büyük bir yanlış. Kimilerine göre ise ÷lkenin on yıllar, hatta yüzyıllar öncesindeki "aslına dönerek normalleşmesi" sürecinden ibaret güzel bir gelişme.

İki tarafın da kendilerini haklı görmek için ellerinde sayısız gerekçeler var ve halihazırda kimse kolay kolay ikna olacak gibi görünmüyor. Sosyal medyada bir süredir şahit olduğumuz ve gittikçe keskinleşen tehlikeli cepheleşmeye artık gerçek hayatta da rastlamaya başladık.

"Artık ne olursa olsun Erdoğan'ı desteklemeliyiz" diyenlerle birlikte, "Ne olursa olsun Erdoğan'ı sevmiyorum ve desteklemiyorum" diyenlerin sayıları gittikçe artıyor.

Yerel seçimlerin sonucuna bile belediyelerin başarı karnesi olarak değil, hükümetin bazı kritik icraatlarının ve ideolojisinin oylanması olarak bakılıyor. Erdoğan da bunun farkında ve hatta öyle olması yönünde bir temenniye sahip olmalı ki, bu tür seçimlerin aynı zamanda "dışarıya" bir mesaj olmasını arzu ettiğini söylüyor.

Ülke içindeki bu gerginliğin, siyaseten ve geçici olarak 'mantıklı' görünse de uzun vadede ÷lke ve toplum menfaatine zararlı olacağı açık.

İçeride böylesi gergin bir ortam oluşurken, diğer taraftan Türkiye artık gerçek anlamda global bir ÷lke haline geliyor;

küresel başaktörler ile boy ölçüşüyor, sivil toplum kuruluşlarımız küresel çapta işler çıkarmaya başlıyor.

Dış siyasette küresel bir aktör olmanın hakkını verip veremediğimiz ayrı bir konu; ama dışarıda başarılı olmak için içerideki bütünlük ve dayanışmanın çok daha sağlam olması gerekiyor. Kaldı ki önümüzde hala çözölememiş olan büyük bir paket daha açılmayı bekliyor: Kürt meselesi.

Başka ölkelerin iç işleri hakkında söz söyleme cesaretini kendimizde görebildiğimiz ve “dış güçlere” kafa tutma anlamına gelebilecek büyük sözler söyleyebildiğimizde, öncelikle kendi iç işlerimizi sağlam ve doğru bir şekilde ele almamız gerekiyor.

İdeolojisinin sübjektif doğruluğuna yaslanarak üretilen ‘fetvalar’ ile siyasi etikten ve toplumsal faydadan taviz vermek ya da vermemek; hükümetin uzun bir süredir karşı karşıya kaldığı en büyük vicdani imtihan bu.

KAYGISIZ TOPLUM

Ben cennetin bir kelimeyle tarif edilebileceğini düşünüyorum: 'Kaygısızlık'.

Umursamazlık anlamında değil, kaygılardan uzak olmak anlamında bir kaygısızlık bu.

Geçmiş ve gelecek endişelerinden uzak olmak; geçmişin dertlerini ve yüklerini taşımamak, geleceğin belirsizliğini ve korkutuculuğunu yaşamamak...

İşini kaybetme, evinden olma, araba alamama, evine yiyecek götürememe kaygılarından azade olmak...

Yaşlandığında “ele ayağa düşmekten” ve başkalarına muhtaç olmaktan, hastalandığında hastane masraflarını nasıl karşılayacağından korkmamak...

Dışlanmaktan, küçümsenmekten, çeşitli haksızlıklara uğratılmaktan endişe etmemek...

Kendi vatanında yabancı muamelesine tabi tutulmaktan, dünyanın en doğal ve temel haklarının elinden alınmasından, insan olmayı doyasıya yaşayamamaktan kaygılanmamak...

Kendi geleceğimiz bir yana, çocuklarımızın geleceklerini her gün düşünmekten ve onlara yönelik yatırım yapmaktan, kendimize ve eşimize bakamama durumuna düşmekten kurtulmak...

Herkesin kendi elindekiyle yetinebilmesi ve başkalarının elindekine göz dikmemesi...

Kötü hasletlerden arınmakla birlikte, başkalarının kötü hasletlerine her an maruz kalma endişesini de taşımamak...

Doğrusu, bütün bunlara bakınca dünyada da cennete yakın bir hayat yaşanabilir diyor insan; neden olmasın?

Cehennemde aslında ateş olmadığı söylenir ve “Herkes ateşini kendi götürür” denir. Aynı durumun, bir açıdan dünyadaki hayatımız için de geçerli olduğunu düşünüyorum.

Kendi cehennemimizi kendimiz yaratıyor, dünyayı kendimiz ve birbirimiz için yaşanmaz hale getiriyoruz.

Şimdiye dek bunda en büyük suçlu da devletimiz olageldi; tek suçlu değil, ama en büyük suçlu.

Bizi belli bir toprak parçasının üzerinde mutlu, müreffeh ve ‘kaygısız’ hale getirmekle görevli olan devlet aygıtı ve onun görevlileri nedense görevleri bunun tam tersiymiş gibi hareket etti çoğu zaman.

Halk farklı etnik grupları, farklı din müntesipleri ve farklı mezhep mensuplarıyla birlikte barış içinde yaşamamanın

yollarını ararken, devlet hep bunların arasını ayırmanın yollarını aradı adeta.

Bir dili diğerine, bir ırkı bir başkasına, bir dini öteki bir dine, bir mezhebi başka mezheplere, belli bir din anlayışını daha farklı din anlayışlarına tercih etti. Tercih etmekle kalmadı, diğerlerini dışladı, aşağıladı, yok saydı, baskıladı.

Tercih ettiklerini dahi kendi istediği ve makbul olarak tarif ettiği şekle getirmek için zorladı, onları da huzursuz etti.

Onun talep ettiği vasıflarda vatandaş, onun istediği şekilde Türk, onun tarif ettiği özelliklerde Müslüman, onun belirlediği şekilde Sünni olursanız 'mutlu' olabilecektiniz sadece.

Ekonomi ve hukuktaki sorunlar ise cabası.

Böylelikle "cennet" diye vasıflandırdığımız ülkemizi kendi ellerimizle cehenneme çevirdik.

Cehenneme, yani birbirini öldüren, birbirinin kuyusunu kazmaya çalışan, kötü eğitim sisteminden dolayı ahlaksızlıkların kol gezdiği, kaygılarımıza takılmaktan düzgün yürüyemediğimiz, en ufak bir olayı büyük bir toplumsal kavgaya dönüştürebildiğimiz bir ülkeye...

BAYRAM KIRILMA GÜNÜDÜR

Yakından tanımadığımız insanları dış görünüşlerine göre yargılamaya yatkınsınız.

Beraber vakit geçirip de ruhuna temas etmediysek, hep bedeni ve giyimi üzerinden, sadece gözümüzle gördüklerimize göre 'yorumlarda' bulunuruz.

O yorumların içinde önyargılarımız vardır. Kültürümüzle, ailemizden ve çevremizden öğrendiklerimizle, zanlarımızla yoğrulmuş önyargılarımız.

Ruhuna aşina olmadığımız insanların taşıdığı hemen her şeyi sembollerle tanımlamaya çalışırız bir süre sonra.

Uzun saç, uzun bıyık, çene sakalı, uzun sakal, başörtüsü, açık saç, kısa etek, çarşaf... Bunların hepsi de bir şeyleri temsil eden sembollerdir artık.

Hızla etiketimizi yapıştırır geçeriz, başka yerlerde de büyük bir özgüven içinde o yargılarımızı paylarız.

Gerçekliğı kuşatmaktan oldukça uzak, alabildiğine sübjektif, emek mahsulü olmayan yargılarımızı...

Başka ülkeler ve halkları için de geçerlidir aynı durum.

Doğu'daki ve Batı'daki ülkelerin halkları bizim için çoğu zaman sembollerden ibarettir.

Hayatımızda hiçbir İranlı, Arap veya Malezyalı ile oturup konuşmadığımız halde yüzlerini ya da kıyafetlerini görür görmez hükmümüzü veririz.

Avrupa'da on yıllardır yaşayan vatandaşlarımızın çoğundan, bulundukları ülkelerin yerlileri hakkında duyulan en yaygın kelime "soğuk"tur.

Halbuki otuz yıllık komşu veya iş arkadaşıyla beraber geçirilen vakit çok sınırlıdır, belli aralıklarla bir araya gelinen Avrupalı aile dostu ise neredeyse yoktur.

Kendi ülkemizde, kendi insanımızla ilgili yargılarımız da semboller üzerinden yürür çoğunlukla.

Bazıları açısından, din ve dindarlıkla ilgili olumlu düşünceleriniz varsa gerici ve yobazsınızdır, bilim ve rasyonaliteyle işiniz yoktur.

Bazılarına göre, özgürlükleri savunuyor, hak ve adaletin yerine ulaşması konusunda din, ırk ve mezhep ayrımı yapmıyorsanız vatanseverliğiniz bozulmaya yüz tutmuş demektir.

Toplumsal huzuru önemsiyorsanız devletçi, adaletin yerini bulması için eylem yapıyorsanız devrimci ve anarşistsinizdir.

İnsani sıcaklığın olmadığı yerde sembollerin ve kalıplaşmış yargıların soğukluğu kaplar ortalığı.

Şaşkınlıklarımız bu yüzdendir çoğunlukla.

Kimimiz bilimsel başarılarla imza atmış sakallı ya da başörtülü bir dindarı tanıyınca, kimimiz Ramazan Bayramı'nda güzel kıyafetlerini giyip ev ev dolaşarak bayramlaşan Alevileri görünce bu yüzden hayret ederiz.

Kimi, başörtülü bir kadının elinde bir gitar görünce, kimi saçları açık bir kadının namaz kıldığını öğrenince bu yüzden şaşkınlığını gizleyemez.

Başörtülülerin haklarını savunma mitinginde gördüğümüz sekülerler ile, Hrant Dink için yapılan yürüyüşlerde "Hepimiz Hrant'ız" diyen dindarları anlamlandırmakta zorlanmamız da bu yüzdendir.

Sekülerlerin namus ve saygı anlayışlarının farklı olduğunu, hepsinin de Noel kutlayıp yılbaşında evlerine çam götürdüklerini zannetmek ile, dindarların müzik dinlemediğini, sanat ile aralarının pek iyi olmadığını zannetmek, hatta bunu genellemek arasında hiç fark yoktur.

Ruhlarımız temas etmemiştir çünkü. Ve tarihi geçmiş ve pörsümüş sembollerle durumu idare etmişizdir hep.

Olması gereken şey sadece insani temastır. Her sahici insani temasla birlikte soğukluklar, kırgınlıklar, sembollere yaslanmış önyargılar kırılır...

AY HEP BİR POLEMİKLER

Bir süredir ne kadar da çok konuşan, kendini ifade eden bir toplum olduk.

O kadar çok konuşuyoruz ki, ortada dolaşan konuşma balonlarından göz gözü görmüyor neredeyse.

Herkes düşüncesini bir şekilde ifade ediyor; konuşarak, yazarak, yürüyüş yaparak, hatta durarak!

Adeta on yıllarca, belki de yüzyıllarca tercih ettiğimiz ya da mecbur bırakıldığımız suskunluğun patlamasını yaşıyoruz.

Herhangi bir şekilde yasaklara, özellikle de temel insan haklarına zıt olan yasaklara maruz kalanlar, ortaya çıkan görece özgür ortamda yasaklı günlerin acılarını çıkartırcasına geçmişteki ve gelecekteki haklarını savunuyorlar.

Hem de yılların biriktirdiği öfkeyi hemen her sözlerinde hissettirerek!

İnternetin sunduğu ‘özgür’ ortam ve imkanların da katkısıyla, artık susan değil konuşan bir halkız.

Sami Selçuk yaklaşık on beş yıl önceki bir konferansında “söyleyen değil, söylenen bir millet” olduğumuzdan

yakınıyordu.

Biz şimdi tam tersine, söylenen değil söyleyen bir topluma dönüşüyoruz.

Önceden başkalarına dair düşüncelerimiz bir yana, kendi öz fikirlerimizi bile en azından çekinerek ifade ederdik.

Sadece belli bazı ayrıcalıklı kesimler vardı; onlar istediği insan ve gruplar hakkında istedikleri yargılarda bulunur, ellerindeki imkanlarla da başkalarını susturmayı başarırlardı.

Şimdi herkes her istediği insana fikirlerini ve tepkilerini ulaştırma imkanına sahip.

O halde sözün kıymetinin arttığı, vuruşmaktan ziyade konuşmanın makbul olduğu daha medeni bir hale mi geliyoruz acaba?

“Asker bir millet” olmakla övündüğümüz günleri geride bırakıp “düşünen ve çalışan bir millet” olmakla övüneceğimiz günlere doğru mu ilerliyoruz?

Bu kadar iyimser olmak için biraz erken sanırım; çünkü henüz bir acemilik dönemini tecrübe ediyoruz.

Düşünce ve ifade özgürlüğümüzün ergenlik dönemi zevklerini, gelgitlerini ve hırçınlıklarını yaşıyoruz.

Futbol yorumcuları ve taraftarları bir yandan, siyasetçiler, destekçileri, sanatçılar ve yazarlar öte taraftan, hemen

herkeste bir laf yetiřtirme telařı, ‘rakiplerine’ lafla űstűn gelme hırsı var.

Sosyal medya çok uzun bir sűredir bu tűr polemik örnekleriyle dolu.

Din, hatta tasavvuf ile ilgili konuları dahi magazin figűrleri ve söz dűelloları eřlięinde takip ediyoruz.

Zor ve önemli bir dinî konuyu, içlerinde hiçbir ilahiyatçı katılımcının olmadığı bir ‘show’ programında izleyen bir arkadaşım, programı şöyle yorumlamıştı: “Ay hep bir polemikler; çok eğlendim!”

Aynı “eęlenme” durumu sosyal medyada da yařanıyor olmalı ki, genel olarak bűyűk bir hořnutsuzluk söz konusu deęil.

Bir geçiř dönemi yařıyoruz; konuřma ortamlarımız, řekillerimiz,  zgűrlűk anlayıřımız deęiřiyor.

Bu geçiş döneminde kuralsızlıklara, karşı tarafı dinlememelere, hakaretlere, anlama çabasından uzak kalmalara çokça rastlanıyor.

Onca susturulmuřluktan sonra böyle bir durum normal karřılanabilir belki. Ama en ciddiye beklenen kurumumuz TBMM’den en kuralsız ortam olan internete kadar, bűyűk bir kargařaya tanık oluyoruz.

Bu kargaşanın bir süre sonra yok olacağını,
demokrasimizin ergenlik dönemini büyük çapta toplumsal
sorunlar yaşamadan atlatabileceğimizi umuyorum.

Bunun için öncelikle sözün değerinin eylemin değerinin
önüne geçmemesi; bir de, özellikle sanal alemin özgür
ortamındaki sözüm ona ‘cesur’ duruşumuzun farklı
düşüncelere hakaret ve saygısızlık boyutuna taşmaması
gerekıyor.

BABİL YA DA UZLAŞMA

Eski Ahit'te anlatılan bir hikayeye göre, insanların hepsi bir zamanlar aynı dili konuşuyordu.

Bir gün Babil'de buluştular ve çok yüksek bir kule inşa etmeye karar verdiler. Bu kule o kadar yüksek olacaktı ki, gökyüzüne kadar ulaştıktan sonra onlara tanrısal bir güç verecekti.

Tanrı, insanların hangi amaçla ne inşa ettiklerine bakmak için yeryüzüne indi ve tedirgin bir şekilde, "Bunlar bu şekilde devam ederlerse iş çığırından çıkacak!" dedi.

"Bu böyle gitmez; onların dilini farklılaştırayım ki birbirleriyle konuşamasınlar ve asla anlaşamasınlar. Böylece onların bu inşaatına bir son vermiş oluruz."

Kıssaya göre Tanrı dediği gibi de yapar. Bir anda insanlar farklı farklı diller konuşmaya başlarlar, birbirlerini anlayamaz ve birlikte çalışamaz hale gelirler.

Böylece Babil kulesini yapmaktan vazgeçen, daha doğrusu yapamaz hale gelen halkların her biri kendi dilleriyle yeryüzüne dağılırlar.

Kur'an'da çok küçük bir kısmı geçen Tevrat'ın bu hikayesi, sonucu açısından bizim toplumumuzun hali için de geçerli.

Ortak ve resmî bir dilimiz olmasına rağmen o kadar farklı ‘diller’ konuşuyoruz ki, aynen Babil halkı gibi saatlerce konuşsak, sayfalarca yazsak da birbirimizi anlayamıyor, birlikte uzun süreli güzel işlere imza atamıyoruz.

Aynı topraklarda, aynı tarihi, ve hemen hemen aynı kültürü yaşayan insanlar olmamıza rağmen en temel kavramlarda dahi bir mutabakat sağlayamıyoruz. Kavramlarda bile bir uzlaşma olmayınca ise, haliyle çoğu tartışma yeni anlaşmazlıklarla sonuçlanıyor.

Mevcut yeraltı ve yerüstü kaynaklarımızla, insan kaynaklarımızla ülkemizin çok daha hızla gelişip büyümesi mümkün iken, sırf bu ayrışmalar ve kutuplaşmalardan dolayı kapasitemizin çok gerisinde ilerliyoruz.

Atalarımız ya da bizler, haddimizi aşan bir güce ulaşmak için büyük bir kibir ve hırs mı gösterdik acaba? Veya daha başka, adını koyamadığımız yanlışlar mı yaptık ki aynen Babil halkı gibi birbirimizin dilinden anlamaz, beraber iş yapamaz hale geldik?

Diğer ülke ve halklarla olan ayrılıklarımız bir tarafa, kendi ülkemiz içinde o kadar farklılaşmalar yaşıyoruz ki, mütemadiyen yeni taraflar ve kutuplar üretiyoruz.

Türk-Kürt, Alevi-Sünni, Laikçi-dindar kutuplaşmaları artık eski tadını vermiyor olsa gerek, bunların altlarında yepyeni cephe başlıkları atılıyor.

Her kutuplaşma sürecindeki gibi yine herkes bir şeyler söylediği halde kimse birbirini anlamıyor ya da anlamaya

Çalışmıyor.

Özellikle sosyal medyada yaşanan ‘laf yarışları’nda, hep birlikte ülkemiz için en doğru olanı aramak yerine kimin sesi daha üstün gelecek, hangi taraf öteki tarafı susturacak, yer yer onun mücadelesine tanık oluyoruz.

Yazanların ve konuşanların neyi hangi argümanlarla söylediklerinden ziyade, son tahlilde hangi tarafta yer aldıklarına, kimi desteklediklerine daha büyük önemler atfediliyor.

Bunca çatışma ortamı bizi iki sonuçtan birine götürecekt; ya Babil halkı gibi anlaşmazlıklar içinde dağılacakız, ya da gerçek anlamda demokrasinin ve özgürlüğün ne olduğunu bu şekilde, çatışa çatışa öğrenip uygulayacağız...

RETORİK

Bu yazıda, etkileyici ve ikna edici konuşma sanatı anlamına gelen “retorik” literatürüne küçük bir katkıda bulunmaya çalışacağım...

Öncelikle, haksız olabilme ihtimalinizi kendi aklınıza da, muhatabınızın aklına da hiçbir şekilde getirmemelisiniz. Fikir ve iddialarınız kabul edilmiyorsa, ya muhatabınız sizi yanlış anlamıştır, ya da araçlar düşüncelerinizi çarpıtmış ve saptırmıştır!

Tartışmada muhatabınızın ‘sözünü ağzından alma’ taktiğini iyi bilmelisiniz. Örneğin sizi geçmişte yaptığınız bir yanlışınızdan ötürü suçlayacağı sırada, siz ondan önce davranarak, “Geçmişte şöyle şöyle yapmakla suçlayabilirsiniz belki beni ama...” ile başlayan ve ‘masumiyetinizi’ anlatan cümleler kurun. Böylelikle tam size saldırmak üzereyken ağzi açık kalacak ve söyleyecek bir söz bulamayacaktır.

Kontratak yapın. Yaptığınız eylem veya söylediğiniz bir sözden dolayı eleştirileceğinizi anladığınızda, haklı ya da haksız olduğunuza bakmadan, siz karşınızdakini eleştirmeye başlayın. Ne kadar sorgulayan taraf olursanız, seyredenler o derecede haklı olduğunuz kanaatine varacaklardır.

Aynı şekilde, birilerinin sizi ne ile itham etmeye başladıklarını duyuyorsanız, aynı iddialarla ve daha yüksek sesle siz onları itham edin. Mesela yalanlarınız açığa çıkmaya başladıysa, onlara “yalancılar!” diye bağırın.

Bazı karanlık ve gayrimeşru ilişkileriniz ortaya çıkmaya başladığında, muarızlarınızı “şer odakları” ile işbirliği yapmakla suçlayın. Bunu nasıl kanıtlayacağınızı düşünmeyin; zaten kitleniz de düşünmeyecektir. Önemli olan sizin böyle büyük laflarla rakiplerinizi ateşe tutarak söz üstünlüğünü ele geçirmenizdir.

Bağırın! Ne kadar bağırırsanız iddialarınıza o kadar gerçeklik katmış olursunuz. Bağırırken ağzınız ne kadar açılır, boynunuzun damarları ne kadar belirir, yüzünüz sinirden ne kadar kızarırsa, sözleriniz o derecede gerçekmiş gibi görünür ve kitleyi arkanıza almayı büyük oranda başarırsınız.

Hainlikle itham edin! Hem kitlenin önemli damarlarından birini yakalamış olursunuz, hem rakibinize ağır bir darbe indirmiş olursunuz, hem de vatan, din, milliyet gibi bazı değerlerin en yılmaz savunucusu ve sahiplenicisi siz olmuş olursunuz.

Toplumu kutuplaştırın! Aksi takdirde sınırlar geçirgen olacaktır ve yanlış işler yaptığınız anlaşıldığı anda dün arkanızda olan insanların çoğu karşınıza geçip sizi eleştirmeye başlayabileceklerdir. O yüzden toplumu öyle sağlam bir şekilde kamplara ayırın ve başka gruplarla aranızdaki mesafeyi öyle geniş bir şekilde açın ki, suçlarınız örtülmesi imkansız derecede açığa çıktığı anda yanınızdakiler başka bir tarafa geçemesinler. Böylece destekçileriniz hem başka düşünceleri dinleyemeyecekleri için hep sizi dinleyip size inanacaklar, hem de taraftarlık psikolojisiyle sizi hatalarınızla birlikte dahi savunabileceklerdir!

Bir yandan kutuplaştırırken, diğer yandan da her fırsatta birlik ve beraberlikten bahsetmeyi ihmal etmeyin. Ne yaptığınızdan çok, neyi nasıl söylediğinize bakacaklardır. Örneğin ne kadar lüks ve israf içinde yaşarsanız yaşayın, konuşmalarınızda tevazudan bahsedin. Ne kadar otoriter olursanız olun, konuşmalarınızda halka hizmet etmek için yaşadığınızı vurgulayın. Ne kadar yasakçı olursanız olun, en özgürlükçü ve demokrat olanın siz olduğunuzu iddia edin. Böylece hem istediğinizi yapmış olursunuz, hem de kilit kavramları siz sahiplenmiş, o yolla yapılacak suçlamaların gücünü ve değerini düşürmüş olursunuz.

Kaybetmeye yaklaştığınızı hissettiğiniz anda hemen kutsallara sarılın! Halkça 'kutsal' olarak görülen din, vatan, devlet, milliyetçilik gibi kavramların tehlikede olduğunu söyleyin ve siz giderseniz bunların da elden gideceğine dair bir korku salın. Unutmayın, bunlar sizin son cephanelerinizdir!

Kitlenizin hassasiyetlerine oynayın. Beklentilerine, korkularına, endişelerine, travmalarına yönelik sürekli açık-örtük mesajlar verin.

Bazen vicdanlı rollerine girin, özeleştiri yapıyormuş gibi yapın; samimi ve objektif olduğunuzu düşündürecektir. Ama uzatmayın, postu deldirmeyin!

"Peki, tamam da, ahlak bütün bunların neresinde" diye soranlar olacaktır; gülümseyin...

FAZLA İNANÇLIYIZ

Biz aslında çok ‘inançlı’ bir toplumuz. Dindarından sekülerine, ateistinden agnostığıne kadar çoğumuz gereğinden de fazla inançlı insanlarız.

Allah’a inanmak ve dindar olmak anlamında kullanmıyorum bu ifadeyi. Herhangi bir konuyu rasyonel zemininden çıkarıp hemen bir inanma objesi haline getirme eğiliminden bahsediyorum.

En rasyonel ya da bilimsel konular bile bir aşamadan sonra yerini inanca bırakır; bunu yadsımıyorum. En akıl ve mantığa açık dinler bile bir yerden sonra bazı konuları “gayb” olarak adlandırır ve müntesiplerinden koşulsuz iman beklerler; bunun da farkındayım.

Bizim sorunumuz, inanç eşiğimizi çok aşağıya indirmemiz ve gündelik psikolojik, sosyal ve siyasi konularımızı ele alırken bile ilk fırsatta kendimizi inanıp güveneceğimiz ellere teslim etme eğiliminde olmamız.

Detaylıca araştırıp düşünmektense bir an önce bir mercie teslim olup rahatlamak istiyoruz. ‘İnançsızlık’ rahatsız edici bir şeydir çünkü. Şüphe yorucudur. Cevap bekleyen sorular insanın huzurunu bozar.

Bu yüzden kendimizi bir lidere veya ideolojiye teslim edip soruların yükünü onların üzerine atmaya ve böylece ‘huzurlu’ yaşamaya meyilliyiz. Bir kere meyledince de artık

yorumlarımızı, adeta kusursuzluğuna inandığımız liderlerin ya da ideolojilerin duvarlarına yaslanarak yaparız.

Rahatımızı kaçırmamak için kendimiz gibi düşünenerle oturup konuşur, fikir ve inançlarımızı pekiştirecek gazete ve yazarları okuyup onların fikirleriyle besleniriz. Böylece, her ‘düşünme’ egzersizinin ardından, aslında ne kadar da doğru bir yerde mevzilendiğimizin sevincini yaşıyoruz.

Şimdiye dek en büyük inançlardan biri Osmanlı ve Cumhuriyet üzerineydi. En az iki farklı Osmanlı ve iki farklı Cumhuriyet vardı ülkede konuşulan. Konular, güvenilir tarihçilerin açık delillerine dayanarak ve kapsamlı bir şekilde değil, çoğunlukla toptancı bir şekilde, iyi ve kötü dikotomisiyle tartışılırdı.

Bir taraf bütün iyiliklerin adresi olarak Osmanlı’yı, bütün kötülüklerin sorumlusu olarak da Cumhuriyet’i gösterir, diğer taraf ise tam tersini yapardı. Yorumlar inançları haklı çıkarmak üzere yapılırca da, bazıları örneğın “kardeş katli”ni, bazıları da “Dersim katliamı”nı rahatlıkla savunabilir hale gelirdi.

Fikirlerin değil inanışların karşılaştığı tartışmaların sonunda herkesin Osmanlı’sı kendine, herkesin Cumhuriyet’i de kendine oluyor, herkes ‘düşünsel serüvenine’ kaldığı yerden devam ediyordu.

Osmanlı ve Cumhuriyet ile rasyonel bir zeminde henüz yüzleşmediğimiz gibi hafızalarımıza yeni yeni inanç konuları ekliyoruz.

Örneğin çoğu insan için Gezi Parkı protestosu, siyasi ve sosyolojik bir araştırma konusu olmaktan ziyade bir inanma konusu artık. “Gezi’nin yanlışları da vardı” dediğinizde bir kesim, “Gezi’nin güzel tarafları da vardı” dediğinizde de başka bir kesimce hızla etiketlenebiliyor, keskin bir şekilde ‘aforoz’ edilebiliyorsunuz.

Bunlarla birlikte, sayıları az da olsa zaman zaman bazı tartışmalar toplumda sarsıntılara yol açabiliyor. O durumlarda çoğu insan inanç ile şüphe arasında gidip geliyor, son hükmünü vermekte aceleci davranamıyor, tereddüt geçiriyor.

Önceden şüphesiz bir şekilde fikirlerine teslim olunan liderler o kriz anlarında sorgulanıyor, yanlış yapma ihtimalleri söz konusu ediliyor. Ortalıkta “deliller” ve yorumlar dolaşıyor. Güç, iktidar, sivil toplum, devlet, fitne, kargaşa, muhalefet gibi kavramlar yeniden düşünülüyor.

Öylesi “hayırlı krizler”, taşıdığı büyük risklerin yanı sıra, toplum için ‘beklenmeyen iyi sonuçlar’ da doğurabiliyor; sağlıklı bir bireyselleşme gibi, ‘inanç’ eşiğini makul bir seviyeye yaklaştırmak gibi.

Yeter ki aktörler “oyunu” kurallarına göre oynasın.

DEĞERLİ YANLIŞLIK

Biz Türkiyeliler, doğruyu doğru olarak, yanlış da yanlış olarak tespit edip isimlendirme konusunda biraz farklı bir ‘mantık’ yürütüyoruz. Tam doğru ve yanlış tespit etmek üzereyken, çoğunlukla duygusal olan yeni bir faktör devreye girince durumun adını koyamıyoruz. İtibar oluyor bu faktörün adı, grup menfaati oluyor, ülke çıkarları oluyor...

Peygamberler de zaman zaman bazı yanlışlar yapmış olsalar da, onların hataları konuşulmaz mesela. Kur’an’da açıkça da anlatılır bunlar; Hz. Adem yasak meyveyi yemiştir, Hz. Yunus verilen görevi yerine getirmeyip kavmini terk etmiştir vd.

Buna yanlış ya da günah dememek için türlü yollar denenir, durum ‘kurtarılmaya’ çalışılır. Bu yanlış duyanların peygamberlere saygısının azalacağından korkulur. Halbuki dinin sahibi, kendi kitabında bunlardan açıkça bahsetmiş, o hatalardan ders alınmasını istemiştir.

“Sahabe”nin yanlışlarına ‘yanlış’ denmez mesela. Farklı şekillerde izahlar getirilmeye çalışılır dinî kitap ve konuşmalarda. Kimi idarecilikte isabetsiz kararlar vermiştir, kimi kişisel ya da siyasi hırsına yenik düşüp binlerce insanın ölmesine neden olmuştur...

Bunlara açıkça ‘yanlış’ dendiği takdirde sahabeye olan saygı azalacak, dolayısıyla dinin ‘büyüsü’ bozulacaktır sanki. Hep o endişe ile konuşulur, olayların soğukkanlılıkla

değerlendirilip oradan dersler ve prensipler çıkarılmasına engel olunur.

Tarihteki büyük ilim adamlarını kolay kolay eleştiremezsiniz. Örneğin Gazzali'nin İslam düşüncesinde, özellikle de Kelam alanında büyük bir isim olduğunu teslim etmek ile Hadis alanında eksik ve yanlışları olduğunu kabul etmek arasında aslında bir çelişki olmadığını anlatamazsınız.

Yanlışlarına yanlış dersseniz onların itibarları sarsılacaktır, onların itibarları sarsılırsa da temsil ettikleri makamların ve nihayetinde İslam'ın itibarı sarsılacaktır! O yanlış ya söz konusu edilmemeli, ya da bir şekilde “tevil” edilmelidir!

Tarihî şahsiyetler, örneğin Osmanlı padişahları da aynı şekildedir. Özellikle de muhafazakârların bir kısmı arasında bütün Osmanlı padişahlarının “veli zatlar” olduğu inancı yaygındır. O yüzden, bırakın içki içmelerini, en ufak bir siyasi hata bile yakıştırılmaz.

Osmanlı'nın aslında İslam'ın ruhuna hiç uygun olmayan bazı uygulamalarının varlığını kesinlikle dillendiremezsiniz. Saltanat sisteminin İslam'ın devlet anlayışına ve prensiplerine tamamen ters olduğunu, iktidar için kardeş katletmenin İslam'da yerinin olamayacağını söyleyemezsiniz.

Atatürkçülerimiz de genelde pek farklı değil. Mustafa Kemal'in uyguladığı yönetim şeklini, sivil ve siyasi muhaliflerine yaptıklarını, benimsediği “ilkeler”deki ve yaptığı “inkılaplar”daki yanlışları kolay kolay masaya yatıramazsınız. Onlara yanlış denmesi karşısında şaşkıncı

tepkiler gösterilir, zorlamalı açıklamalara girilir;
Cumhuriyet'in temellerinin sarsılacağından korkulur.

Geçmişteki kişiler ve olaylar hakkındaki bu tür irrasyonel tutumlarımızın sonucunda bugün sağlam bir düşünce disiplinine sahip değiliz. Neyin yanlış, neyin doğru olduğuna nasıl karar vereceğimiz, bunların karşısında nasıl bir duruş sergileyeceğimiz gibi çok temel konularda elimizde sağlam ilkelerimiz yok.

Bu yüzden, desteklediğimiz parti ve grupların yanlışlarının adını koyup hesap sorma, sesli bir şekilde eleştirme cüretini de gösteremiyoruz. Araya 'bazı' faktörler giriyor, hakikate karşı duruşumuz anında bozuluyor. Sonunda ise ya yanlışlıkların üstünü örtme ilkesizliğini gösteriyoruz, ya da onlar, bir çeşit sözüm ona 'değerli' yanlışlıklar haline geliyor.

SINAV ÇOKTAN BAŞLADI

Küçüklüğümden beri hep düşünürüm; acaba hayatın bize sunduğu imkanlar farklı olsaydı bugün yine aynı 'yerde' duruyor olur muyduk? İnançlarımızla, kültürümüzle, değerlerimizle...

Acaba Tur dağında Tanrı ile konuştuğunu söyleyerek elinde levhalarla gelen Hz. Musa'yı mı daha inandırıcı bulurduk, yoksa onu bekleyen insanları altından yaptığı bir buzağı heykeline tapmaya ikna eden Sâmirî'yi mi?

İslam'ın peygamberi bize gelip Allah'tan vahiyler aldığını söyleyerek dine davet etseydi, ona mı inanırdık, yoksa muarızlarına mı? O güne kadarki bütün inançlarımızı, bazı alışkanlıklarımızı ve değerlerimizi değiştirmeyi göze alarak davetine olumlu karşılık verir miydik?

İslam tarihinde ilk fitne dönemi olduğu söylenen zamanda yaşasaydık, Hz. Ali ile Muaviye arasında yapılan Sıffin savaşında tercihimizi hangisinden yana kullanırdık acaba?

Türkiye'de değil de bambaşka bir dinin, mezhebin, dilin ve kültürün olduğu bir ülkede doğup büyüseydik, mesela bir İngiliz, İranlı, Rus, Hindistanlı ya da bir Çinli olarak gelseydik dünyaya, bugün yanlış dediklerimize yine yanlış, bugün doğru dediklerimize yine doğru diyor olur muyduk?

Gerçek olan nedir, nerededir, nasıl bulunur? Birbiriyle çatışan iki taraf karşısında doğru ya da 'daha doğru' olan

nasıl tespit edilebilir? Bu arayışın sağlam metodu nedir? Bu gibi öncelikli soruları doğru cevaplandırmadığımız müddetçe başka sınavlarda başarılı olmamız çok zor.

Şu anda bulunduğumuz yerden tarihe bakarak iyileri destekleyip kötülerini yermenin konforunu hepimiz yaşıyoruz. Soruların cevapları bize en baştan söyleniyor. Genelde iyileri tamamen iyi, kötülerini de tamamen kötü olarak öğrendiğimiz ve artık o şekilde inandığımız için hangi tarafı destekleyeceğimizi zihnimizi hiç yormadan belirleyebiliyoruz.

Ülkede çokça tanık olunan ve her defasında yeni ‘ tarafların ’ ortaya çıkmasını sonuç veren krizler, tüm ülke vatandaşları olarak hepimizi, özellikle de muhafazakâr kitleleri büyük ve sıra dışı bir sınava tabi tutuyor: Hakikati bulma ve doğru yerde durma sınavı.

Ortada görüneni ve görünmeyeniyle çeşitli aktörler var. Tarafların birbirleriyle ilgili, ülkeyi derinden sarsabilecek gibi görünen büyük iddiaları var. Bu iddialar bazen birbiriyle öyle bir çatışıyor ki, sonuçta şundan emin hale geliyoruz: Ortada bazı bilgileri çarpıtanlar var, yalan söyleyenler, iftira atanlar var, düşünmeden konuşanlar, karşıdakini yanlış anladığı için verdiği tepkiyle yanlış katlayarak devam ettirenler var.

Peki, kim onlar? Hangi tarafın hangi mensupları, sözcüleri ya da temsilcileri bu yanlışları yapıyor? Hangi taraf hangi hareketinde yanlış veya doğru? Eksi ve artıları hesap edildiği zaman kim daha çok ‘doğruya’ sahip?

Anlaşılan o ki, tarihteki o büyük yol ayrımlarını tecrübe eden insanların ikilemlerini, doğru olanı bulup doğruya

destek olma sınavını herkes gibi bizler de yaşıyoruz ve yaşayacağız; bundan kaçış yok.

Fakat daha işin başında sınavdan kaçamak yapanların sayısı hayli fazla görünüyor. Sınavdan kaçanlar, yani süreci ve somut gerçekleri sabır ve mantıkla tek tek takip edip, tarafları dikkatle dinleyerek kanaatini en sonunda belirlemek yerine, en başta hızla bir kanaat belirleyip ondan sonra karşılaştığı her olayı ona göre 'yorumlayanlar'.

Süreçlerin baştan kaybedenleri, ve ileride en çok mahcup olacak olanlar sanırım bu kaçamak yapanlar olacak.

Doğruyu bulmanın yolu ve ilkeleri üzerine konuşmadan da önce şimdilik, Alain'in tavsiyesine uyarak, "hakikate giden en zor yolu" seçmemiz gerekiyor. Yani sabırla emek sarf etmeyi, düşünmeyi ve 'acele ile değil teenni ile' hareket etmeyi gerektiren yolu.

DERKEN DALMIŖIM

İngiltere'nin Ŗüphesiz en güzel kentlerinde biri olan Brighton, eski arŖısı, iskelesi, kütüphaneleri, kafe ve restoranlarıyla, tarihî ve turistik mekanlarıyla en az birkaç gününüzü rahatlıkla geçirebileceğiniz hoş bir sahil şehri.

Bir ziyaretimde, tren istasyonundan çıkıp Brightonlı arkadaşımın evine doğru özlediğim o tarihî sokaklarda yürürken, eski arŖının bulunduğu North Laine ile gideceğim mahalle arasındaki "The Level" isimli büyük parktaki değişiklik dikkatimi çekti.

Gezi olaylarından beri, çoğumuzda olduğu gibi bende de farklı bir tür duyarlılık ve "algıda seçicilik" gelişti. Artık hangi ülkeye ve şehre gidersem gideyim, park ve orman gibi yeşil alanlara, halka açık mekanlara ayrı bir dikkatle bakıyor, şehir planlamalarında bu konulara verilen önemi sorguluyorum.

Hava iyice karardığı için parktaki yeniliğe bakma işini bir sonraki güne erteledim. Fakat ev sahibimin aynı konudaki ilgisi ve heyecanı o gece her şeyi öğrenmemi sağladı.

Şehrin merkezî bir yerinde bulunan ve tarihi 1700'lü yıllara kadar giden The Level, aslında zaten gayet güzel, geniş ve kullanışlı bir parktı. Buna rağmen, toplumun farklı kesimlerinden çok daha fazla insanın güzel vakit geçirebileceği bir mekan haline getirmek için oldukça büyük bir masrafa girilmiş.

Açıklanan resmî bilgilere göre, parkın restore edilmesi için harcanan para 2,2 milyon sterlin. Yenilenmiş halinde daha modern ve daha güvenli oyun alanları, tekerlekli sporlar için olanaklar, köpeklerini gezdirip eğlendirmek isteyenler için özel bir bölüm, çoğunlukla özel karaağaçların olduğu bitki koleksiyonu bahçesi, uzun yürüme ve bisiklet yolları, ve spor yapmak için ayrılmış alanlar bulunuyor.

Bunların yanı sıra kafeler ve sanat eserleri de ayrı bir renklilik katıyor ortama. Özellikle de, zemindeki yuvarlak betonlar üzerine işlenmiş iki boyutlu resimler çok anlamlılar. Resimler arasında şehrin ve parkın tarihinin yanı sıra toplumsal birlik ve uyumu konu alanlar da var. Örneğin, bir sonraki gün parkta gezerken, ülkenin toplumsal renklerini anlatan dairenin dilimlerinden birinde, çocuğunun elini tutan başörtülü bir kadın resmi dikkatimi çekmişti.

Bunları konuşurken, bir taraftan da Brighton'ın turistik tarafı da güçlü olan bir sahil kenti olduğu aklımdaydı. Acaba yeşil alana ve halkın kullanımına sunulmuş parklara ülkenin her tarafında aynı önem veriliyor muydu? Arkadaşımla küçük bir araştırmaya koyulduk.

İngiltere'de bazı parklara "The Green Flag Award" isimli bir standart ödülünün verildiğini gördük. Yukarıda bahsettiğim özelliklerin yanı sıra, parkın yönetiminin ve maddi gelir-giderlerinin şeffaf olması gibi başka bazı şartları da karşılayan parklara veriliyor bu ödül.

Brighton & Hove şehrinde ödül alan park sayısı, 6; Birleşik Krallık'ta toplam 1278 park bu standartlara uygun görülmüş. Sadece Londra'dakilerin sayı ise 297.

Bu vesileyle, İngiltere’de herkesin, evinden en fazla 300 metre mesafede geniş bir parka ulaşabilmesini hedefleyen bir prensibin de titizlikle hayata geçirilmeye çalışıldığını öğrenmiş oldum.

Arkadaşımla birlikte bütün bu bilgileri yorumlarken bir taraftan da kendi kendime ülkemizdeki şehirlerin planlarını, yeşil alanlara verilen ve verilmeyen önemi düşündüm. Tabii bir de Türkiye’deki yerel seçimleri, bu tür konuların adayların ve seçmenlerin gündeminde ne kadar yer alabildiğini ve oy verirken nelere dikkat ettiğimizi...

Derken dalmışım...

HER YAZI BİR FADO ARTIK

Lizbon'daki Tejo nehrini Atlas Okyanusu'na bağlayan o ağızdaki Belém Kulesi ve çevresinden kim bilir nice gözler, ne umutlarla gözyaşları dökerek uzaklara bakmışlardır zamanında.

Eşlerini, oğullarını, sevgililerini, kardeşlerini denizlere uğurladıktan sonra kim bilir ümit ile korku arasında ne çok zikzaklar çizmişlerdir Portekizli kadınlar.

Gidenin mi yoksa kalanın mı daha çok acı çektiği sorusunun cevabıdır aslında o kadınların durumu. Giden, iki tarafın durumu hakkında daha çok şey bilmektedir; geride kalıp bekleyen ise öteki taraf hakkında en ufak bir ipucuna bile sahip değildir bu tür bir ayrılıkta.

Öylece beklemekte, bir taraftan umudunu kaybetmemek için elinden geleni yaparken diğer taraftan da kendisini en olumsuz ihtimallere bile hazırlamaktadır.

Kader, elimizin ulaşamadığı alanlardan oluşmaktadır ve işte bu, aslında 'kader' denen şeyin ta kendisidir; bu süreçte bekleyenin elinden hiçbir şey gelmemektedir çünkü. Kendisini kaderine teslim etmekten, meçhul sonuca razı olmaktan başka yapılabilecek bir şey yoktur.

Lizbonlu kadınların denize gönderdikleri sevdiklerinin ardından yaktıkları ağıtlara "Fado", yani "kader" denmesinin sebebi de bu olsa gerek.

Yıllarca biriktirilen umutlar ve yapılan onca gelecek planlarına rağmen kader karşısında öyle bir çaresizlik halidir, ve olumsuz sonuçlar karşısında çekilen öyle büyük bir acıdır ki bu, şehrin sokaklarında hala o günkü tazeliğiyle duyabilirsiniz Fado çığlıklarını.

Öyle içten söylenmişlerdir ki, dilini anlamasanız da saatlerce o derde ortak olarak dinleyip etkilenebilirsiniz Fadolardan.

Seferberliğe ya da Avrupa'ya eşlerini, nişanlılarını ya da oğullarını işçi olarak gönderip aylarca ve yıllarca haber alamadan evlerinde kendilerine çizilen 'kader'i bekleyen bizim kadınlarımızın yaşadıkları çaresizlikten farksızdır bu acı.

Acı her yerde acı, çaresizlik her yerde çaresizliktir çünkü...

Lizbon'da birkaç günlüğüne dünya gündeminden tamamen sıyrılıp kendimi Portekiz kültür ve sanatının kollarına bırakmıştım ki karşıma yine bir şekilde Türkiye'nin iç siyasi sorunları çıktı; ortaya çıkan ses kayıtları, yolsuzluk iddiaları, iç karartıcı tartışmalar...

Oturmuş Fado dinleyerek birkaç yüzyıl öncesindeki Portekizli kadınların acılarını, solan ümitlerini anlamaya çalışırken, kendimi ülkemizin umut ile karamsarlık arasındaki sallanışına üzülürken buldum.

Ülkede devlet tarafından yapılan baskıların kalkacağına, artık sivil toplumun sesinin devlet yönetiminde daha da

etkili olacağına dair ümitlerin sarsılmasınaydı bu üzüntü.

Şahıslara değil prensiplere bağlı, kişisel inisiyatiflere değil hukuka dayanan, kutuplaşmaya değil toplumsal uyuma yatırım yapan bir sisteme yönelik beklentilerin sonucuna dair kaygılı bir bekleyişeydi.

Bizim de yaşadığımız bir nevi 'kader'dir artık.

Ülkeye dair umutlarımızı bir süredir denizlere uğurladık ve o denizlerin bize neler getireceğini endişe içinde bekliyoruz.

Bu süreçte yazılan her yazı bir Fado; dillendirilen her yorum ve eleştiri, denize uğurlanmak zorunda kalıp beklenen, kaybedilen değerlere birer ağıttır artık...

BAĞIMSIZ İRADE

Aydınlanma geleneğinde, rasyonalite ya da makullük net bir şekilde tanımlanmıştır ve zamansal ve mekânsal herhangi bir bağlama göre değişecek de değildir. Ama bir süredir daha iyi anlıyoruz ki rasyonalite ve hatta gerçeklik bağlama göre çok rahatlıkla değişebiliyor.

Gezi olaylarının ve ondan bir süre sonra ortaya çıkan AKP - Cemaat çatışmasının benim açımdan en çarpıcı taraflarından biri, bu olayların gerçeklik, makullük ve güç etkileşimine, ve bunların her birinin geçirdiği değişime daha yakından tanıklık etmemize imkan sunmaları oldu.

Ortada duran son derecede somut ve ispatlanabilir olayların iki ya da daha fazla sayıdaki taraflarca farklı algılanabildiğini ve kabul edilen ‘farklı gerçeklikler’ üzerinden ülkenin nasıl da hızlı bir şekilde kutuplara ayrılabilirdiğini bizzat görmek sıra dışı bir tecrübe oldu.

Aynı gerçekliğin farklı şekillerde yorumlanması gibi doğal bir ayrışmayı kastetmiyorum; düpedüz farklı gerçekliklerin benimsenmesinden ve bu farklı gerçeklikler üzerine bina edilen akıl yürütmelerin ne derecede farklı sonuçlara ulaştırdığından bahsediyorum.

Bu keskin ayrışmadandır ki, bir tarafın şüphesiz bir şekilde “yalan” dediği ve ithamlar karşısında hayretten donakaldığı bir ‘olay’, diğer tarafça rahatlıkla ‘gerçek’leşmiş olaylar arasında değerlendirilebiliyor ve ‘failler’ bundan dolayı örneğin “hainlik” ile suçlanabiliyor.

Sonrasında karşılaşılan diğer bütün olaylar bu etiketler üzerinden okunuyor.

İlginç olan bir başka durum ise şu: Bir süre sonra ortadaki söylentilere “yalan” demek, ispatlanmasını talep etmek bir işe yaramıyor ve ‘kurgulanmış olan bu gerçeklik’ ile birlikte yaşamak zorunda kalıyorsunuz.

Yine bu en temel seviyede, henüz başlangıç noktasında yaşanan ayrışmadan dolayıdır ki, ülkemizde ve yurtdışındaki vatandaşlarımız arasında, çoğumuzun daha önce hiç tecrübe etmediği ölçüde çok sert toplumsal ve siyasal çarpışmalar yaşanıyor.

Peki, nedir bu derecede farklı ‘gerçekliklere’ sahip olmamızın nedeni? Bent Flyvbjerg bu soruya “Güç gerçekliği tanımlar” diyerek cevap veriyor. Ona göre güç, gerçekliğin ‘aslında’ ne olduğunu ortaya çıkarmaktan daha çok, somut fiziksel, ekonomik, çevresel ve toplumsal gerçeklikleri tanımlıyor ve hatta üretiyor.

Ülkemizde yaşanan olaylar bunun kalıcı örneklerini sundu bize. Çok basit bir rasyonel sorgulama yöntemiyle ortaya çıkarılabilecek gerçekler dahi, güç sahiplerinin ‘tanım yapabilme yetkileri’ karşısında elleri-kolları bağlı şekilde aciz kaldılar.

Öyle ki, Gezi sürecinde kendi gözlerimle gördüğüm bazı olay ve durumları anlattığım zaman, bizzat olay yerinde bulunmadıkları halde, o olayların “aslında” daha farklı olduğuna inanan çok sayıda insanla karşılaştım; kendilerini ‘güçlü’ insanların tanımlarına teslim etmişlerdi.

Ellerindeki lider karizması, yıllar içinde kazanılmış olan toplumsal güven, büyük bir algı oluşturma ve yönlendirme aracı olarak medya organları gibi araçlarla diledikleri gerçeklikleri üretme gücüne sahip olan aktörler, bu konuda kendi kitleleri üzerinde büyük bir otoriteye sahipler...

Gerçekliklerin tanımının birkaç otoritenin tekeline ve insafına bırakıldığı bir ülkede toplumsal barışın ya da uyumun sağlanması haliyle çok zor.

Uzun vadede, herkesin 'tanımlama' yetkisini kendi eline alması ve rasyonalitesine sahip çıkması gerekiyor.

Bunun için de hem bu donanımı sağlayacak iyi bir eğitim sistemine, hem de güç sahiplerinin karşısında bu konudaki 'bağımsızlığını' ilan edecek iradelere ihtiyacımız var.

MİLLİ KALIPÇILIK

Herhalde bütün düşünce ve ideallerin er ya da geç yaşayacağı en büyük çelişki ve kriz, anlam ile kalıp (form) arasındaki ilişkiyle ilgilidir.

Başlangıçta her şey sıcaktır, soyuttur; düşünceler, içinde bulundukları ortamlara göre şekillenebilecek esnekliktedir. Fikirler, doğdukları yerlerin kültür ve davranışlarını değiştirme kudretine sahip olabildikleri gibi, aynı zamanda, hayata geçerken o coğrafyanın kültürel ikliminden de doğal olarak etkilenirler.

Ama kısa bir süre içinde bu soyut hal somuta, esneklik katılığa dönüştürülmek istenir. Anlamlar kalıplara dökülmeye çalışılır. Çekirdekler kabukların içine girdirilir. Bir standartlaşma, bir müesseseseleşme telaşı belirir. Makul bir telaştır aslında bu; düşüncelerin kalıcı olması için, orijinal olanın bozulmaması için gerekli görülür.

İşte paradoks orada başlar. Anlamlar kalıplara girdikçe “gözden ırak” olacaklardır. Göz önünde olan ve konuşulan ‘kabuklar’ olurken, ‘çekirdekler’ çoğu zaman unutulmakla ya da ikincil konuma düşmekle karşı karşıya kalacaklardır.

Bu durum bazen öyle olur ki, kalıplar anlamların önüne geçerek daha önemli görülmeye başlarlar; hatta anlamının ne olduğu neredeyse hiç konuşulmayan şekiller kuşaktan kuşağa aktarılır.

Sonuçta ise, gerekli öğretim sistemi geliştirilmediği takdirde düşüncenin, ideolojinin ve dinin başlangıçtaki sıcak, soyut ve esnek halinden daha çok onun kalıba girmiş halinin önemsenmesi anlamında bir 'şekilcilik' (formalism) gelişir.

Bizim ahlak ve din anlayışımız da bu durumdan nasibini fazlasıyla almış, daha ilk dönemlerde başlayan anlamcılık - şekilcilik çatışması, aradan geçen yüzyıllar içinde haliyle daha da büyümüştür.

Ahlakın bizde daha çok bazı davranış kalıplarına indirgenmesinde bu durumun payı hiç de az değil. Örneğin saygı, bizde şekilsel anlamda fazlasıyla önemsenen bir konu. Yaş, cinsiyet, makam, varlık gibi konularda oldukça hiyerarşik bir yapıda olan Türkiye toplumu, saygı gösterilmesi "gereken" kişilere karşı çok sayıda davranış kalıbı geliştirmiş.

Ama 'gerçek anlamda insana saygı' konusunda hemen herkes birbirinden şikayetçidir. Sosyal ve siyasi yaşamlarımız, özel alan ve sınırlara, kişisel tercihlere, düşünce ve ifade haklarına saygısızlık örnekleriyle dolu.

Kültürümüzün kaynaklarındaki 'insan anlayışının' tezahürleri olarak ortaya çıkan ve önemli bir kısmı tarihsel olan bazı davranış kalıpları, zaman içinde 'özlerinden' daha da önemli hale gelmiş bulunuyor.

Öyle ki, beklenen 'saygılı davranış kalıplarını' sergileyenler, her ne kadar saygının asıl anlamının gereğini yerine getirmeseler ve mesleki açıdan yeterli donanıma sahip olmasalar da 'üstleri' tarafından daha makbul görülebiliyorlar.

Saygının özünü daha çok önemsemelerine rağmen bazı davranış kalıplarının hala geçerli olmasını eleştirenler ve onları yerine getirmekte isteksiz olanlar ise kişisel ve mesleki kalitelerine rağmen istenmeyen insanlar listesine dahil edilebiliyorlar.

Kalıpları biz 'gereğinden fazla' önemsiyoruz, sonra da onları taşıyanların gerekli anlamlardan uzak olmalarından şikayet ediyoruz.

Aynı sorun, selamlaşmadan giyim-kuşamımıza, adalet anlayışımızdan kutsal metinlere bakışımıza kadar çoğu konuda kendisini hissettiriyor. Şekilleri 'gereğinden fazla' önemsedığımız her defasında anlamı ıskalıyoruz, özden kopuyoruz.

Anlamın ve soyutun dinamizmi ile şeklin donukluğu arasındaki dengede ağırlığın birincisinden yana basması gerekiyor. Aksi takdirde hep şikayetçi olduğumuz ikiyüzlülüklerden, çifte standartlardan, içi boş davranış kalıplarından, yanlış din yorumlarından ve peşin yargılama hatalarından kurtulmamız zor görünüyor.

İBLİS'İN ŞEYTANLAŞMASI

Sorunu, sorunluyu, suçluyu, sorumluyu ve kötü olanı hep dışarıda, diğer insanlarda, diğer gruplarda, diğer halklarda arama meylimiz, kavramları da yanlış yorumlamamıza neden olur.

Kendimizi aklama ve bizden olmayanı karalama meylimizden olsa gerek, aslında doğrudan bize yönelik olan öğüt ve uyarılarda bile verilen örneklerle takılır, oradan bile yeni dışlamalar, ırkçılıklar ve haricî kötü karakterler üretiriz.

Örneğin Kur'an'da, bir zamanlar bazı yanlışlarından dolayı lanetlenmiş olan birtakım Yahudi kavimlerinden bahsedilir. Söylenmek istenen ve asıl işaret edilen, yapılan bazı yanlış fiillerdir ve o fiilleri yapan kim olursa olsun, tel'in edilmeyi hak etmektedir.

Mesaj doğrudan doğruya o metni okuyan ve dinleyen müslümanlara olmasına rağmen, "Yahudiler lanetlenmiş bir millettir" yargısı Türkiye'de hiç de az değildir; üstelik bu ırkçı yorumun kaynağı olarak Kur'an gösterilebilmektedir!

Sorumluluğu ve kötülük sıfatını dışarıda olana yüklemenin dayanılmaz hafifliğindendir ki, neredeyse hiç kimse, henüz doğmamış bir Yahudi çocuğun dahi nasıl olup da 'lanetli' olabileceğini, bunun Kur'an'da anlatılan Tanrı'nın adaletine ve merhametine ters olduğunu sorgulama gereği bile duymaz.

Halbuki Kur'an'a göre, "Kimse kimsenin günahından sorumlu değildir".

Aynı problemli anlama ve yorumlama, "şeytan" konusunda da geçerli. Şeytanın ve şeytanlığın daha çok dışımızda bir varlık olduğu zannedilir; halbuki yine bizzat Kur'an, insanların da şeytan olabileceğinden bahseder.

Şeytan, bir isim değil sıfattır İslam'a göre. Müslümanlık, münafıklık, kâfirlik, fasıklık ve müttakilik gibi bir sıfat. İnsanlar ve cinler, yaptıkları eylemlere ve bu eylemler hakkındaki zihinsel ve eylemsel duruşlarına göre bu ve başka sıfatları alabilirler.

Adem'e secde etmeyen, yani saygı göstermeyen kişinin adı İblis'tir. Cennetteki cinlerden biri olan İblis, yaptığı bazı yanlışlardan dolayı cennetten kovulmuş ve artık "şeytan" sıfatını almıştır.

Gayet sembolik anlamlar yüklü olan Adem ve İblis kıssasının en önemli hedeflerinden biri, bana göre, yapılan o 'yanlışlar'ın sergilenmesi yoluyla insanlarda 'şeytan sıfatlarına' karşı bir bilinç yaratmak, bir uyarıda bulunmaktır.

Örneğin ateş - toprak kıyaslaması yapmak suretiyle ateşin topraktan üstün olduğu öncülünden yola çıkan İblis, öncülün sonunda da Adem'in şahsında temsil edilen 'insan'a ya da insanlığa saygı göstermeyi reddeder. O halde ırkçılık bir şeytan sıfatıdır.

İblis "şeytan"laşması sürecinde, 'kibir' gibi çok kötü bir duygunun ya da düşüncenin esiri olmuş, bu olumsuz

duygusunun mantığını esir alması sonucunda mantık örgüsü zedelenmiş ve varlıklar arasında ‘üstünlük kriterinin’ ne olacağı konusunda yanlış bir sonuca ulaşmıştır.

Adem ve İblis’in, yapılan bir yanlıştan sonraki tavırları da önemlidir. Adem ve Havva, o günahı işlemek suretiyle “kendi kendilerine zulmettiklerini” söyleyip özür dilerken, İblis yanlışında ısrar ettiği gibi, suçluyu dışarıda aramakta ve “Beni azgınlığa mahkûm ettin!” diyerek Allah’ı ve kaderi sorumlu tutmaktadır.

Hikayedeki en ince ayrıntı ise şudur: Aslında Adem ve Havva da yasak meyveyi yemek suretiyle bir günah işlemişler ve bunun sonucunda onlar da İblis gibi cennetten kovulmuşlardır; ama buna rağmen Allah tarafından kendilerine şeytan sıfatı verilmez.

Şu halde ‘şeytanlaşma’ ya da ‘şeytanlaşmama’ konusundaki mesele, herhangi bir yanlış eylemi yapmış olmak değildir. Asıl mesele, kibir ve menfaat saikiyle başkalarına iftiralar atarak “şeytanlaştırmak” gibi ahlaksızlıklara düşmeden, o yanlış eylemlerin farkına varıp sorumluluğunu üstlenebilmek, sonrasında da gereken pişmanlığı sergilemek, tepkisel ve irrasyonel değil de akılcı ve tutarlı bir değerlendirme yapabilmektir...

ÇOĞULCULUĞU HAZMEDEBİLMEK

Türkiye toplumu, içinde sayısız gruplar barındırdığı halde çoğulculuğu öğrenememiş, benimseyememiş ve hazmedememiş bir toplum. Hepimizin bildiği Alevi-Sünni ve Türk-Kürt ayrışmaları en öne çıkanlar olsa da, bütün diğer farklılıkların ve ayrışmaların yanında bunlar çok küçük kalır.

Solculuk sadece Devrimci Yol, Devrimci İşçi Partisi, Türkiye Komünist Partisi, gibi fraksiyonlardan ibaret olmadı; bunlardan başka, yasal olanı ve olmayanı ile, her biri farklı hedef ve metotlara sahip onlarca solcu ya da komünist parti ve örgüt var olageldi. Benzer şekilde, sağcılık da Ülkücülük ve Refah Partisi geleneğinden ibaret değil.

Farklı cemaat ve tarikat versiyonuyla dinî grupların toplam listesinin çıkarılması bile başlı başına bir çalışmayı gerektirir. Sadece Nurculuk on civarında gruba sahiptir, Nakşibendi tarikatının uzantıları da hakeza.

Bunların haricinde, birbirinden farklı düşünen Alevi dernekler, her biri ayrı bir yol haritasına sahip radikal dinî örgütler, Caferi örgütlenmeler, Hristiyan cemaatler, etnik kimlik etrafında örgütlenmiş gruplar, ve hak arayışı gibi çeşitli amaçlarla oluşmuş seküler ve dinî sivil toplum örgütleri...

Dikkat çekmek istediğim soru şu: Bunca farklı düşünce ve yaklaşım biçimini barındıran bir ülke, neden çoğulculuk denen toplumsal uzlaşma noktasında buluşmaz?

Sadece İslami-Sünni gruplarda değil, sağından soluna, dinî olanından seküler olanına kadar çoğu grupta hakim olan “tekfir” ya da “aforoz” geleneği ne zaman ve nasıl oluşmuştur?

Hakikatin tekeli elinde bulundurma iddiasının, ve kendisi gibi düşünmeyenlerin “batıl” yolda olduğunu, kendisinden ayrılanların da “hain”, “sapkın” ya da “bozulmuş” olduğunu iddia edebilme özgüveninin kaynağı nedir?

Kemalistler, ülkenin “asıl” sahiplerinin kendileri, yani laikçi ve Atatürkçü vatandaşlar olduğunu iddia edip bazı kesimleri ikincil vatandaş konumunda değerlendirirken, Türkçüler burasının bir Türk yurdu olduğunu savunarak Türk olmayanları ikincil bir statüde konumlandırabiliyorlar. İslamcılar, Türkiye’nin Osmanlı’dan beri bir İslam toprağı olduğundan hareketle müslüman olmayanları, hatta Sünni olmayanları dahi ancak muti birer tebaa konumunda oldukları sürece makbul görüyorlar.

Devrimci sol örgütler için İslam, ya da genel olarak din, hitap ettikleri halkın bir gerçekliği olup saygı gösterilmesi ve hatta belli bir seviyeye kadar hakkında malumat sahibi olunması gereken önemli bir kültürel unsur değildi. Aksine, iptidai olanı temsil ediyordu, ancak cahil insanların temayül edeceği bir sığınaktı. O halde yapılması gereken, halkın aydınlatılmasıydı; halk aydınlanınca zaten dini bırakacaktı. 12 Eylül sonrasındaki süreçte bu tutumda bir değişiklik oldu; kimi devrimciler Bonapartizm’den kurtulup dini en azından sosyal bir gerçeklik olarak kabul etseler de eski tutumlarının izleri hala sürüyor.

İslami gruplar da benzer şekilde, kendi ahlak ve adalet anlayışlarının aslında sübjektif olduğu gerçeğinin farkında bile olmadan, arkalarına “Tanrısal” bir gücü almanın sarsılmaz özgüveniyle, ülkenin ve hakikatin gerçek sahipleri sıfatıyla, inançsızları ve seküler yaşam tarzını benimsemiş müslümanları ahlaksız, şuursuz ve acınacak bir halde gördüler. Onlara çoğulculuğun gerekliliğini öğreten süreç ne acıdır ki 28 Şubat olmuştu.

Fakat 2010’lu yıllarda yeniden depreşen tekfir edici ve baskıcı İslamcı dil, o dönemdeki çoğulcu tutumun hazmedilmiş bir duruştan ziyade geçici bir ‘idare’ dönemi olduğunu gösterdi.

Yegane ve total sahiplik iddiaları hüküm sürdüğü, adalet ve temel insan hakları asgari müştereginin sağlanmadığı bir hukuki düzen içerisinde, aktörler değişse bile iktidarda temsil gücü bulunmayanlar her zaman mağdur olmaya devam edecektir...

BİR TOPLUM OLAMAMIŞIZ

Bütün toplumsal dengelerimiz, soyut ölçütlerimiz, felsefi dayanaklarımız birer birer yok oluyor. Meğer ne kadar çürük direklere bağlılarmış da haberimiz yokmuş!

Vicdan ve merhamet kriterlerimiz darmadağın oldu. Kime hangi durumda merhamet gösterilir, vicdan hangi anlarda devreye girer, bu sorulara verilebilecek ortak bir cevabımız yok artık.

Kürtlerin vatandaşlık ve temel insani haklarını savunup her türlü ırkçı ve insafsız tepkiyi karşınıza aldığınızda, ismi hep Kürt halkının hakları ve mağduriyetleriyle anılmış olan terör örgütünün anlamsız ve her şeyi baltalayıcı eylemleri karşınıza çıkarılıyor.

Dindarların dinlerini yaşama ve anlatma özgürlüklerini savunarak her türlü katı laikçi ve din karşıtı tepkiyi karşınıza aldığınızda, adı hep dindarlığı ve dindarların haklarının savunuculuğu ile anılmış bir partinin aslında son derece dünyevi olan söylem ve eylemleri önünüze getiriliyor.

Oldukça netliği ve sadeliği ile objektif ve evrensel haklardan, hukuktan, ortak insanlık değerlerinden bahsetmenizin önü kesiliyor devamlı bir şekilde. Şartlara bağlanmadan, şerhler düşülmeden, en temel ölçü ve değerleri savunamıyorsunuz. İnsanlar ölmesin, öncelikle barışın yollarını arayalım dediğinizde terör destekçisi, yargılamalar adil bir şekilde yapılmalı dediğinizde Cemaatçi, Alevilerin hakkı teslim edilmeli dediğinizde din karşıtı veya

laikçi, Ermenilerin maruz kaldıkları hallerden dem vurunca da potansiyel vatan haini ilan ediliyorsunuz.

Hükümetin ilk iki dönemindeki söylemlerinin, vaatlerinin, icraatlarının çoğunu onayladığınızı söylediğinizde, iktidar partisinin yaklaşık son beş yıldaki U dönüşü üzerinden değerlendiriliyor, hatta suçlanıyor, “yetmez ama evetçi” damgasını yiyorsunuz. İyi olduğu dönemini desteklerim, kötü olduğu dönemde de muhalefet ederim demenizin hiçbir geçerliliği kalmıyor.

Bir Kürt partisi olarak ortaya çıkmasına rağmen gayet başarılı bir şekilde Türkiyelileşme yolunda ilerleyen ve parlamentoya girerek meşru bir şekilde siyaset yapan partinin bu gidişatını alkışladığınızda, siyasi rakipleri tarafından terör destekçisi olarak ilan edilebiliyorsunuz.

İlkelerle hareket etmek pek alışlagelmiş bir tutum değil çünkü. İlkelerle hareket etmenin esnekliği, bağımsızlığı ve hareketliliği çoğu insanın hoşuna gitmiyor. İçlerinin rahat etmesi için muhataplarına bir etiket yapıştırmaları gerekiyor, sizi zorla bir grubun içine sokarak değerlendirmedikleri sürece huzurlu olamıyorlar.

Bir yere sabitlenerek ve orayı sahiplenerek rahata erdiğini düşünenler, göçmen ruhlulardan haz etmiyorlar.

Ülkenin başına çökmüş olan uğursuz hal, kendinizi en yakın bir kampa atıp sosyal ve siyasal çevrenizi oradaki insanlarla sınırlayarak, dışarıya gözlerinizi ve kulaklarınızı kapatmanızı ve o şekilde bağırarak konuşmanızı istiyor.

Kamplaşmalardan ve kutuplaşmalardan ısrarla sıyrılmak isteyenleri, hasbelkader içinde bulundukları sosyal çevrenin sınırlarını aşmaya çalışanları, bu cesaretlerinden ötürü pişman etmeye çalışıyor.

Bu uğursuz halden öyle ya da böyle etkilenenler, terörü lanetlerken, aynı zamanda dağa çıkan Kürtlerin motivasyonlarını anlamaya çalışmanıza, ve bu soruna daha köklü ve insani çözümler arama gayretlerinize anlam veremiyorlar...

Ülke genelinde, nelere doğru, nelere yanlış diyeceğimize dair ölçülerimiz, tuttuğumuz tarafın menfaatlerine odaklanmış durumda. Bu yüzden olsa gerek, hiç ummadığımız insanların içinden basbayağı faşizm hortluyor, hiç beklemediğimiz arkadaşlarımızın içinden de yıllarca örtülü kalmış bir linç ruhu çıkıyor.

Artık iyice görülüyor ki, biz henüz sağlıklı bir toplum olamamışız. Ne çocuklarımızın eğitimi hakkında anlaştığımız bir değerler bütünü var, ne devlet anlayışımız hakkında asgari müştereklerimiz var, ne özgürlükler hakkında, hatta ne de en basit sosyal ilişki kuralları hakkında...

BENİ KATEGORİZE ETME

Her defasında en kolay yolu tercih ediyoruz; karşımıza çıkan insanları ve fikirleri hızla kategorize edip hükmümüzü en kısa zamanda vermeye çalışıyoruz. Bir düşünceyle karşılaştığımız zaman yaptığımız ilk şey, çoğunlukla bir ipucu aramak oluyor; muhatabımızın nereye 'ait' olduğunu ortaya çıkaracak bir ipucu...

En ufak bir 'delil' yakaladığımız zaman hemen bir rahatlama yaşıyoruz; artık zihnimizi yormamıza gerek kalmıyor çünkü. Artık muhatabımızın söylediği her sözü 'aslında' neden sarf ettiğini, onun gizli ajandalarını, sakladığı kimliğini biliyor olmanın sevinç ve gururunu yaşıyoruz.

Ondan sonra yaptığımız her yorumu, yakaladığımızı düşündüğümüz göstergeler üzerine bina ediyoruz. Artık yazar bir kadın olduğu için öyle yazmış, konuşmacı bir Ermeni olduğu için o fikri savunmuş, arkadaşımız bir mütedeyyin olduğu için öyle tepki vermiş oluyor...

Canımızı en çok sıkanlar, görür görmez kolayca bir sınıflandırmaya tabi tutamadığımız insanlar. Onlar alışageldiğimiz kalıplara uymuyorlar çünkü. Bildiğimiz kalıplara uymayan biri ise zaten kesinlikle gizleniyordur, kendisini bir gün bir şekilde ele verecektir...

Bir insanın art niyetsiz bir şekilde hakikati arama gayretinde olma ihtimalini pek düşük görüyoruz. Doğruyu arama, mevcut durumun gerçekliğini anlayıp konuşma ve yazma çabaları kulağımıza pek bir naif geliyor.

‘Özne olma’ hali bizde pek gelişmiş ve alışılmış değil; o yüzden hoşumuza gitmeyen bir fikir beyan edenlerin “kukla” ya da “maşa” olma ihtimallerini daha bir ‘gerçekçi’ buluyoruz.

Grup çıkarlarının ya da lider karizmasının değil de bazı temel ilkelerin peşinden gitmek, zahmet isteyen bir yol. Çoğumuz bu uzun yolu tercih etmediğimiz gibi, kategorize etme zorluğunu yaşamamak için olsa gerek, bir kere desteklenen grup, parti ya da ideolojinin hayat boyunca desteklenmesini bekliyoruz.

Eski düşünce ve hükümlerin oluşmasına neden olan her türlü şart değişse bile herkes yine de eski yerinde dursun diyoruz ısrarla. Çeşitli değişkenleri göz önünde bulundurarak yeni fikir ve duruş geliştirebilenler “kişiliksiz”, “dönek” ya da “hain” olarak anılmaktan kendilerini neredeyse kurtaramıyorlar.

Bir grubun doğrularını desteklediğiniz zaman illa ki o grubun şaşmaz destekçisi, yanlıklarını eleştirdiğiniz zaman da azılı muhalifi olmanız bekleniyor. Bir zamanlar çok güzel işler yapan birini o zaman desteklerken, aynı kişi daha sonra yanlıklar yaptığında karşısına geçmenin aslında büyük bir tutarlılık içerdiği fark edilmiyor.

Yeni kategoriler ve etiketler üretmekte de çok mahiriz. Şimdiye kadar solcu, sağcı, komünist, faşist, şeriatçı, laikçi gibi etiketler gayet ‘kullanışlı’ idi; şimdi ise bunların ‘ihtiyacı’ tam karşılayamadığı yerlerde “Yetmez ama evetçi”, “Gezici” ve “Cemaatçı” gibi yeni etiketler imdada yetişiyor, rakipler bu gibi sıfat ve ithamlarla alt edilmeye çalışılıyor...

Şunu hep merak ederim: Kendi benimsediğimiz yargılama metotlarımıza göre yargılanacak olsak; biz başka insanlar hakkında hüküm verirken nasıl bir yol izliyorsak bizimle ilgili de aynı yöntemle hükümler verilecek olsa, sonuçta nasıl karneler ortaya çıkardı?

Her birimize karşı, kendi içimizdeki sevgi kadar sevgi, nefret kadar da nefret sergilenecek olsa; affediciliğimiz kadar af ile, anlayışlılığımız kadar anlayışlılık ile, intikamcılığımız kadar da intikam ile karşılaşacak olsak ne yapardık acaba?

Hayattaki “imtihan”ın özü aslında zaten böyle bir şeydir belki de, kim bilir...

Muhafazakâr Aklın
Eleştirisi

EMRAH ÇELİK

EC BOOKS